

Opplætt

MINNEBRIEVE

MINNEBRIEVEN

DOOR

MULTATULI.

VIERDE OPLAAG.

AMSTERDAM,

De Firma R. C. MEIJER,

Kalverstraat, E 246.

1865.

839.38

D 33 min

BRC

GL
Sift
Prof. van A. W. den Biack
(2-9-45)
5-11-93

Aan den Heer,
Doctor in de Letteren.

Waarde Heer!

Ik noem u »Waarde Heer» omdat ge een zonderling mensch zyt. De reden, dat ik u dit bundeltje opdraag, ligt in het gevoel myner verpligting, u ten toon te stellen, wat ik dan ook doe, door de verklaring dat ik u hoogacht.

Hoe, ge zyt maar der letteren Doctor . . . gy bezit niet den minsten kruienierswinkel . . . nooit waart ge minister of tabakscontractant . . . en gy verstout u wèl te doen? . . .

Dat roept om wraak!

In naam der geschondene regten van al wat ryk en magtig is, en gedreven door eene onoverwinnelyke *jalousie de métier*, straf ik u voor uwe uitmiddelpuntigheid, door deze openlyke betuiging myner sympathie.

Maar . . . koop nu een revolver; schaf en trek u een wambuis aan, van staaldraad, want denk er aan:

»*Charitas odium parit!*»

Amsterdam, 8 Juny 1861.

MULTATULI.

Zyn rok was kaal, maar dat scheen hy niet te weten. Wie denkt aan zyn eigen rok, by zooveel ellende van anderen?

Zoo zeggen de boeken.

Maar in de wereld is 't zoo niet, waarachtig, het is zoo niet! Er zyn inderdaad menschen, die een hevigen tegenzin hebben in kale rokken, als ze niet hangen om de schouders van een ander. Er zyn geen rampen ligter te dragen, dan de rampen van een buurman. Alleen brand maakt eene uitzondering. Pokken ook. Dat slaat over.

Ik had wel lust een boek te schryven over al de leugens, die men in boeken vindt. Maar ten eerste zou 't wat lang duren vóór ik klaar was, en ten andere zou dan een ander,

om myn ongelyk te bewyzen, weêr zeggen, dat het bewys myner stelling in myn eigen boek lag . . . juist als 't dien Cretenser ging, die beweerde, dat alle Cretensers leugenaars waren.

Ook zou 't jammer zyn, het publiek in den waan te brengen, dat *alles* wat men schryft, onwaar is. Och, laten wy het kaf sparen om 't koren!

Zyn rok was kaal, en hy klopte aan de deur . . .

Hy had al vaak geklopt aan andere deuren, maar altyd zonder baat! Zou 't nu lukken, *nu?*

Daar binnen zat iemand te schryven, die haastig »ja!» riep, als waren ze nog teveel, die twee letters, die wat weg-stalen van zyne indrukken.

Daarop volgde een gesprek, dat niemand begrypen zal. Toch zal ik 't u meêdeelen. Misschien begrypt men 't later.

De man in de kamer zef eenvoudig, dat hy geen geld had, en dat hy verliefd was.

Was de bézoeker een schuldeischer?

Ditmaal niet, en wel by uitzondering.

— Ik kan waarachtig niet helpen, — geld heb ik niet, en geen tyd ook . . . Ik schryf aan Fancy.

— Fancy?

— Fancy of fancy . . . fancy van de varkens in *de Tijdspiegel* . . . fancy of Fancy, al naar ge wilt. 't Is iemand die ik liefheb . . . zy ligt in een koffer te Laeken . . . ik kan haar niet laten komen . . . dan wordt ze betast door de douanen . . . dat wil ik niet . . . want gy begrypt dat ze schuw is. En halen kan ik haar ook niet, omdat ik geen geld heb voor de reis. Maar hier woont ze op de leliegracht, geloof ik . . . Zie eens, ze heeft my een langen brief geschreven. Ik moet haar antwoorden . . . zy vraagt, of ze my mag liefhebben? Wel zeker! Mag ze niet? Tine zegt dat het heel goed is . . . en gy?

Wat de aangesprokene dacht? Wèl, hy dacht dat de man in de kamer gek was.

En dat dachten veel menschen.

Maar vóór de bezoeker die onbeleefde meening uitte, kwam hy terug op de reden zyner komst.

— Er moet hulp zyn, vóór elf Juny! Die man is radeloos, . . . hy heeft gebrek aan alles, . . . zyne vrouw en kinderen . . .

— Kinderen ook! . . . *Kinderen?* O, dat is hard! Eene *vrouw* is niets, . . . maar *kinderen*, zegt ge? Ja, dat is verschrikkelyk!

En de man in de kamer stond op, en demonstreerde met veel vuur, dat eene vrouw »niets'' was.

— Een kind is wreed, mynheer! O, ik ken de barbaars . . .

Ik weet waarachtig niet hoe ik 't woord spellen moet, dat hy uitsprak zonder den minsten c. h.

— O, ik ken de barbaarsheid, waarmee een kind vraagt: »Maar, vader, waarom zyt gy ook niet ryk, als oom, die draaibanken koopt voor zyne kinderen?'' — »Hoe moet men doen, vader, om een koets te hebben, als de Duchesse de Brabant?'' — »Vader, is het kindje, dat zy gisteren op de schoot had, zoeter dan Nonnie?'' — »Mogen wy nooit uitryden met onze mama, zoo als dat kindje?'' — »Zou dat meisje alle dagen vleesch eten, vader, even als de kinderen by oom?'' — »Wat hebt gy toch gedaan, vader, dat men ons zoo arm laat blyven?'' — Ziet ge, dat wondt! Want aan een kind kan men zoo alles niet uitleggen, . . . *Cet âge est sans pitié!* Ja, er is veel, dat men niet kan uitleggen, aan groote menschen zelfs, die veelal gaarne kind blyven op dat punt.

Maar . . . eene vrouw! O, dat steunt, dat verheft, dat adelt! Hebt gy eene vrouw? —

— Neen, . . .

— Nu, dan kunt ge 't niet weten, maar anders . . . foei, mynheer, zeg dat die man lydt om zyne *kinderen*, maar haal niet de vrouw daarby, als ware ook zy een lastpost op de begrooting zyner ellende!

Helpt ze hem niet, troost ze hem niet, — zou hy sterker wezen zonder háár?

Wat drommel, waarom trouwde ze hem dan? Zy moet toch eens »ja'' gezegd hebben, toen hy haar vraagde of ze lief en *leed* met hem deelen wou?

O, die vervloekte tweede en derde ban van de schuttery! . . . Ja, ja, ik weet het wel, . . . officiël zelfs, is de vrouw een certificaat van onbruikbaarheid! 't Land is in nood . . . voorwaarts! . . . hoe noemen ze dat, als alles naar de grens loopt? . . . Alles? Wel neen, de man, die eene *vrouw* heeft, blijft thuis, voorloopig! De vrouw staat op het lystje van vrystellende ziekten . . . tusschen kanker en impotentie zeker! . . . De man is onbekwaam tot heldenmoed en geweerpoetsen . . . tot nader order! Tot nader order, als de jongens op zyn, de jongens, die *vóórgaan*!

Dat was anders in Troje . . . zie maar dat afscheid van Hector en Andromache . . . 't hoeveeldeste boek weet ik niet . . . de kleine jongen wordt bang voor Hectors pluim, . . . maar Hector gaat . . .

— 't Staat in 't zesde boek, zei de bezoeker, die Doctor in de Letteren was,

«Ως εἰπὼν, οὗ παιδὸς ὀρέξατο φαιδιμος Ἐκτωρ.
ἀψ δ' ὁ πάϊς.»

— Goed, maar Hector *gaat* . . .

— Ja, maar Andromache wilde dat hy *niet* zou gaan . . .

— Dat was infaam van Andromache! . . . En als 't *my* gebeurd was, . . . maar zóó iets gebeurt *my niet*! Zie hier . . .

Hy toonde zyn' bezoeker een' brief, — een brief van *zyne* Andromache! Zoo iets droomde Homerus niet. Ja, daar stond het:

»Ik ben woedend! Men durft zulke voorstellen doen aan U! En men speculeert op 't gebrek-lyden onzer kinderen? Ik verbied u, aan *my*, aan ons te denken. Liever bedel ik

myn brood van deur tot deur, dan gevoed te worden tot zulken prys! Weiger, weiger ruw en barsch, zóó dat men 't nooit weér vraagt. Zeg dat ik u verachten zou, als ge uit nood, en om onzentwille, uwe denkbeelden, uw' styl, uw ziel verkocht. Vraag geld, leen — 't komt er niet op aan van wien, honderdvoud zult ge 't weér geven — maar buig niet onder de eischen van hen, die u willen gebruiken voor hun doel. En kunt ge ons niet langer voeden, Max, dan sterven wy... maar nóg is er geen nood! Ik heb nog voor drie dagen...

— Myn God, van wie is die brief?... vroegde de bezoeker.

— Wel, van Tine! Begrypt ge dát niet... Wie anders zou zóó schryven? Zie eens, hoe slordig. Ze schryft niet altyd zoo slordig... maar ze was driftig toen ze dát schreef...

— Wat had men u voorgesteld?

— Den heer *Duymaer van Twist* te sparen, die in de Tweede Kamer meéspreekt over vryen arbeid, en den heer *Rochussen* aan te vallen. Ik toon u den brief niet waarin dat staat, want, hoe schandelyk ook van inhoud — dát noemen ze politiek! — die brief was geschreven met zekere verrouwelykheid...

— Door den heer v. H.?

— Neen! Zelfs ben ik overtuigd, dat deze niet bekend was met den vryen arbeid, dien men my wilde opleggen voor wat loon... en welk loon? 't Loon dat de apen in Artis krygen... *voor den kost!* En die hoeven daarvoor geen leugens te schryven... gelukkige apen! Zy hebben alles te danken aan hun staart. Zonder dat ding zou men ze ook dwingen tot vryen arbeid...

Maar ziet ge wel, mynheer, dat eene vrouw niets is, niets by de optelling van lasten, maar veel, oneindig veel, ja *alles*, zoodra er sprake is van hulp en steun! Ik zou volstrekt geen plezier hebben in gebreklyden, als ik myne vrouw niet had...

De bezoeker vond dit een vreemd plezier, al was er dan ook eene vrouw by.

O, gy weet niet hoe eene vrouw lief heeft . . . gy kunt niet begrypen, met hoe groote woekerwinst zy den man de indrukken weêrgeeft, die hy neêrschreef in haar ziel! . . . Kunnen de vrouwen het helpen, dat zoo vele mannen daarin niets wisten neêr te schryven? Kan men oogst verwachten, waar niet gezaaid is . . . baring, zonder bevruchting?

Ja, ja, er is iets schoons in die tweeslachtigheid van de liefde! Stof en ziel! . . . Ziel, zeg ik by wyze van spreken . . . alles zal wel stof wezen, goed! Ik bedoel met dat woord dan die werking der stof, welke door velen voor onstoffelyk wordt aangezien, uit hoogmoed of . . . ter bekorting . . . weet *ik* het? Over woorden stryd ik niet. Welnu, zie eens hoe heerlyk symmetrisch de lieve natuur alles gemaakt heeft. Liefde is neiging tot geven en uitstorten aan den eenen kant, tot ontvangen aan de andere zyde! De grove uitlegging, — neen, ook die zaak is niet grof, zy maken haar grof, zy die alles scheppen of omscheppen naar hun beeld!— *die* uitlegging spaar ik u, om nu alleen acht te geven op de andere. Liefde is drang tot geven en ontvangen . . . tot bevruchten en baren. Wat ik weet . . . o, 't is bitter weinig, kan *ik* dat helpen? . . . wat ik weet, begryp, gevoel, droom . . . zie, dat alles geef ik háár!

— Aan uwe vrouw!

— Wel neen, aan Fancy, . . . dat is myne vrouw!

— Ik begryp er niets van.

— Juist. Weinigen begrypen wat liefde is. Ik geef haar myne ziel, onverdeeld, zonder de minste terughouding. Ik plant myne denkbeelden in haar gemoed, en als dan 't oogenblik der voldragenheid gekomen is, dan legt ze my het reuzenkind op de armen . . .

De bezoeker dacht met medelyden aan het reuzenkind, behebt met zulke ouders, en hy nam zich voor te vertrekken, terstond na het Q. E. D. van de gedreigde demonstratie, dat eene vrouw »niets'' was.

— Ja, als de tyd dáár is, dan vind ik een boomstam, waar ik een zaadje uitstrooide . . . er vloeit een stroom, waar ik een drop gaf . . . en waar ik een steentje neêrlegde, vind ik een rots weêr.

Schooner, krachtiger, edeler, geheel volwassen, vind ik dan de denkbeelden terug, die ik toevertrouwde aan den vruchtbaren bodem van haar hart. Ik vraag, als Haydn, by 't ondergaan *zyner* schepping, toen men zyne »*schepping*» uitvoerde: Myn God heb *ik* dat gemaakt? . . . Begrypt ge dat?

— Neen, zeide de bezoeker.

— Welnu — want de man in de kamer had »ja» verstaan, omdat hy luisterde naar den weêrklank zyner woorden in zyn eigen hart — welnu, zòò geeft de vrouw terug met oneindigen woeker, wat de man *die haar liefhad*, zaaide in hare ziel. En als er dan geleden wordt, *veel* geleden . . . menschen die zóó *liefhebben, moeten lyden* . . . begrypt gy dit?

— Neen.

— Juist, zulke menschen *moeten* lyden! als dan de gure noordenwind van 't lot, blaast door de reten van de kale woning . . . als er wond op wond wordt geslagen door de ruwe hand van . . . 't doet er niet toe van wien; ik scheld niet graag op menschen . . . ik ben ook een mensch, en heb veel fouten . . . *nil humani* . . .

— *Me alienum puto*, zei de doctor in de letteren.

— Ja, ja . . . nu, als er zulke diepe wonden worden geslagen door de . . . NOODZAKELIJKHEID, dat is: GOD . . . als men diep neêrgebogen door smart, op het punt staat te vergaan in wanhoop, dan treedt de *vrouw* op, en toont u den oogst van haar huwelyk. Glimlagchend zegt ze:

»Waarom weent ge? Hebt ge my niet een schat te bewaren gegeven? Zie, hoe ik gewoekerd heb met het talent dat ge neêrlaat in myn schoot. Wy zyn ryk, ryk in liefde, ryk in adel! *Ik* heb bewaard wat gy weggaaft, *ik* heb gespaard en uitgezet met groote winst, wat door u werd verkwist! *Ik*

ben uwe *huishoudster* geweest, ja, de huishoudster uwer *ziel!*

»Wat deert u? Lydt ge aan eerzucht? *Ik* maak u koning, *ik* kroon u! . . . acht ge my minder dan een paus?

»Wat deert u? Drukt u de laster? *Ik* noem u groot, *ik* noem u edel, *ik* die alléén u ken, en de armen beklaag die u niet kennen!

»Wat deert u? Armoede? Leugen! Ryk zyn we, schatryk! Zie onze kinderen met hun dichterhartjes, met hunne zucht tot weten, tot begrypen, tot geven, tot liefhebben! Ryk zyn we, Max, schatryk! Zie de boomen, hoe groen! Zie 't veld, hoe bont! Zie de heele lieve natuur, die . . . vrywillig arbeidt zonder 't minste stelsel van kultuur . . . O, ik wist wel, dat ik u zou doen glimlagchen.

»Wat deert u? Angst, vrees? Angst voor wat? Welke vrees? Zyn we niet reeds over de helft van 't leven? Hebben we niet eerlang aanspraak op rust? Ge weet niets van die rust . . . ik ook niet, . . . maar gyzelf hebt gezegd:

»Er is *geen* God, of Hy moet *goed* zyn!»

»Dàn moet hy ons liefhebben, Max.

»Wat deert u? Zorg voor heden, voor morgen? Heden hebben de kinderen gespysd . . . ook voor morgen heb ik nog 't noodige . . . Max, Max, moogt *gy* minder vertrouwend zyn dan de Christenen, die *voorgeven* te berusten in Gods wil; minder kalm en gelaten dan de Mohamedaan, die indedaad *berust* in de beschikking van 't lot? Max, geloof me, het doet geen pyn!» Hoe heette zy?

— Ik beken, dat ik in de war ben . . . Tine of Fancy . . .

— Neen, lang geleden?

— Porcia, antwoordde de Doctor in de Letteren.

— Goed, Porcia! Maar ziet ge nu wel, dat eene vrouw »niets» is by de optelling van lasten? . . . O, die vervloekte tweede en derde ban van de schuttery!

Maar — dat is waar — niet alle vrouwen zyn vruchtbaar, zegt men. Ik geloof dat die onvruchtbaarheid in 't zedelyke, meestal moet worden toegeschreven aan eene zeer onzedelyke

onmagt der mannen . . . die in suiker of koffij doen, God betere 't!

— Maar . . . mag men dan geen suiker of koffij verkoopen?

— Wel zeker, maar de kultuur der vrouw moet vóórgaan. En dat is in de wereld zoo *niet*. Wilt ge een klein bewys . . . één uit velen? Presenteer een glas bitter aan iemand, die naar de beurs gaat, of Madera of zoo iets . . . hy zal weigeren, want hy is stipt op zyn *zaken*; nooit gebruikt hy iets in *zaken*; o hy zou zich onteerd achten als een *principaal*, een *vriend* («vriend» wil zeggen, iemand met wien men zaken doet, *style commis-voyageur*), als een vriend bemerkte dat hij iets *gebruikt* had, zoo als ze dat noemen.

»Goed, kom dan na de beurs!

Na de beurs is hy uw man. Wel zeker! Dan wachten hem geen zaken! Dan wachten hem maar eene vrouw en een paar kinderen, die geboren werden tegen hun wil. Die vrouw is geen *principaal*, die kinderen zyn geen *vrienden*. Zy mogen 't wel weten, dat hy iets »gebruikt» heeft; zy mogen 't wel merken, dat papa riekt als een koetsier of stalknecht! 't Doet er ook weinig toe, of zyn taal òòk riekt naar bok of stal. De kus, die hy hààr of hùn geeft, mag verpest wezen . . . *never mind!* . . . dààrdoor zal geen *zaak* afspringen! Als de kinderen maar stil zyn, en niet lastig, en als 't eten maar goed is, en als papa maar alles naar zyn zin heeft . . . Papa is moê, moê van gort, stroop, Oostenrykers en assurantie; moê van koffijhuispraat en beursgedrang; moê vooral van Bonekamp, en de vele »halfjes», waarvan er maar anderhalf op een heel gaan.

Wat plant zóó'n man in de ziel zyner vrouw? Jenever. Mag *hy* zich beklagen, als die besproeijing later blykt, alle vrucht te hebben gedood? Is de vrouw onvruchtbaar, die niet baart na *zulke* bevruchting?

En, ook zonder dien noodlottigen drank, wat *geeft* de man aan de vrouw, die hy zegt lief te hebben? Een sjaal, een étagère, *wat kleëren* en *de kost*? O, geef méér aan de uwe,

als gy trouwt . . . geef iets anders! Maak uwe vrouw tot eene spaarbank uwer ideën, tot eene levensverzekering van uw gemoed! Als dan de kwade dagen komen, zult gy zien, dat ik gelyk heb . . . waarachtig, eene vrouw is niets! . . .

Maar nu, laat my alleen . . . ik schryf aan Fancy . . . ik heb veel te doen . . .

De bezoeker stond op, reikte de hand met hartelykheid of . . . medelyden, dit wist hy zelf niet. Want hy begreep niet regt, of de man in de kamer boven of beneden anderen stond, al voelde hy, dat er geen sprake kon zyn van gelykheid. Als post-scriptum van zyn bezoek, herhaalde hy weggaande de reeds vaak gemompelde woorden:

— Die arme man!

Ik weet weër niet, of hy ditmaal hiermeê bedoelde den man in de kamer, of de persoon die voor 11 Juny moest worden geholpen met wat geld, om niet reddeloos verloren te gaan met vrouw en kinderen. Misschien dacht hy aan beiden.

Maar de man in de kamer dacht nooit aan zich zelve, als er gesproken werd over arme menschen, schoon hyzelf toch, wel beschouwd, niet zeer ryk was.

Op straffe van my op nieuw schuldig te maken aan de verregaande tuchteloosheid, die de heer *Buys* my ten regte verwyrt in de *Wetenschappelyke Bladen*, moet ik hier eene opmerking inlasschen, om u te bewyzen, lezer, dat ik altyd de waarheid zeg, vooral waar ik beweert, dat er zooveel leugens verteld worden in de boeken. Ik zal u daarom bewyzen, dat alles wat ik u verhaalde, gelogen is.

Die man in de kamer was arm. De bezoeker moest dit weten, daar ieder het weet. Hy had voor zyn beschermeling overal tevergeefs hulp gevraagd, Prins *die* had bedankt voor de eer, en v. B. was naar buiten. De ryke C. had *juist* geen geld — treffende juistheid! — en Mevrouw H. wou graag helpen, maar moest eerst weten, of de man die in nood verkeerde, misschien eenmaal iets verkeerd had gedaan? Dàn

hielp zy natuurlyk niet, want »men mag niet styven in verkeerdheid» dat is een vast principe van alle brave menschen, die nooit iets verkeerd deden. Kortom, de man met den kalen rok, die zich zooveel moeite gaf voor 't wanhopig gezin was overal afgewezen, overal . . .

Nu vraag ik u, of 't *waarschynlyk*, *mogelyk*, of in 't eind, of 't *waar* kan wezen, dat hy, na dit alles, op het denkbeeld kon komen, hulp te vragen aan iemand :

Primo. Die zelf dood arm is. (Van publieke bekendheid.)

Secundo. Die gek is. (Dat zal terstond blyken.)

Tertio. Die een slecht sujet is. (te informeren by allen die hem kennen, liefst by zyne naaste betrekkingen, die 't precies weten, en die 't niet zeggen zouden, als 't niet waar was.)

Quarto. Die, als getrouwd man, minnebrieven schryft. (Gy hebt die in handen, lieve, brave, onberispelyke lezer!)

en Quinto. Nog eens: by iemand die doodarm is? (Als dat toch niet zoo ware, kwam de rest er minder op aan.)

Is dat mogelyk? Neen. Zulke leugens gelooft men eerst als ze achtthonderd jaar oud zyn!

De reden dat ik leugens vertel, is deze. Ik wil ditmaal tien vel volschryven, en ik zie geen kans het te doen met waarheid. Dat zou eene te korte geschiedenis wezen :

»DE JAVAAN WORDT MISHANDELD.»

»IK ZAL DAARAAN EEN EIND MAKEN.»

Nu weêr de leugens :

— Die arme man! had de bezoeker gezegd. En de ander :

— 't Is toch verdrietig . . . ik kan u zóó niet laten vertrekken.

Ik heb niets. Als ik 't niet zoo drok had met myne liefde, zou ik u voorslaan iets te schryven voor dat gezin, maar . . . O, een idee!

De dwaas wreef zich de handen by zyn idee.

— Wacht een oogenblik! Elf Juny, zegt ge? . . . Heden den achtsten, . . . ga weêr zitten.

De bezoeker nam weêr de plaats in, die hy zoo even vry troosteloos verliet. De gek schreef een kort briefje, dat hy 't venster uitwierp.

— Wacht nu, zei hy, rondstarende, als zou er iets zeer vreemds gebeuren, vreemd voor den ander althans.

En 't was ook vreemd! Het pas weggeworpen briefje vloog het raam in, dat gesloten was, en er was wat bygeschreven.

— Zie hier, zei de arme dwaas, zy zegt dat het goed is!

De bezoeker las:

»Lieve Fancy. Er is een gezin in nood, mag ik onze brieven verkoopen?»

en daaronder stond:

»Ja. Maar niet die van den . . . van den . . . En daarop volgde een reeks van datums, ter aanduiding van brieven, die *niet* mogten verkocht worden.

De man in de kamer schreef daarop de volgende acceptatie, die hy niet het raam uitwierp, maar ter hand stelde aan zyn bezoeker:

»Goed voor wat geschryf.»

— Discompteer dat . . .

Dè vreemde wreef zich de oogen uit.

— Discompteer dat, maar hoor eens . . . is Prins *die* een braaf man?

— Voorzeker! . . .

— Ga dan niet by hem, hy zal niet discompteren. Is v. B. die »naar buiten is'', weldadig?

— Zeer weldadig, er zyn hofjes voor oude vrouwen die zyn naam dragen . . . de hofjes . . .

— Ga dan niet naar v. B. Hy zal niet discompteren. Heeft C. een goed hart?

— Als een juweel! Zyne dochters breien wintersokjes voor negerkinderen.

— Ga dan niet naar C. Hy zal niet discompteren. Is die Mevrouw H. godsdienstig?

— Zeer godsdienstig! Zondags laat ze 't eten komen van den kok, om de keukenmeid tyd te laten tot oefening met de knechts.

— Ga dan niet naar Mevrouw H. Zy zal niet discompteren.

Ga naar . . . naar . . . 't is toch ongelukkig, dat alle menschen zoo braaf zyn! Kent ge geen enkel *slecht* mensch . . . 't Is waar, gy bezoekt de beurs niet . . .

— Een *slecht* mensch!

— Ja, iemand die alle fatsoen met voeten schopt, een vyand van deugd, goede zeden. een soort van antichrist, iemand die . . . ik bèn er!

Zyn oog viel op *de Dageraad*, 't verfoeyelyk tydschrift dat op zyn tafel lag.

— Ik bèn er! Zie daar staat het! Wat drommel, 't is juist als Jan Luyken zei: wat naby is, zoekt men vèr! Wel beschouwd, had ik liever iemand die een kind had opgegeten, maar by gebrek dááaraan, raad ik u naar den uitgever van *de Dageraad* te gaan. Zie 't nummer staat er by, G 304 . . . Dat treft! Die Günt staat zeer ongunstig bekend — gy begrypt dat die geestige woordspeling niet van my is, ik hoorde het van een Dominé — die ongunstig bekende Günt zal helpen, als hy kan. Hy zal discompteren! En als deze niet mogt kunnen helpen, ga dan by Meyer op den Vygendam, waar *Voltaire* te koop ligt, en 't *Gebed van den*

Onwetende, van den krankzinnigen *Multatuli*, en veel ander zedeloos geschryf. By zulk volk moet ge wezen!

De doctor in de letteren ging den trap af. Het warrelde hem. Echtbreuk, minnebrieven, Voltaire, een meisje, dat niet betast mogt worden door de douanen, en dat op de Leliegracht woonde, schoon ze te Laeken in een koffer logeerde; brieven, die 't gesloten raam invlogen; reuzenkinderen; eene vrouw, die meer was dan de paus, schoon ze maar eten had voor drie dagen; een man, die plezier vond in gebrek lyden . . .

— Ga van tyd tot tyd eens kyken naar dien heer op nummer zes, zeide hy, beneden komende, tot een bediende.

En gy lezer?

Dwaas, niet waar,¹ schandelyk, gruwelyk, infaam, onfatsoenlyk en vooral onbegrypelyk . . . niet waar?

Koop, publiek, koop! O, gy *zult* koopen, ik ken u! Gy hebt geld te-veel, als er schandaal geveild wordt; gy, die den brave laat verhongeren, wanneer hy geen geloof heeft als gy!

Koop, publiek koop! Gy, die uwe profeten laat leven, om ze langer te martelen! Men lastert u, door te zeggen, dat gy den Christus zoudt gekruist hebben, als de Joden; gy hadt hem knecht gemaakt in een kruienierswinkel, . . . niet waar? Gy zoudt gewacht hebben tot hy vrouw en kind had, om die te laten hongeren . . . dat hy 't zou aanzien, en buigen voor u! Dat treft zekerder, niet waar? Gy zoudt den deurwaarder hebben belast met uw antwoord op zyn: *Wee u, Jeruzalem!* opdat hy, moedeloos en geknakt, zyn *wee* terugname, by 't veilen van de kleértjes zyner kinderen, dat hard is te aanschouwen voor een vader! Dat treft wissel, dieper, dat pynigt langer, niet waar, dan slechts een paar uur sterven!

Koop, publiek, koop, gy, die Luther en Cambronne een

liedje laat fluiten voor *den kost*; gy, die een menuet eischt, voor wat kanariezaad aan Curtius en d'Assas!

Koop, publiek, koop, er zyn aandoeningen *te krygen voor wat geld! Ik heb de magt, u te streelen en te kittelen, tot ge zoo gek wordt dat gy den prys uwer koffij vergeet, gy, die anders zoo hard zyt van huid, dat de zweep er van kermt!

Koopt, Nederlanders, Christenen — ouderwetsche en moderne — koopt, teekent in, betaalt, strooit geld neêr voor wat minneliedjes en wat geest!

Koopt, gy, die spoorwegen bouwt van gestolen geld, en tot betaling den bestolene bedwelmt met opium, Evangelie en jenever!

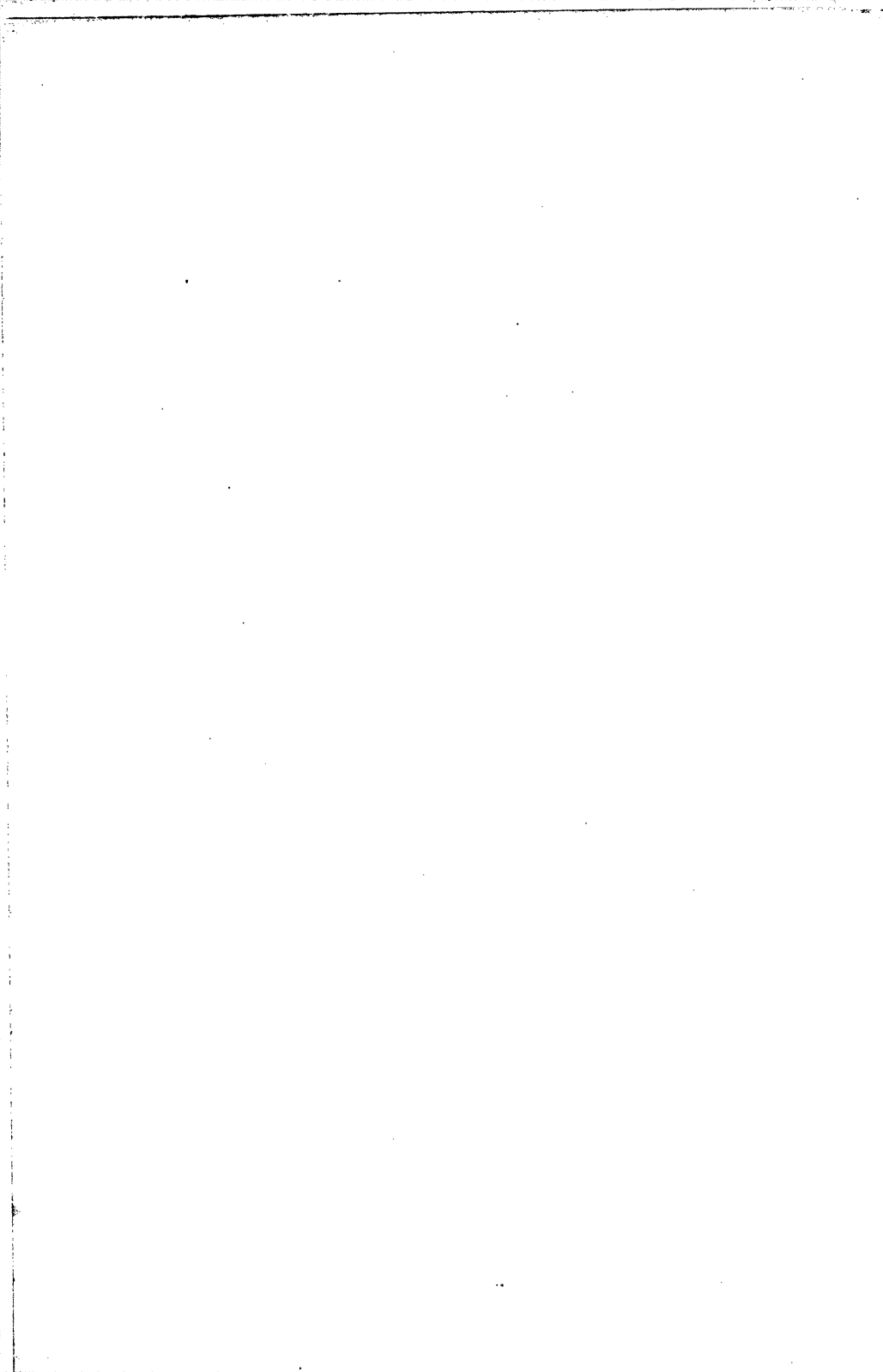
Koopt en betaalt, gy allen! Ik heb genoeg geleden om den toon te uiten, dien ge zoo gaarne hoort! Gy hebt my genoeg belogen, gelasterd en gemarteld, om wat terug te eischen voor uw gemartel, voor uwen laster en voor uwe leugens!

En als gy dan tevreden zyt met de toonhoogte van den gil, dien ge me trapt uit de borst . . .

Zeg dan als gisteren, als eergisteren, als vroeger:

Wat schryft die man aardig! Vrindje, ik geef u zóóveel voor 't vel, zóóveel voor 't liedje! Zing nog wat! Schryf nog wat! Praat nog wat!

Publiek, ik veracht u met groote innigheid.

Aan Fancy.

Myn lief kind, wie zyt gy eigenlyk? Hoe heet gy? Waar woont ge?

Moet ik u noemen met namen uit het Hooglied, u, de donkerkleurige Sulamite? Zyt gy de lelie van Saron, of de narcis in het dal?

Moet ik uwen hals omvatten met den linkerarm, om u te streelen met myne rechterhand?

Moet ik poëzie scheppen uit uwen blik; moet ik rymen op de kleur uwer haren?

Zal ik u heden zien, of morgen . . . of wanneer? Zal ik u zien na mynen dood, voor het eerst?

Zyt gy de glorie of de deugd, of de wellust of 't genie? Zyt gy de onsterfelykheid, de rust, de geschiedenis, de toekomst, een engel, een daemon of een spook?

Profetes, vestale, wigchelaarster, sybille, Egéria of Rafaëls zuster, waar zyt ge, waar woont gy?

Moet ik u zoeken in de wolken, of in de straten eener stad?

Moet ik vragen aan de schildwachten die de poort bewaken: hebt gy gezien wat myne ziel lief heeft?

Moet ik een tooverspreuk vinden, om u te doen neêrdalen van omhoog, om u optezweren uit de diepte?

Woont ge op een ster die stof is? Draait en slingert uwe woning als de myne, die onder heeft noch boven?

Kunt gy de zon zien, Fancy?

Of, Fancy, *zyt* gy de zon?

Zyt ge 't middelpunt van de aarde, dat alles aantrekt. . .

Maar, Fancy, dan is elke regendrop een boodschap aan u! Dan is elke bliksemstraal die wegschiet in den grond, een minnebrief aan u!

Ja, ja, ik zal dezen brief neêrwerpen op de straten, en de voorbyganger zal meenen dat er onderschepping mogelyk is, door een koperstuk te geven voor de bladzy . . . maar hy zal zich vergissen . . . de bliksem zal 't niet toelaten . . .

Schryf my of hy teregt gekomen is, en zend my een lok uwer haren, Fancy . . . wanneer gy haren hebt, als anderen . . . wat ik niet hoop.

Aan Tine.

Lieve beste Tine, myn Tine! Ik ben verliefd, en heb haast u dat te zeggen. Ik weet niet waar zy woont, maar myn brief zal teregt komen, want Tine, ik heb haar geschreven. Neen, vleesch voor de kinderen behoeft niet alle dagen . . . de kinderen in 't Burgerweeshuis zien er heerlyk uit, schoon zy zelden vleesch eten. En zy hebben toch niet eens eene wei voor 't huis, met bloemen en koeien er in, zoo als onze kinderen.

Een idee! Ik hoop dat Fancy niet antwoordt. Dan heb ik eene ongelukkige liefde, die ik beschryven zal voor wat biefstuk. Heine deed dat ook. Hy leefde een rond jaar van de hartziekte die hem doodde.

Ik hoop dat ze niet antwoordt. Dag, myn Tine!

Van Fancy.

Ja, haren heb ik wel, maar ik woon — neen ik woon niet. Myne ouders wonen, en ik ben by hen. Doe in 't vervolg een postzegel op uwe brieven. Ik ben somwylen schraal by kas, en gy begrypt dat er op onze begrooting geen gelden worden toegestaan voor port aan minnebrieven. Ook willen ze niet, dat ik brieven ontvang van een getrouwd man. De heele wereld weet, dat gy getrouwd zyt. Ook zegt men, dat ge nog eene vrouw hebt in Amerika, die ge alle dagen slaat. Is dat zoo? Ieder zegt het. Ieder is boos op u. Ieder verklaart u voor een ellendeling.

Ik heb u zeer lief, en als »ieder'' bezig is u naar beneden te halen, denk ik altijd aan den jager van Tollens:

Hoe bespot en uitgefloten,
Ik had hem graag aan 't hart gesloten!"

Dien jager vindt »ieder'' lief. Doch 't is omdat het maar in een boek staat. Ik geloof niet dat »ieder'' zoo tevreden zou wezen, als »ieder'' gerekend had op een boutje van dat ongeschoten hert in »ieders'' keuken. O, die »ieder!"

Ik geloof, dat »ieder'' ook u lief zou vinden, wanneer gy alleen bestondt in een boek, en overigens de groote verdienste hadt van dood te zyn! Nu is 't moeielyk, dat begrypt gy!

Ik neem les in vormleer en vaderlandsche geschiedenis,

't Eerste leert my niets, maar uit het andere zie ik, dat men overal party trekt voor de twee *de Witten* die vermoord zyn. Dat kost niets. Maar als zy nog leefden, zou men een handje meê moeten uitsteken, en dat is lastig! Daarom vind ik voor u maar goed, dat gy wacht tot na uwen dood. Maar ik wil u liefhebben vóór dien tyd, al maken ze 't my moeielyk. Zeg my, wat gy na uwen dood zult te doen hebben, en of ik dat voor u doen kan; ik verlang er zeer naar.

Zeg, *Hamlet*, moet ik in een klooster gaan, als *Ophelia*? Moet ik secundante worden, om onderwys te geven in de vormleer? Kan ik afwerken, wat gy onvoltooid liet? Wát kan ik voor u doen?

Ik schryf een goede hand, dat ziet gy. Ook kan ik schermen en zwemmen, maar dat komt zoo zelden voor.

Ik heb weinig, en weet weinig. Maar wat ik ben, kan of bezit, geef ik u. Veel is 't niet . . .

Ja tòch, ik heb geest, hart en wil . . . kunt ge daarvan iets gebruiken?

P. S. In haast, want wy zyn aan de wasch. Ik heb nooit begrepen, welk nut het heeft, om zoo te trekken aan beddelakens, die lang genoeg zyn. Rekken noemen ze dat. Als men die dingen nu terstond een half duim langer en breeder had gemaakt, kon dat gerek wegblyven, en ik kon *denken* in dien tyd.

Van rekken gesproken. *Le désespoir* van *Lamar-tine* is veel te lang, en . . . te mooi. 't Is de *désespoir* van een verzenmaker, een wanhoop in crinoline. Wanhoop moet een punt zyn, en geen lyn met krullen. Een haarlok kan ik nu niet zenden. Al myn haren zyn geteld. Wacht tot volle maan, dan wordt ik geknipt. Waarom vraagt ge een haarlok? Wist gy . . . ik word geroepen.

Aan Fancy.

Fancy, ik breek met u. Moet ik wachten tot gy geknipt zyt? Moet ik achterstaan voor die beddelakens?

Ik concurreer niet met uwe huishoudery. Gy zyt niet waard dat ik uw naam noem.

Maak zuurkool in, trouw, veeg de vloer, klop een tapyt uit.

Nooit zal ik weér uw naam uitspreken of schryven . . .

O, Fancy, Fancy, Fancy, myn Fancy . . .

Wees vervloekt!

Aan Tine.

Myn hart is diep gewond, en, als altyd, klaag ik myn nood aan u. Ze is een meisje. Zy woont in een huis, en rekt beddelakens, en ze heeft haren, die geteld zyn.

Zeker draagt ze ook schoenen. God beware my . . . misschien heeft ze likdoorns!

Ik dacht aan haar, en wachtte eene aardbeving, die my haar brief zou brengen. De aardbeving was een kruier, die een dubbeltje vraagde. Ik ben bitter bedroefd.

Gy begrypt, dat het nu uit is, geheel uit. Daaraan is niets te doen. Tracht niet my met haar te verzoenen. 't Is onmogelyk! Ik wil niet, ik wil niet, zelfs als *gy* dat begeert.

Ik heb er om geschreid, maar nu niet meer.

O, die arme Heine! Wat was dat vleesch duur . . .

Wees gerust, Tine, Onze kinderen zullen een blos krygen, zoo als die tweekleurige weezen. Maar terstond kan ik niet, terstond niet. Eerst moet ik wat rondloopen.

Gisteren avond trad ik een huis binnen, waar muziek gemaakt werd. Maar 't was laat. De laatste toon klonk, toen ik binnentrad. Voor wien men gespeeld had, weet ik niet; er was niemand in de zaal. *Ik* was Publiek . . . gy begrypt dat ik schaamte voelde.

Ik was zoo krank van hart, dat ik muziek noodig had. Ik vraagde, of men wat zingen en spelen wou voor my alleen? 't Is voor een zieke, zei ik.

Men nam de viool weér uit de kast. De meisjes deden de ringen van strass weér aan, en den glimlach, die ze hadden afgelegd, omdat Publiek er niet was.

— Heeft . . . *mijnheer* verkiezing? vraagde iemand die daar gezag scheen te voeren.

Hy draalde met dat woord: mynheer. Ik begreep het wel.

— *Das Lied der Thräne*, antwoordde ik.

— Zeer goed, riep de man, met eene buiging.

En de meisjes zongen toen heel iets anders. Maar zy hebben my beloofd dat lied te leeren, en ook dat van de twee nachtegalen, dat ik zoo gaarne hoor.

Maar betalen kon ik niet, en ik zei dat ik geen geld had.

— Maar . . . mynheer, ik dacht dat u een prins was . . .

— Dat ben ik ook . . . maar ontroond voor 't moment . . . ik ben prins in buitengewone dienst . . .

— Zou 't de koning van Napels wezen? fluisterden de meisjes die gezongen hadden.

Ik gaf een bon op de schatkist van Insulinde.

Daarop ging ik naar huis, en verdiepte my in 't volgend voorstel:

„*Welke waarschylykheid is er, dat een bal een be-
paald punt zal treffen op eene muur, die . . .*”

O, die waarschylykheid! Hadt gy 't voor waarschylyk gehouden, dat zy een meisje was? Had Lobatto dat kunnen berekenen? Ik zal *hem* een voorstel opgeven:

„Gegeven iets dat op mij dien indruk maakt, welke waarschijnlijk is er, dat dit „iets” lakens uit elkander trekt?”

Kunt gy dat uitrekenen, beste Tine? Kus Max en Nonnie, en zend my tien franken, als gy die hebt.

P. S. Ik kryg daar weêr een brief van haar . . . weêr door een kruier, die een dubbeltje vraagt. Ik wil niet lezen wat ze schryft. Duld geen poëzie in Max. *A* is *A* . . . *B* is *B* . . . wat daarboven ligt, of daarbuiten, is uit den booze.

Och, ze is een meisje! Ik zal voortaan u alleen liefhebben, als 't u niet te lastig is.

Ik zend u haar brief, ongeopend. Lees, als ge wilt, maar zeg er my niets van. 't Is uit, onherroepelyk uit!

Van Tine.

Hierby tien franken, en Fancy's brief dien ik gelezen heb.

Ga tot haar, en vraag vergeving. Dat *moet* ge doen, dat *zult* ge doen. Gy kunt niet leven zonder Fancy. Háár afwyzen is zelfmoord, Max!

Ik maak haast om de tien franken. Geef die aan de meisjes, die voor u gezongen hebben, en laat ze den bon op *Insulinde* maar houden bovendien.

O, *de Pène* heeft gelyk . . . *c'est un emploi assez difficile que d'être la femme d'un poète* . . .

Want tòch zyt ge een dichter, Max, al wilt ge 't niet weten . . . Nu, nu, ik klaag niet, en ik zal 't niemand

zeggen. Wanneer komt ge eens weêr hier, om my te slaan? Maar Fancy gaat vóór, dat beken ik. Zonder my zoudt ge kunnen leven, zonder haar . . . *nooit!* Dag lieve, dwaze, ondeugende dichter.

Van Fancy.

Max, ik heb u lief! Uw schryven heeft my diep gewond, maar ik wil, ik wil de uwe zyn . . . geheel en al!

Toen ik uwe geschiedenis las — o, nu weet ik dat het maar een klein deel was van uwe geschiedenis — toen trilde my het hart, en ik vloekte 't lot dat my veroordeelde tot twintig jaren meisje, en levenslang onder 't opzigt van een man!

Want ik *ben* een meisje!

En wanneer ik dat betreur, dan is 't niet als gy, die my maken wilt tot een ideaal, neen, ik wilde een *man* zyn om te kunnen handelen, om te kunnen optreden als uw kampioen. Ik vraag waarom die mannen zich alles toeëigenen, zich alles aanmatigen? Waarom zy wetten maken in hun voordeel? Waarom zy zich hoofd noemen van 't menschelyk geslacht? En waarom zy lafhartig wegschuilen, als er iets te doen valt, wat men gewoon is — al weêr onregt! — *mannelijk* te noemen.

Eerst wondde my uw brief zoo diep, dat ik vreesde te bezwyken. Gy zyt bitter, gy zyt scherp, gy zyt onregtvaardig! Maar ik heb u lief, en de liefde overwint alle dingen.

Als gy eenmaal u hebt vertrouwd gemaakt met het denkbeeld dat ik niet zweef, zult ge u misschien verzoenen met

de honderd ponden stof, die my nu zoo verachtelyk maken in uwe oogen . . . en die er heel lief uitzien.

Luister. Gy vraagdet om antwoord in uwen brief aan Ds. Franken. Ge zegt daar:

»KONING VAN NEDERLAND, DOE UITSPRAAK TUSSCHEN
»DIE MENSCHEN EN MAX HAVELAAR!»

en

»NEDERLANDSCHE NATIE, STA OP, GA TOT HEM EN
»VRAAG: IS HET WAAR, O KONING, DAT DEZE DINGEN
»GESCHIEDEN IN UW RYK, IN UW PRACHTIG RYK VAN
»INSULINDE?»

Er is niemand opgestaan om dit te vragen aan den Koning.

Natuurlyk, het nageslacht is nog niet geboren.

En die Koning heeft geen uitspraak gedaan . . .

Welnu, *Ik* zal opstaan, ik zal die uitspraak doen, ik Fancy!

Want ik heb u lief, u en uwe zaak.

Te vergeefs hebt gy u beroepen op staatslieden en koningen. Te vergeefs op Christenen en menschelykheid, Koningen houden zich bezig met de gesp van de buikbanden hunner officieren. Koningen hebben geen tyd u te hooren.

Staatslieden dryven handel in stemmen van Kamerleden, en maken verhandelingen, waarin »zy zich de vryheid veroorlooven, zich deze of geene vryheid te veroorlooven. ¹⁾» Staatslieden hebben geen tyd u te hooren.

Christenen zyn aan 't twisten over het geloof. Christenen hebben geen tyd u te hooren.

En de menschelykheid! . . . Maar schryf eens een brief aan die menschelykheid, en zie of hy te regt komt als uw schryf-

¹ Fancy citeert

ven aan my, met het eenvoudige opschrift: Fancy! O, 't is niet *altijd* nadeel vleesch, been en bestaan te hebben. Het ware te wenschen voor u, dat de menschelykheid pondérabel ware, en adresselyk als ik!

Ik zal opstaan. Ik zal tot den koning gaan. Ik zal u antwoorden. Ik zal u aanhangen. Ik zal u doen overwinnen.

En de kracht tot dit alles? . . . Wacht tot volle maan, Max, dan wordt ik geknipt . . .

Maar vergeef my intusschen, dat ik maar een meisje ben. en leer my een en ander, als het waar is ten minste, dat gy meer weet dan ik. Ik weet zeer weinig, en dat is natuurlyk . . . door ál die beddelakens.

Is het waar, dat kousenweven is uitgevonden door de liefde? Hebt ge my niet lief genoeg om eene machine uit te denken die *huishoudt*?

Ach, myne moeder is dood! Er is geen poëzie in ons huis. Alles is dor en droog en fatsoenlyk en vervelend. Ik heb veel te weinig geleerd. Leer my wat . . . maar geen vormleer, die ken ik al. Als 't noodig is, zal ik voor u sterven, maar dat komt nog minder voor, dan schermen en zwemmen. 't Is wèl vervelend.

Ik ben geestig, maar ik kan hier niets uitvoeren met myn geest. 't Oude kabinet kon ook de deur niet in, toen wy hier kwamen wonen. 't Staat nu te wachten by een uitdrager, tot we grooter »behuisd» zyn. En myn hart is overkomeet. Ik geef het u, »tot ik grooter behuisd ben,» maar leer my wat intusschen.

Ik heb gemerkt dat er veel zaken zyn, die men niet zegt aan vrouwen. Ik heb een oom die altyd spreekt van »de» vrouw. »Dat dient niet aan de vrouw! . . . Dat behoort niet tot het gebied der vrouw! . . . Dat zegt men niet aan *de* vrouw! . . .»

Is een vrouw een *mensch* of is ze *geen* mensch? Dat eeuwige »de» intrigeert my. Het doet my denken aan eene

zoölogische verhandeling over den jakhals . . . (ik »leer'' myn examen voor secondante).

»De jakhals leeft van den afval *des* leeuws. Het wyfje werpt . . .''

Wat het wyfje werpt, gaat my niet aan, maar dit vraag ik u: leeft de vrouw van den afval *des* mans?

Nu *moet* ge me wel antwoorden. Ik vraag u my wat te leeren, opdat ik niet als een jakhals den leeuw behoef na te loopen, om te souperen van zyn diner.

Wacht overigens geduldig tot volle maan. Wist gy dat myne haren . . . ik word weêr geroepen.

Aan Fancy.

Zy schryft dat ik my met u moet verzoenen. En al schreef ze dat niet, ik kàn niet anders!

Maar toch ben ik bedroefd. Iets leeren aan U! . . . *Ik* aan u iets *leeren*? O, ik honderdvoudige dwaas, die meende dat gy bestondt, toen Jehovah de fondamenten legde dèr wereld! Ik geloofde dat gy het wist, hoe de regtheid der aarde was gemeten met eene koord, en hoe de melodie klonk van het lied, dat de sterren zongen ter verheuging, den dag nadat zy gemaakt waren!

Ik dacht dat gy gebod hadt over den nacht, en den morgenstond zyne plaats aanweest!

Zyt gy 't dan niet, die kracht geeft aan het paard, en die den Behemoth leidt met uwen vinger? Weet ge niet hoe zich de stralen splitsen van het licht, en kunt gy niet uitspreken het getal luchtgloben die rondansen in den orkaan? Vouwt gy niet den bliksem zaâm als halmen, en voert ge niet heerschappy over de weêrlichten, dat zy zich

verzamelen voor uwen voet, demoedig geknakt zeggende: hier zyn wy?

Maar Fancy, ik heb u toch lief . . . waarom heb ik u dan zoo lief, Fancy? Ik die niet tevreden ben met minder dan dat alles?

U iets leeren? Wat zal ik u leeren? Ik weet niets.

Ik ben gegaan tot mynen vriend, die in wysheid handelt. »Zy wil iets leeren,» zei ik bedroefd, »leen my iets uit uwen voorraad.» Hy bragt my in de binnenkamer van zyn huis, en toonde my de schatten van kennis die hy verzameld had. Ik zag daar veel zwarte letteren, zaemgevoegd op wit papier, dat geel was. Ik hoorde daar de gesprekken der wyzen van alle eeuwen, en werd niet wyzer dan zyn allen schynen geweest te zyn, want de meesten erkenden dat zy niets wisten, als ik. En die 't niet erkenden, zagen er dommer uit dan de anderen.

Daar waren er, die in dikke boeken een god gemaakt hebben . . . een god in Hebreeuwsch en Grieksch . . . een god . . . ik zal 't u vertellen.

Maar Fancy, ik doe dat niet om u te leeren wat *is*. ik doe het om u — als gy 't indedaad niet weet, wat ik niet gelooven kan — te leeren wat *niet is*.

Er was eens niets! *Was* komt van *wezen, zyn, bestaan*. »Er was niets» beduidt dus: er bestond iets dat niet bestond.

En God, of de god . . . begrypt ge dat woord? 't Is verwant met *weten*!) Dat hebben die ouden goed genaamd! Zoo is er meer dat, wèl bedoeld, verkeerd uitviel, en dit is

1) God, goden = woden, Wodan. De *g* en de *w* worden herhaaldelyk verwisseld. Etymologisch staat het woord God nader aan *weten*, dan *dies* aan *jour*, dat er toch van afkomt: *dies, diurnus, djur, djour*. In den Sanscrit-wortel van ons woord *weten* ligt de beteekenis van heiligheid, het *goddelyk weten, het weten van goddelyke zaken*. Er is veel te leeren uit etymologie, maar de schoolmeesters hebben dat bedorven.

veelal de schuld van de dominees, indische, egyptische, joodsche en moderne, die zelden dichters verstaan.

En God maakte een zandkorl met wat gedierte er op, iets grooter dan 't gedierte op de stofjes die wy afslaan van onze schoenen, als wy zamen gewandeld hebben.

Wanneer zal ik met u wandelen, Fancy?

Onder dat gedierte was veel verschil. Er waren er, die staarten hadden, en gras aten; anderen spraken kwaad, en hadden eigenliefde. Sommigen behoefden veel lucht; eenigen water; enkelen raauw vleesch; en weêr anderen konden niet leven zonder heerschappy. Deze laatsten hebben zelf gezegd, in 't dikke boek dat ik u zenden zal, dat zy heer en meester zyn over alles wat bestaat. Voor hen was de visch, de vogel, de leeuw, de sprinkhaan, alles!

Maar niet alleen de overige diersoorten moeten onderdanig zyn aan de dieren die dat dikke boek maakten, ook de andere zandkorlen — want er waren er meer, en daaronder velen die toch eigenlyk grooter en belangryker waren — moesten alleen dienen om die kleine korl te vermaken. 't Geen zy deden, door er om heen te draaien.

Ik heb een muis gekend, Fancy, die in een Edammer kaas woonde. Ik kon dat beestje maar niet uit het kópje praten, dat het heele kaasmagazyn was opgerigt, om hem te voorzien van een behoorlyk verblyf.

De dieren die baas speelden over de kleine zandkorl, noemden zich menschen, een woord dat zeker iets zeer schoons aanduidde, maar waarvan in dat geval de beteekenis op alle manieren is verloren gegaan. Ik zal den wortel opzoeken, en u vertellen wat ik er van vind. Dit weet ik nú al, 't is een indisch woord. Ik zal 't verder nasporen by myn vriend den boekverkooper.¹⁾

Menschen dus! Straks zal ik u uitleggen, hoe ook onder hen veel onderscheid heerschte, dat alweêr nederkwam op

¹⁾ Mensch komt van de Sanscrit-wortel *man* = denken.

verschil in gezag. Dit onderwerp ligt my na aan het hart.

Maar eerst wil ik u meedeelen, wat men van dien god gemaakt heeft. Kort na het daarstellen van den mensch, liet hy dezen in een val loopen, en om nu den *mensch* te straffen voor *zyne* — namelyk: voor Gods — arglistigheid, veroordeelde hy hem tot allerlei dingen, die deels niet gebeurden, en deels tóch zouden gebeurd zyn, als de mensch den strik was misgelopen, dien de god hem gelegd had. De straf zou duren »ten eeuwigen dage'', dat wil zeggen, dat zy eenmaal zou ophouden, zoodra er iemand kwam die de schuld overnam. Vierduizend jaar wachtte de misdadiger, die zich had schuldig gemaakt aan de kwaadaardigheid van den god, te vergeefs op de toegezegde verlossing. Als ik zeg: hy wachtte, is dit weêr onjuist gesproken, maar 't is heel moeilyk zich juist uit te drukken als men onjuiste dingen vertelt. De misdadiger wachtte eigenlyk volstrekt niet, want hy was in die vierduizend jaar reeds 100 of 120 malen verdoemd gestorven, en vervangen door anderen, die ook weêr verdoemd stierven. Ten laatste zond de God een persoon »die de zonden der wereld zou dragen''. Toen was alles goed, De slangen kregen vleugels, en het kraambed werd eene ware uitspanning. Ook zweette men niet meer. Dit is alles zeer duidelyk, en wie 't niet begrypt, is verdoemd.

Ziedaar een kort begrip van de leer der zaligheid.

Ik beken dat ik hier en daar wat heb overgeslagen, omdat ik 't onfatsoenlyk vind alles te schryven aan een meisje . . . zoo als gy *zyt*, helaas!

Maar als ge 't toch wilt weten — meisjes zyn zoo — dan kunt ge 't nalezen in het dikke boek, dat ik u zend, en waaruit veel kan geleerd worden, door iemand die weten wil wat niet waar is. Is 't u nu en dan om waarheid te doen, lees dan »*Bernstein*, hoven lucht en wolken'', of koop *Strootman*, *de Gelder* of *van Swinden*, schoon ge ook met *die* heeren moet voorzigtig zyn. Want het is *niet* waar dat een regte lyn de kortste afstand is tusschen

twee punten, zoo als ze leerden aan my, toen ik een kleine jongen was, en nog niet mogt tegenspreken . . .

— Dáár staat het, zeide men . . . *Gezag!*

— Een kind vraagt niet naar oorzaak of reden . . .
Gezag!

— Een kind gehoorzaamt . . . *Gezag!*

Hierop nu wil ik terugkomen, en ik deed de schepping, de zondenval — ja wèl een *val!* — de verdoemenis en de verlossing wat kort af, om tyd te vinden voor een paar geschiedenissen, die ik u over *gezag* wensch te verhalen.

Eerste geschiedenis van Gezag.

— Broeder, gy die grooter zyt dan ik, kunt gy de granaat bereiken, die daar tusschen die vuurbloemen in 't groen, my aanlacht met geopende lippen, als een wenkend meisje? Zie, zy is gebersten van rypheid, en gloeiend rood is de rand van de wonde die zyzelve zich sneed, om my te behagen! Ik heb lust in dien granaatappel, myn broeder! Gy, die grooter zyt dan ik, steek uwen arm uit, en pluk opdat ik etc.

En de broeder deed alzoo, opdat de jongere broeder eten zou.

En de oudste ging naar het veld, en zag eene berggeit die afdaalde in de laagte, en haar jong zocht.

— Hebt ge niet myn lam gezien, vraagde zy den leeuw, gy die de vlakten bewoont, en, beter dan ik, de wegen kent in het effen veld, zoo vermoeiend voor my, omdat myn hoef gespleten is?

— Laat uw jong, uw jong . . . uw lam, uw lam, zeide de leeuw, en kom hier, opdat ik u verslinde.

En de leeuw deed alzoo.

Maar de oudste broeder vraagde aan den leeuw:

— Wat is dit, dat gy de geit eet, die haar jong zocht?

— Gy hebt gehoord hoe zy klaagde over de ongeschiktheid

van hare hoeven, antwoordde de leeuw. Deed ik niet regt haar te eten? Zie myne klauwen, die *geschikt* zyn; zie de *geschiktheid* van myne tanden. Daarom at ik de geit.

De jongeling dacht na, en bezag zyn armen, die lang, sterk en fors waren. Hy vond die zoo geschikt . . . dat hy zich voornam zyn jongeren broeder te dwingen tot dienst.

En toen deze hem weder vraagde om vruchten te plukken, antwoordde hy:

— Zie myne armen. Hebt ge niet gezegd dat de uwe niet reiken tot de granaat? Dien my, opdat ik u niet ver-slinde.

Van toen af diende de jongste broeder den ouderen. Maar hy verheugde zich niet over de ontdekking die deze had te danken aan den leeuw.

En dat is alzoo gebleven tot op dezen dag.

Tweede geschiedenis van Gezag.

Voltaire heeft gezegd; *Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer!* Zekerlyk. Alle magt is uit God. Wie magt wil, wil God. Wie magt, gezag, noodig heeft, maakt zich een god. Dat deed Mozes, Confucius, Zoroaster, Numa, Columbus, Cortez. Dat deden alle volksleiders, wichelaars, tovenaars, priesters. Dat doet nog heden ten dage ieder die heerschen wil. Het getal goden is zoo groot als het getal begeerten. By iedere nieuwe begeerte een nieuwe god.

Holloway maakt goden uit onbekende geneesheeren, die u gelasten zyn pillen te koopen. »Alzoo spreekt de Heer'' zegt Mozes, en: »alzo Dr. *die*'' zegt Holloway. Gehoorzaamt en koopt. En beiden zeggen er by: »opdat uwe ziel niet verderve.''

Een dienstmeisje ging uit met de kinderen van haren meester. Zy ontving den last die goed te bewaken. Maar zie, de

kinderen waren ongehoorzaam, en liepen vèr. zoodat haar opzigt te-kort schoot, en hare zorg ydel was.

Daarop schiep zy uit »niets'' een zwarten hond, die elk kind byten zou, dat niet in hare nabyheid bleef. En de kinderen waren bevreesd voor dien hond, en werden zeer gehoorzaam, en bleven by haar. In de overlegging van haar hart beschouwde zy den god dien zy gemaakt had. en zy zag dat het goed was.

Maar die kinderen werden waanzinnig, uit vreeze voor dien hond.

En dat zyn ze gebleven tot op dezen dag.

Derde geschiedenis van Gezag.

Een reiziger was beladen met goud en zilver. Uit vreeze voor roovers had hy zich voorzien van wapenen. Ook volgden hem zyne dienstknechten in groot getal, ja er waren er meer dan alle roovers in 't gansche land zaemgenomen. Hy was zoo goed gewapend en verzeld, dat een geheel leger niet instaat zou zyn, hem zyne rykdommen te ontnemen.

Vele roovers die dat niet wisten, vielen hem aan, maar zouden daarover lang berouw gehad hebben, als ze niet terstond gesneuveld waren.

Een roover, voorzichtig geworden door het voorbeeld zynèr broederen, raadpleegde een heiligen kluizenaar, die raad wist in alle dingen, omdat hy lang alleen was geweest met twee doodsbeenderen en een kruik water.

— Hoe moet ik doen, o heilige man, om heer te worden over de schatten van dien reiziger?

— Het middel is zeer eenvoudig, antwoordde de vrome heremiet. Werp hem den strik dien ik u geven zal, om den hals, dan zal hy geen wèerstand bieden. Hy zal zynen knech-

ten gelasten zich voor u ter aarde te buigen. en u geven wat gy begeert.

De strik heette »*geloof*»

En het geschiedde zoo als de heilige man gezegd had. Maar de reiziger en zyne gezellen bevonden zich zeer slecht daarby.

Die strik heeft zyne kracht behouden tot op dezen dag.

Vierde geschiedenis van Gezag.

— O vader, zeg my waarom de zon niet valt?

De vader was beschaamd, wyl hy niet wist waarom de zon niet valt, en hy bestrafte zyn kind, omdat hy beschaamd was.

Het kind vreesde den toorn des vaders, en vraagde nooit weder, noch waarom de zon niet valt, noch andere zaken die het toch zoo gaarne wilde weten.

Dat kind werd nooit een man, schoon 't zes duizend jaren leefde . . . neen, veel langer.

Het is dom en stomp gebleven tot op dezen dag.

Vyfde geschiedenis van Gezag.

— Waarheen, o *Philoinos*? vraagde *Hudoor* zynen maker, dien hy ontmoette in de straten van Athene.

— Ik yl om de drie maten slechte wyn te drinken, die my wachten by de leelykste myner drie mattresses, antwoordde *Philoinos* waggelend. Want hy was dronken.

— Kom mede, gy hebt wyns genoeg, en maîtressen te veel, naar ik vreeze.

— Drie, *Hudoor*, drie!... de meester heeft het gezegd! Drie... heeft hy gezegd!

— De meester sprak van wyn noch hetaeren, kom mede...

— Hy heeft gezegd: drie... *drie*... DRIE!

En *Philoinos* viel neder voor den derden keer op dien avond, maar ditmaal bleef hy liggen.

En hy is blyven liggen tot op dezen dag.

Zesde geschiedenis van Gezag.

Daar was voor 't eerst een kind geboren! De moeder was in verrukking, en ook de vader zag het aan met innige liefde.

— Maar, Genius, zeg mij, zal het altyd zoo klein blyven? vraagde de moeder, en... voegde ze er by:

— En ikzelve weet niet of ik dat verlang! Gaarne zou ik het groot zien als een mensch, maar toch zou 't jammer wezen als het zóó veranderde, dat ik 't niet langer dragen kon, en voeden met myzelve.

— Uw kind zal groeien tot mensch, zeide de genius. Het zal zich niet blyven voeden met u. Het zal eenmaal niet door u gedragen worden...

— O Genius, riep de moeder verschrikt, zal myn kind weggaan?... Als het loopen kan, zal 't dan van my weggaan?... Wat moet ik doen, dat myn kind niet van my wegga, als het loopen kan?

— Heb uw kind lief, zeide de Genius, en het zal niet van u weggaan.

Zoo was het. En zoo blééf het eenigen tyd. Maar toen

werden er vele kinderen geboren. En velen ouderen was het zeer lastig al die kinderen lief te hebben.

. Toen vond men een gebod uit, dat de liefde zou vervangen, zoo als vele geboden. Want gebod is ligter dan liefde.

EERT UWEN VADER EN UWE MOEDER!

De kinderen verlieten hunne ouders, zoodra zy loopen konden. Men voegde by 't bevel eene belofte:

OPDAT HET U WELGA!

Toen bleven eenige kinderen by hunne ouders! Maar ze bleven niet op de wyze als die eerste moeder bedoeld had, toen zy den Genius vraagde: wat moet ik doen, opdat myn kind niet van my wegga, zoodra het loopen kan?"

En dat is alzoo gebleven tot op dezen dag.

Zevende geschiedenis van Gezag.

»*Le premier roi fut un soldat heureux!*» zeide VOLTAIRE, maar ik weet niet of 't waar is. Er is evenveel, ja méér kans, dat de eerste koning iemand was, die kennis had aan strikkenleverende kluizenaars. Maar de volgende geschiedenis is waar.

KRATES was zeer sterk. Hy knipte eene borstwering van boomstammen omvèr, met duim en middelvinger, en kon dertien vyanden doodslaan, met éénen slag. Als hy hoestte, kwam er brand door de zamenpersing van de lucht, en de maan schudde als hy dacht aan beweging.

Om al die verdiensten werd KRATES koning.

En hy stierf nadat hy een tyd lang koning was geweest.

Maar de kleine KRATES, zyn zoontje, had de engelsche ziekte gehad, dat hem niet belette koning te willen zyn, in plaats van zyn vader die zoo sterk was geweest.

Hy zette zich op een stoel, dien hy *troon* noemde, en riep:

— Ik ben koning!

— Waarom zyt gy koning! vraagde 't volk, dat nog dom was, en geen begrip had van erfregt.

— Wel, omdat myne moeder in ééne hut heeft gewoond met den ouden KRATES die dood is.

Eigenlyk zeide by: *paleis*, maar 't was eene *hut*.

Het volk begreep de gevolgtrekking niet, en als KRATES II riep: »Kom!» dan ging ieder heen. Maar als hy zeide »ga!» dan kwam men hard aanloopen. Kortom, 't gezag was weg, en KRATES *twee* was te dom om zyn wil 't onderste boven te uiten.

In een oppositieblad van die dagen las men 't volgende:

»Waarom, o *Krates* de tweede, gy die krombeenig »zyt en onbezonnen, waarom neemt gy plaats op den »stoel des mans, die voor twintig jaren in ééne hut »woonde met de vrouw die u geboren heeft.»

Boren, geboren, was een *verbum activum* in die dagen.

»Sta op, en maak plaats, en zeg niet »ga!» of kom!» »als waart gy de echte oude *Krates*! Waar zyn de bol- »werken van eikenstammen, die gy hebt omgeknipt met »uwen vinger? De maan schudt niet, al denkt gy aan »splyting van 't heelal. Gy kunt geen vloot doodslaan, »en nergens is brand als gy niest. Sta op, en maak »ruimte voor een ander, die al deze nutte dingen ver- »staat.»

Zóó sprak de oppositie.

KRATES zou waarschyntlyk hebben moeten opstaan van den stoel, dien hy troon noemde, wanneer niet eene oude minne aldus had gesproken tot het volk:

»Hoor my, o volk, want ik was de minne van den
»kleinen *Krates*, toen hy nog kleiner was dan nu! Toen
»hy geboren werd, heeft zyn vader zich het hoofd ge-
»zalfd met olie, en zie, er viel een drop der zalve op
»'t hoofd van mijn voedsterling. 't Is daarom onnoodig
»dat hy muren omknippe, en ook is 't niet noodig dat
»de maan schudt, of dat hy brand make door hoest. Ik
»zegge u . . .

Maar de welsprekende minne behoefte niet te voleinden. De slotsom was zoo ligt te vatten, dat al het volk — de redaktie van 't oppositieblad het luidst — uitriep, als met ééne stem:

Lere de gezalfdes des Heeren!

En KRATES bleef zitten op den stoel dien hij troon noemde.

En hy is daarop blijven zitten, tot op dezen dag.

Achste geschiedenis van Gezag.

THUGATÉR¹⁾ melkte de koeien haars vaders, en zy melkte goed, want de melk die zy tehuis bragt, leverde meer boter dan de melk die tehuis werd gebragt door hare broederen. Ik zal u zeggen hoe dit kwam, en let goed op, Fancy, dat

¹⁾ Thugatcer, thugter, dochter = melkster. Zie 't Sanskrit.

ge 't weet . . . als ge eenmaal zult uit melken gaan. Maar ik zeg u dit, niet opdat gij melkt als THUGATËR, maar om u te wyzen op het voorbeeld van hare *broeders*, die door minder goed te melken, beter deden. *Verstandiger* althans.

Vóór de jonge landlieden de weide betreden, ja lang voor dien tyd, staan de koeien te wachten by het hek, om ontlast te worden van den overvloed, dien ze eigenlyk gereed maakten voor hunne kalveren. Maar de menschen eten die kalveren op, *omdat zij daartoe de geschiktheid voelen*, en dan is er melk te-veel in de uiers.

Wat geschiedt er nu onder dat wachten van de koeien met domme gezigten, voor het hek? Onder dat stilstaan dryft het ligste deel der melk, de room, het vet, de boter, naar boven, en ligt dus het vèrst van den tepel. — Tepel is mannellyk, wat ik heel gek vind. —

Wie nu geduldig melkt, tot het laatste toe, brengt vette melk tehuis. Wie haast heeft, laat room achter.

En zie, THUGATËR had *geen* haast, maar hare broederen wèl.

Want deze beweerden dat zy regt hadden op wat anders, dan het melken der koeien van hunnen vader. Maar *zy* dacht niet aan dat regt.

— Myn vader heeft my geleerd te schieten met pyl en boog, sprak een der broeders. Ik kan leven van de jagt, en ik wil rondloopen in de wereld, en arbeiden voor eigen rekening.

— My leerde hij visschen, zei een tweede. Ik ware wel gek, altyd te melken voor een ander.

— Hy toonde my hoe men een schuit maakt, riep de derde. Ik kap een boom, en ga er op zitten, in 't water. Ik wil weten wat er te zien is aan de overzyde van 't meer.

— Ik heb lust om zamen te wonen met de blonde GUNË, verklaarde een vierde, dat ik een eigen huis hebbe, met thugatërs (*dochters*) er in, om voor mij te melken.

Zoo had ieder broeder een wensch, eene begeerte, een *wil*. En zy waren zoo vervuld van hunne neigingen, dat zy zich

geen tyd gaven den room meëtenemen, dien de koeien heel mistroostig moesten by zich houden, zonder nut voor iemand.

. Maar THUGATER melkte tot den laasten drup.

— Vader, riepen eindelyk de broeders, wy *gaan!*

— Wie zal er melken? vraagde de vader.

— Wel, THUGATER!

— Hoe zal 't zyn, als zy òók lust krygt in varen, visschen, jagen, wereldzien? Hoe zal 't wezen, als ook *zy* op 't denkbeeld komt, zamen te wonen met iets blonds of bruins. opdat ze een eigen huis hebbe, met wat er by hoort? Ulieden kan ik missen, doch *haar* niet . . . omdat de melk die zy thuis brengt, zoo vet is.

Toen zeiden de zoons, na eenig denken:

— Vader, *leer haar niets*, dan zal ze blyven voortmelken tot het einde van hare dagen. Toon haar niet hoe een gerekt koord, zamentrekkend, een pyl wegschiet. Dan zal ze geen lust hebben in jagen. Verberg haar de eigenschap der visschen, die een scherp haak inslikken, als die bedekt is met aas. Zy zal dan niet denken aan het uitwerpen van hoeken of netten. Leer haar niet hoe men een boom uitholt, en daarmee kan wegdryven naar den overkant van het meer. Dan zal ze geene begeerte voelen naar dien overkant. En laat haar nooit weten hoe ze, met blond of bruin, een eigen huis kan verkrygen, en wat er by behoort! Laat *haar* dit alles nooit weten, o vader, dan zal ze by u blyven, en de melk uwer koeien zal vet wezen! Intusschen laat *ons* gaan, vader, ieder naar zyne begeerte!

Zoo spraken de zoons. Maar de vader — die een zeer voorzichtig man was — hernam:

— Eilieve, wie zal beletten dat ze weet wat ik haar niet leerde? Hoe zal 't zyn, als zy de blaauwvlieg ziet varen op 'n dryvenden tak? Hoe, als de getrokken draad van haar spinsel zich herstelt op vorige lengte en, snel krimpens, den klos van haar weefgetouw voortdryft by toeval? Hoe, als ze aan den rand der beek den visch bespiedt die byt naar 't

kronkelend wurmpje, maar misvattend uit verkeerd bestuurd graagte, vasthaakt in de scherpe lidhulze van het riet? En hoe eindelyk, als ze 't nestje vindt, dat de leeuwrikken zich meimaands bouwen in de klaver?

De zonen dachten weêr na, en zeiden:

— Zy zal daaruit niets leeren, vader! Zy is te dom om begeerte te scheppen uit wetenschap. Ook *wy* zouden niets geweten hebben, als ge ons niets had gezegd.

Maar de vader antwoordde:

— Neen, dom is zy niet. Ik vrees dat zy leeren zal uit zichzelf, wat gyliden *niet* leerdet zonder my. Dom is THUGATER niet!

Toen dachten de zoons weder na — ditmaal dieper — en zeiden:

— Vader, zeg haar: dat *weten*, *begrypen* en *begeeren* . . . zondig is voor een meisje!

Ditmaal was de zeer voorzichtige vader voldaan. Hy liet zyne zonen trekken, ter visvangst, op de jagt, de wereld in, ten huwelyk . . . overal heen.

Maar hy verbood het *weten*, *het begrypen* en het *begeeren* aan TAGHUTER, die in onnozelheid bleef voortmelken ten einde toe.

En dat bleef alzo tot op dezen dag.

Negende geschiedenis van Gezag.

HASSAN verkocht dadels in de straten van Damaskus. Als ik zeg dat hy die verkocht, bedoel ik eigenlyk dat hy ze niet verkocht, want zyne dadels waren zoo klein, dat niemand die koopen wilde.

Met verdriet en afgunst zag hy hoe ieder den ryken AÖULED begunstigde, die naast hem woonde op eene mat. Want zy

woonden op matten, in Damaskus, met zeer hooge verdieping, omdat zy geen dak boven zich hadden. De rykdom van AÖULED bestond dan ook niet in huizen, maar in een tuin die zeer vruchtbaar was, ja zóó vruchtbaar, dat de dadels die er groeiden zoo groot waren als drie gewone dadels. En daarom kochten de voorbygangers de dadels van AÖULED, en niet van HASSAN.

Daar kwam in de stad een Derwisch die wysheid te-veel had, en te-weinig voedsel. Althans hy ruilde zyne kennis voor spyze, en men zal zien hoe onze HASSAN wélvoer by dien ruil.

— Geef my te eten, vraagde hem de Derwisch, dan zal ik doen wat geen Khalif voor u doen kan. Ik zal het volk dwingen uwe dadels te koopen, door die groot te maken, ja, grooter dan de vruchten van AÖULED . . . Hoe groot zyn die?

— Helaas, Derwisch van *Allah* gezonden — ik kus uwe voeten — de dadels van AÖULED — Allah geef hem krampen — zyn driemaal grooter dan gewone dadels! Treed binnen op myne mat, kruis uwe beenen, wees gezegend, en leer me myn dadels grootmaken, en het volk dwingen die te koopen.

HASSAN had kunnen vragen, waarom de Derwisch die zoo bekwaam was, spyze behoefde? Maar chicaneren deed HASSAN nooit. Hy zette zynen gast gekookt leder voor, alles wat hy overhad van een gestolen geitebok.

De Derwisch at, verzadigde zich, en sprak:

— Driemaal grooter dan gewone dadels zyn de vruchten van uwen buurman . . . hoe groot wilt ge dat de uwe worden, o HASSAN, zoon van ik weet niet wien?

HASSAN bedacht zich even, en zeide:

— *Allah* geve u kinderen en vee! Ik wenschte dat myne dadels driemaal grooter waren, dan zy door u kunnen gemaakt worden.

— Zeer wel, sprak de Derwisch. Zie hier een vogel, dien ik meêbragt uit het verre Oosten. Zeg hem dat uwe dadels zoo groot zyn als drie!

— Ik wensch u vrouwen en kameelen, o Derwisch — die aangenaam riekt als olyven — maar wat zal het baten of ik dezen vogel zeg wat niet is?

— Doe naar myn zeggen, hernam de wyze man Daarvoor ben ik Dêrwisch, dat ge my niet begrypt.

HASSAN wenschte den vogel lengte van veëren, en noemde hem *Rock*. Maar 't was geen *rock*. 1) 't Was een kleine vogel, die wel wat op een raaf geleek, met lossen tong en hippelenden tred. De Derwisch had hem meëgenomen van Indalûs 2) waar hy was aangebragt door kooplieden, die over zee waren gekomen uit het land waar de menschen op negers gelyken, schoon 't ver is van Afrika. Dat HASSAN het 'beest »rock» noemde, was omdat hy had opgemerkt dat iemand wien men iets vraagt, uitdyt. En ook 't omgekeerde. Wie iets noodig heeft van een ander, krimpt in. Zoo was 't in Damaskus.

HASSAN kromp in, en zeide:

— Ik ben uw slaaf, o vogel *Rock*! Myn vader was een hond... en myne dadels zyn zoo groot als drie!

— 't Is wel, zef de Derwisch. Ga zoo voort, en vrees Allah.

HASSAN ging zoo voort. Hy vreesde Allah, en vertelde maar al aan den vogel, dat zyne dadels onmogelyk groot waren.

Het loon der deugd bleef niet uit. Nog geen driemaal had de Khalif al de bewoonsters van zyn harem laten ombren-gen; nog had geen moeder den tyd gehad hare dochters be-

1) *Rock* is een reuzenvogel in de mythologie van het Oosten. Onze kâstelen in 't schaakspel waren vroeger Olifanten, nog vroeger *rocks*. Vandaar 't woord *rokéren*.

2) Indalûs = Pertjah = Sumatra. Ik denk dat het een *Béo* was, die viâ Sumatra van Nieuw-Guinée kwam. *Béo* is natuurlyk de radix van „biologie.” *lóγος* is *logen*, *lengen*; zoo als men weet. Zie 't Evangelie van Johannes cap. I vs. 1. in den griekschen tekst.

hoorlyk gereed te maken voor de markt te Roem ¹⁾; nog had HASSAN geen enkel verdwaald geitebokje ontmoet, om hem gezelschap en in 't leven te houden op zyne mat, en ziedaar, de vogel riep:

— Myn vader is een hond . . .

dat was niet noodig, maar hy zei 't HASSAN na.

— Myn vader is een hond, kryg lengte van veëren, de dadels van *Hassan, Ben . . .* ¹⁾.

Ik weet den naam van HASSAN's vader niet, en als 't een hond was, komt die er ook niet op aan.

— *De dadels van Hassan zyn driemaal grooter dan ze zyn!*

Toen waren er betweters in *Damaskus*, die dat tegenspraken. Maar 't duurde niet lang. Er was namelyk in de stem des vogels, iets dat de lucht deed trillen op eene wyze, die invloed had op de straalbreking. De dadels groeiden, groeiden . . . in aller oogen . . .

En de vogel riep maar al voort:

— De dadels van *Hassan* zyn driemaal grooter dan ze zyn!

En zy groeiden! . . . Men overgaapte zich om er in te byten.

En AÖULED werd zeer mager. Maar HASSAN kocht veel geitebokken en lammeren, en hy bouwde een dak over zyne mat. Hy werd zeer eerlyk, en hy vond het schande als iemand, die zelf geen lammeren had, een opät van de zynen. En hy ging voort Allah te vreezen.

¹⁾ Konstantinopel.

²⁾ *Ben* is zoon. Vandaar: *hebben*, dat is duidelyk. De bedoeling is natuurlijk dat iemand die een kind krijgt, moet trachten daaraan zooveel te hebben, daarvan zoo veel te halen als maar mogelijk is. Zie de vertelling van Thugatér, en de ondervinding.

Die rykdom en die vrolykheid had hy te danken aan den kleinen vogel, die altyd hetzelfde zei, en leugen tot waarheid maakte door herhaling. Ieder vond HASSAN'S dadels groot, ieder was gedwongen die te koopen, ieder . . .

Behalve HASSAN zelf, die in stilte zich voorzag by AÖULED, wiens eenige klant hy was.

En dat is alzoo gebleven tot op dezen dag.

Aan Fancy.

Ik zal voortgaan met de geschiedenissen van gezag.

Er was eens een land, laag gelegen aan de zee, tusschen *Oost-Friesland en de Schelde* . . .

O, Fancy, men timmert en metselt om my heên. Het huis dat ik bewoon, wordt verbreed, en hoe breeder het wordt, hoe benauder ze 't my maken. Men klopt en schaaft en bikt en zaagt my 't hoofd in twee . . . dat is onaangenaam. Die *Silvio Pellico* kon spreken van geluk. Ik ga de deur uit om rust te zoeken op de woelige straat. Misschien steel ik een horologie, om aanspraak te hebben op wat stilte in de cellulaire gevangenis. Adieu, en denk om den haarlok, dien ge my beloofd hebt.

Van Fancy.

Neen, laat ieder zyn horologie houden, men zou weêr kwaad van u spreken. Ach, wat zyn dat troosteloze geschiedenissen, die gy verhaalt. Is dat alles waar, Max? Gy hebt my treurig

gestemd. O, ik bid u, zeg me in een volgenden brief, dat alles *niet* waar is, of althans dat niet *alles* waar is. Is dat nu wysbegeerte? De vormleer is drooger, maar minder verdrietig, en ook in de vaderlandsche geschiedenis vind ik hier en daar — wat ik vergeefs zoek in *uwe* geschiedenissen — *liefde!* Hoe kunt gy toch zoo scherp zyn, Max, gy die toch zoo goed weet liefthebben?

Wy zyn verhuisd, maar nog kan 't oude kabinet de deur niet in. Myn hart ook niet.

Ik heb u gevraagd my wat te leeren. Is 't daartoe noodig, dat ik eerst worde gevoed met spyze zoo bitter als uwe vertellingen van gezag? Geef my iets liefelyks, Max . . . iets wat niet myne lippen wit maakt, iets wat my blos geeft van genoegen, en geen bleekheid van ergernis. Ik heb behoefte aan liefde. Moet ik de liefde verliezen door de denkbeelden die ge my geeft . . . o, dan zou ik betreuren u gevraagd te hebben om wat kennis! Want ik ben een *meisje*, Max!

Een meisje, ja . . . maar toch is 't waar dat er iets zeer byzonders met my gebeurd is, iets dat zeker by weinig meisjes voorvalt. Ik zal u dat vertellen, Ei, wèl beschouwd, is 't òók een geschiedenis van gezag, maar fraaier, liefelyker dan *uwe* geschiedenissen. Ik was zes of zeven jaar oud . . . Ik word geroepen, Max . . . Wacht tot nieuwe maan . . . De geschiedenis die ik u vertellen zal, staat daarmede in verband, en met u ook . . . en met myne haren ook . . . O, schryf my iets dat my niet bleek maakt!

Aan Fancy.

Kleingelooovige! zoo zyt gy allen!

Daar staat de boom der kennisse, gy *wilt* eten, gy wacht niet op de slang — dat eeuwig symbool van weten en on-

sterfelyk zyn — gyzelve steekt de hand uit, en als 't arme dier, ter goeder slangentrouw, u den appel toereikt, dien gy vraagt... dan trekt ge u schuchter terug, en rekt beddelakens!

Neen, Fancy, myne geschiedenissen zyn *niet* troosteloos! Onkunde is geen deugd, en lager dan haat, acht ik liefhebben zonder verstand! Weet, ken, kan, onderscheid en *kies*.

Eerst na zulke keuze, is liefde iets waard.

O, ik begryp hoe gy schrikt by 't opheffen van de gordyn, die men, met voordacht en valsheid, gelaten heeft tusschen uw oog en de waarheid. Leugens ontvingen de ouders; leugens geven zy aan hunne kinderen. Als de Oosterling, die genot zoekt in verdooving door amfoen, en die ten laatste *behoefte* gevoelt aan vergif, vragen zy: »*Wat dan?*» zoodra men ze aantoot dat hunne denkbeelden rusten op onvasten grondslag.

— Daar is een lek in 't schip, roept de verschrikte gezagvoerder, en de passagier antwoordt:

— Ik zal u tegenwerken in het stoppen, tenzy ge my iets dergelyks in de plaats geeft.

Ik vind beter te varen *zonder* lek.

Telkens moet ik dien eisch van lekbegeerige passagiers aanhooren. Telkens is het:

— Toegestaan! Dát is leugen, dát is verzonnen, dat is schandelyk... maar... wát geeft gy in de plaats?

Dat wil zeggen: »welke andere leugen zet gy ons voor, ter vervanging van 't leugengeregt, dat ge ons ontnemt?»

Ik zou kunnen antwoorden: *geene*... ik weet niets! Ik heb geen gif te bieden, in plaats van 't gif, dat ik, ruw maar welmeenend, u sla uit de hand, die zich balt tot een vuist, uit ondankbaren wrevel over leêgte.

Dat zou ik *kunnen* antwoorden.

Maar ik zeg liever: Ik wenschte u te geven *gezonde spys*, ik wenschte u te wyzen op *gezag* door *liefde*, op *welvaart* door *regtvaardigheid*, op *geluk* door *deugd*.

Dat is in één woord: ik wilde u uitnoodigen *mensch te zyn!* Ziedaar alles!

Men bedriegt zich, en men heeft u bedrogen, door het *mensch zyn* voortestellen als iets onwaardigs. Dit doet eene verkeerd begrepene religie. ('t Woord *Godsdienst* komt hier niet te-pas.) Ik zal u dit duidelyk maken door een voorbeeld.

Een boer zou voor het eerst den heer van 't land zien. — Hoe zal ik hem vereeren, dacht hy, opdat hy ontware, dat ik besef heb van myn boerschap tegenover zyn heerschap?

Ik zal myne knieën wat krom buigen, en myne teenen naar binnen. Myn linker schouder zal ik vooruit steken, en myn hoed omdraaien als een molen. Wat scheefs in den hals zal hem voorzeker behagen, en 't zal hem genoeg doen als ik myn mond klein maak.

Zóó dacht de boer, en zóó deed hy. Maar de heer van 't dorp zei hem, dat hy niet noodig had zich zoo te verdraaien.

Ik vind dat die heer van 't dorp groot gelyk had.

DE ROEPING VAN DEN MENSCH IS MENSCH TE ZYN.

Is die conclusie u te eenvoudig? O, ik bid u, wantrouw alle slotsommen die *niet* eenvoudig zyn.

Zou de wysheid die de mensch behoeft, *niet* eenvoudig wezen? Zou ze moeilyker te vatten zyn, dan de reuk der spyzen, zoo gemakkelyk optevangen met onzen neus, dien toch de lieve natuur *heel eenvoudig* boven den mond plaatste? Ik geloof zeker dat de godsdienst-uitvinders dat orgaan een plaatsje zouden hebben gegeven aan den linkerhiel, als zy geraadpleegd waren... wat gelukkig niet gebeurd is. Alles wil omslag.

— Doodt de zinnen! roepen zy die God meenen te dienen, door den mensch te verdraaien, als dien boer.

— Doodt de zinnen! roepen zy die gaarne wat willen

genieten met *hunne* zinnen, en de slimme berekening maken dat er meer zou overschieten, naarmate er minder gebruikt werd.

— Doodt de zinnen, werpt weg wat u behagen zou! riep ten-allen-tyde de vromen, die met veel graagte aasden op alles, wat er werd weggeworpen door de onnozele zielen, die hen geloofden ¹⁾).

Wat zoudt gy zeggen van een kind, Fancy, dat zyn vader zou meenen te vereeren door iets anders te zyn dan een . . . kind?

En wát van de oudere broeders, die aan zulk kind trachten te beduiden dat het zich inkrimpe, en weinig behoort te eten: *ad majorem patris gloriam*?

Zoudt ge niet op 't denkbeeld komen, dat die oudere broeders begeerte voelden naar wat ruimte en wat spys?

WIE U ZELFVERNEDERING VOORSTELT ALS DEUGD, IS EEN
BEDRIEGER.

GENOT IS DEUGD.

Ziedaar een paar *teksten*, Fancy. Preëken schryf ik niet. Dat deed JEZUS ook niet. Ik denk dat hy ze vervelend vond, als ik. ²⁾

¹⁾ Ik weet wel dat ze schryven: onnoozel, maar ik weet niet waarom. Zoo is er veel in die zoogenaamde taalkunde, dat ik veranderen wil).

²⁾ Eens vooral, Fancy, met schoolmeestery houd ik me niet op. De preëk, der preëk, de preëken .. Christus vond *haar* vervelend, hij vond *dezelve* vervelend . . . Van 't eindeloos gehèn, gehèn, gehààr, verlos ons Heer!

En: *gesplitst* schryf ik ook niet meer. Ook niet Utre *c. h. t. s. c. h. e* feesten. Wie er plezier in heeft en 't mooi vindt, ga zyn gang. De schoolmeesters vermoorden de taal, als de theologen de godsdienst.

^{a)} Waar niet uitdrukkelijk anders vermeld is, behooren de noten tot de eerste uitgave.

Er is GEEN *God*, of hy moet GOED zyn! Laat de theologen — een grappig woord: menschen die wat weten van God . . . menschen die u wat kunnen zeggen over God . . . menschen die gestudeerd hebben in God, *Godgeleerden* — laat de theologen tegenspreken dat Hy *goed* is, als ze durven . . .

Ach ja, zy durven dat! Zy vertellen lange geschiedenissen — troostelooser nog dan de mynen, Fancy! — over verdoemenis en hel! En, let wel, zy die zulke geschiedenissen *niet* vertellen, deugen minder dan de anderen, die ten minste consequent zyn by gebreke van wat beters, want in hun Bybel *staan* die aardigheden. Zoek maar op: eeuwig vuur, tandengeknars, onsterfelyke wormen . . . 't is plezierig!

Wie nu dat eeuwige vuur en die onvermoeide wormen weggoochelt onder 't manteltje van de moderne theologie, vertrouw ik in 't geheel niet. De anderen zondigen tegen 't verstand alleen. Zy tegen eerlykheid en verstand beide. Dat is erger.

Er is GEEN God, of hy moet GOED zyn! Als hy er is — wat ik dolgraag weten wou, en ik blyf er by dat het zyne zaak geweest ware te *zorgen dat wy 't wisten* — dienen wy hem het best door *genieten*.

Eilieve, Fancy, gy die een goed meisje zyt, zoudt *gy* 't aangenaam vinden, wanneer ge eenmaal moeder werd, dat uwe kinderen zuur keken? Zoudt ge hun voorschryven u te *dienen* door *onthouding*? Immers neen. En waarom zou God kwaadaardiger wezen dan gy?

Maar de *maat* en de *soort* van genot? . . .

Ook dit is zeer eenvoudig. Het antwoord staat duidelyk geschreven in 't vóór ons liggend boek der *werkelykheid*, waarin geen enkele tekst vervalscht is, en dat men lezen kan, zonder de minste kennis van Hebreeuwsch of Grieksch. 't Zou ook wel ongelukkig wezen, als de weg ter zaligheid juist leiden moest langs *τι'ρω*.

In dat boek staat geschreven dat wie steenen opslikt, zyn maag bezwaart. Wie genot zoekt in overdaad, wordt ziek.

Wie zyn naaste doodslaaf, krygt den naam van een onplezierig mensch, en wordt behandeld als zoodanig. Wie liegt, wordt niet geloofd. Wie steelt, wordt vastgebonden door personen die wat bezitten. Wie uit het venster springt, bezeert zich. Wie zich in de bres stelt voor arme drommels, lydt gebrek. En wie minnebrieven schryft, wordt uitgejouwd.

In al die voorschriften uit het boek der *werkelykheid* is niets raadselachtigs, zoo als men wèl vindt in de andere boeken. Dit komt wyl de menschen, die religiën maakten, *niet* meenden wat zy *zeiden*, en omdat de natuur wèl meent wat zy *doet*. Gy ziet, Fancy, dat ik ook op dat punt tracht terugtekeeren tot die natuur, precies als met de Utrechse feesten ¹⁾

Ik ben benieuwd naar uwe geschiedenis. Zoudt gy geschaakt zyn op uw zevende jaar? Dat ware te vroeg, Fancy! En hoe dit in verband staat met uwe haren, begryp ik niet. Kan ik u genoeg doen met een minnelied? Wilt gy eene verhandeling over vryen arbeid? Stelt gy belang in eene analyse van onze wetgeving op het stuk van ouderlyk gezag? Wilt ge weten hoe in Indië het gezag van Nederland...

Maar, Fancy, dan verval ik weër in de geschiedenissen van *gezag*, die gy zoo troosteloos vindt...

Zeg my, hoe moet ik u schryven, om den stryd te winnen tegen de personen — en de zaken helaas! — die my uwe ziel schynen te betwisten?

Of zou 't toch waar wezen, wat ik giste en nog altijd hoop... zou 't waar wezen dat gy niet bestaat? Dat gy eene fee zyt, die my eenmaal zult aanroeren met uwen staf, om my magtig te maken tot het verrigten van den arbeid dien ikzelf my hebt opgelegd?

¹⁾ Wanneer men schroomt een paar lastige consonanten weg te gooien, zou men om consequent te zijn „*Utrechtsche*” moeten schryven. Die *l* hindert niet zoo sterk als: *chtsch*.

Ik droom wakend van u, en antwoord: *Fancy*, als men my om geld vraagt, wat vaak gebeurt. Brengt ge my een kóninkryk ten huwelyk, in 't gebied der geesten? Ik neem 't gaarne van u aan, en begryp zelfs niet hoe ge 't zoolang hebt kunnen regeren zonder my. Zoodra wy »ingerigt'' zyn, en na de bruidsbezoeken, wil ik een blyde boodschap neêrzenden op de kleine aarde, die ik bewoonde vóór myn trouwen. Ik wil dien armen menschen, die daar zoo verdrietig ongetrouwd achterbleven, zeggen: dat *genot deugd is, en dat niets meer genot geeft dan LIEFDE!*

Maar ik zal er niet by zeggen: *heb lief!* Dan zou 't weêr eene geschiedenis van gezag worden, en dat komt by liefde, deugd en genot niet te pas.

Toch zou ik u gaarne eens zien met myn wezenlyke oogen, met de oogen die ik gebruik om te slapen. Is daar geen kans op? Waar woont gy nu, na 't verhuizen? Moet ik bellen aan al de deuren die kleiner zyn dan een kabinet? Moet ik naar u zoeken in alle huizen die te bekrompen zyn voor een hart?

Tine vraagt my of ik dikwyls met u wandel, vooral nu 't lente is? Ik heb »ja'' geantwoord, meenende dat ik waarheid sprak, maar later . . .

Waart ge by my, of was ik alleen, toen ik my ergerde over die geslagte varkens? ¹⁾

Want ik begin in te zien dat ik my dikwyls bedroog, als ik geloofde u te zien aan myn zy.

Er is iets raadselachtigs in myne liefde. Ik zal er naar vragen aan Tine. Zy weet alles wat my aangaat.

¹⁾ IDEEN, 527. (Noot van 1865).

Aan Tine.

Lieve Tine! Wees zoo goed my te zeggen wie Fancy is? Maar spreek geen kwaad van haar, ook al wist ge iets kwaads. Ik zou 't niet kunnen verdragen, want ik heb haar onbeschryfelyk lief. Vertel my alleen wie zy is.

Van Tine.

Beste Max! Ik ken Fancy zeer goed. Ik heb haar lang gekend, reeds vyftien jaren! Zy was toen even oud als nu. Kwaad weet ik niet van haar te zeggen. O, integendeel!

Maar om haar goed te beschryven, zou ik haar by my moeten hebben. En ze is weêr weg, want — dat wist ge niet — ze is hier geweest.

Dikwyls was ze blond, en even dikwyls bruin, ja, vaak bruin by 't zwarte af. Maar altyd was ze vlug als eene sylf, huppelend als een dwaallicht, gevoelig als de mimosa, verstandig als een rekening, en geestig als niets.

Gy kent haar ook wel, Max. Ge hebt vergeten wie zy is, omdat gy den laatsten tyd een heel anderen weg hebt uitgezien. Denk eens goed na. Herinner u maar dat ge haar herhaaldelyk het venster hebt uitgegooid, omdat gy meendet dat onze kinderen te weinig eten kregen, door hare schuld. En hoe zy dan telkens weêr binnen kwam door de deur die op 't nachtslot was. Weet ge 't niet meer?

Zy jokt als zy zegt dat ze er niet by was, toen de aarde werd gemeten met eene koord. Zy heeft alles bygewoond wat er gebeurd is. Ook is zy het die de psalmen heeft geschreven, en by de Chaldeen gaf ze les in de sterrekunde. En

't is niet waar, dat ze verlegen is om huisvesting voor haar hart. 't Staat aan haar om de muren uitzetsten.

Ik begryp waarlyk niet, Max, hoe gy haar niet herkend hebt. 't Is ondankbaar van uw hart, dat meer geheugen behoorde te hebben. Wat my betreft, ik heb haar lief. Zy heeft myn leven heerlyk schoon gemaakt, en ik wyt de schrale voeding onzer kinderen niet aan haar, zoo als gy meermalen deedt in buien van onregtvaardigheid. En als ge trouwt, kom ik op de bruiloft, met MAX en NONNIE die er by hooren.

Onlangs wandelden wy, en plukten bloemen. Zy was met ons. Kleine MAX vraagde of de bloempjes het wisten, dat het nu wat warm zou blyven . . . en, zeide hy:

— Zie, ze knikken de zon toe! Zy weten dat ze er lief uitzien, en dat de zon vriendelyk voor hen is.

Hoe komt hy aan dat denkbeeld, dacht ik, en vraagde het hem.

— Ik heb dat van Fancy, zeide hy.

Maar ze leert hem ook ondeugende dingen. Hy liegt niet, maar jukt veel. Dat leert hy van haar.

Onlangs hoorde ik hem lagchen, zoo als hy lacht wanneer hy een guitestuk verrigt heeft. Ik zag eene oude werkster, die naast ons woont, trippelen en dansen als een gek mensch. Kleine MAX had haar Cayenne-peper te proeven gegeven.

— *C'est très doux!* had hy gezegd.

't Mensch brandde haar mond aan zyne douceur. Ik wist niet of ik boos was, of moest meêlagchen met MAX, die over den grond rolde van plezier.

— Dat hebt *gy* gedaan, Fancy, zeide ik vry streng. Zeg my nu ook wat *ik* te doen heb, opdat myn kind niet wreed worde, en vermaak zoeken in leed?

En toen zeide ze my zachtkens deze woorden voor, die ik herhaalde, overluid:

— Kleine MAX, voel je geen smart van de pyn, die deze vrouw lydt, *omdat ze op u vertrouwd?*

Kleine MAX lachte niet meer. De tranen sprongen hem in

de oogden, en hy vraagde vergeving aan de oude vrouw die zulke gekke gezigten trok.

En meermalen, Max, als ik op 't punt sta neêr te buigen onder al te zwaren last, komt Fancy my troosten, en als ze dan schalk zegt:

— Ik ontsteel u zyn hart... bedenk dat myne regten ouder zyn...

Dan moet ik haar gelyk geven! En zonder yverzucht hoor ik aan, wat zy gezegd heeft zonder schaamte.

Ik ben boos op u, dat ge haar zoo miskent. Maar, Max, herinnert ge u dan niet, dat zy altyd uwe voorspraak by my geweest is, als gy weêr iets of iemand geschaakt hadt, of my geslagen? Weet gy niet meer dat ze ons huwlykskontraakt (*wy* een kontraakt!) heeft meêgeteekend, precies als een ambachtsheer die 't braafste boerinnetje laat trouwen met den deugdzaamsten aller boerenjongens? Herinnert ge u niet al de schilderyen die zy ons ten geschenke gaf, genoeg om een museum te vullen, zoo groot als de wereld? Dagelyks nog zendt ze my stukken, 't eene fraaier dan 't andere, neen, allen even schoon... historiestukken, genre, stillevens... historie vooral!...

Maar, Max, wy komen lysten te kort! Eilieve, 't staat aan u, lysten te maken om de stukken die Fancy ons geeft. *Doe dat! Dat kunt ge! Dat moet ge! Dat is uwe roeping!*

Zoo gaf ze my onlangs een teekening, waarvan ik de bedoeling niet begreep, omdat zy iets voorstelde, wat nog niet gebeurd is. Javaansche meisjes legden melatiekransen op een graf. Dat graf was het uwe, Max! Er stond op den steen:
HIER RUST WIE VEEL GEDRAGEN HEEFT.

Maak een lyst om die teekening. Misken Fancy niet langer, haar en hare geschenken. Gy zyt zeer ondankbaar, Max!

Van Fancy.

We zyn weér verhuisd. 't Wordt al naauwer en naauwer. 't Is my of ik een vischfuike inreis, zonder retourbiljet. Nog kan die oude kast het huis niet in; het eind zal wezen dat wy 't huis in de kast zetten, dan wordt het sleutelgat, deur.

Die gedurige twyfel of ik een meisje ben, hindert my. Ik ben gesteld op myne identiteit. Zou 't *U* smaken als men zich obstineerde u aantezien voor een wolk? . . . Dat men u afweerde met een parapluie, en dat uwe droefheid, uwe tranen, op 't weërglas stonden genoteerd als regen? . . . Of dat men u tegen 't lyf liep, in meening door u heen te loopen? . . . Of dat ge werdt opgesnoven als aether? . . . Zyn dat plezierige dingen? Voor den honderdsten keer zeg ik dat 'k een *meisje* ben, en om u daarvan goed te overtuigen, zal ik een en ander verhalen van myne omgeving. Oordeel zelf of een geest dat zou kunnen verzinnen.

Myne moeder is dood, en myn vader hertrouwde omdat eene vrouw zooveel gemak geeft in 't huishouden. Myne stiefmoeder is een brave vrouw, en dat spyt my zeer, want ik zou 't gemakkelijker vinden over ondeugd dan over braafheid te klagen, omdat ieder zoo party trekt voor braafheid. Nu verlies ik 't altyd, als ik zeg dat ze my 't leven zoo vervelend maakt. Nooit heeft iemand voor haar een weefgetouw uitgevonden. Zy breit, breit, breit . . . altyd breit ze, en den overigen tyd knoopt ze en haakt ze.

Maar den tyd die zy daarna vryheeft, besteedt ze aan anti-makassars voor de watersnood-lotery, en in verloren oogenblikken stopt ze kousen. Ik heb nog vergeten te zeggen dat *zy* tē afwisseling kanapékussens borduurt met kraaltjes. Kent ge dat? Ik vraag niet of ge 't *kunt*? Het is aldus:

Men koopt of huurt een stuk papier dat afgedeeld is in zeer kleine ruitjes, die allen gekleurd zyn, en wel op eene manier die, als men niet te stipt kykt, dat papier eenige gelykenis geeft met een teekening. Zoo iets stelt dan vóór een boeket bloemen, of de herders in den stal, of een boer die z'n pyp rookt, of zoo iets. Van naby moet men 't niet zien, want dan is zoo'n pypekop een trapezium — ik »leer" myn examen voor secundante — en de herders hebben vierkante neuzen. Daarop neemt men een stuk doek, een soort van zeildoek, waarin de meeste draden ontbreken, zoodat de ruiten van het zeildoek nagenoeg overeenstemmen met de gekleurde ruiten op 't papier. Men koopt wol of zyde, en kralen van allerlei kleur, en men kan beginnen te werken. Want wat nu volgt heet: *werken*, en als ik aan u denk, aan myn gestorvene moeder, aan *Insulinde* en de geschiedenissen van gezag, dan zeggen ze dat ik »leég" zit. *Ik leég!*

Welnu, dan zoekt men op 't papier een punt van uitgang, naar verkiezing. Daartoe neemt men, als 't in den stal is de luiermant, of van den boer de wang die meestal kersrood ziet, om de braafheid aantetoonen van den landelijken stand. Die braafheid is dan b. v. uitgedrukt in vier kleuren, verdeeld in dertien ruiten, hoogrood, donkerrood, rozerood, bleekrood. Men legt de wol of de kralen op de wang van den boer, om een model te nemen van de nuance zynere landelyke deugd, en dan brengt men die over op het doek, door den draad vasttestrikken in de geruite openingen. Het begin is dan dáár, en wat er volgt is makkelijk. Men telt maar altyd af van dien boer of van de luiermant, en dan weet men precies waar de zeven zwarte kralen t'huishooren, die de verrukking aanduiden van de herders, of de parallelogram van geelwitte zyde, die licht moet brengen in 't oog van de kraamvrouw. Als 't klaar is, begint men een ander.

Maar nu moet ik u iets vragen. Ik heb een oom die altyd spreekt van »een Christelyk huwelyk." (Dat is niet de oom van »de" vrouw. Ik heb veel ooms, O!) Wat is toch een

Christelyk huwelyk? Ik heb er myn bybel op nageslagen, en daarvan niets gevonden. Ik zie niet dat Christus voorschriften over het huwelyk heeft gegeven. Hy zegt, geloof ik, alleen dat het een wereldsche zaak is. Maar is dat nu een Christelyk huwelyk? Ik meen dien boer, dien pypekop en de herders? Myn vader heeft aan myne stiefmoeder vier kinderen ten huwelyk gebragt; zy is een brave vrouw, en zou dus niets doen wat niet goed is, in zulk eene gewigtige zaak. Hoe legt gy nu uit, dat zy de huwelyksgift myns vaders waardeert naar behooren, door 't eeuwige breien, stoppen, stikken, naaien, haken, borduren en knoopen?

— Lieve moeder, heb ik vaak gezegd, we hebben kousen teveel, en gyzelve draagt maar ééne japon te gelijk. Wy gebruiken weinig pomade, en dus die anti-Makassars . . . Bovendien, wij zitten altyd »fatsoenlijk» regt . . . nooit raakte ons bezoedeld hoofd de kussens van de sofa . . . die de deur niet inkon . . .

Ja . . . watersnood!

Eilieve, ook wy zyn in nood, al is het nood door droogte! Moet dan de nood volstrekt nat wezen, om te werken op 't gevoel? Wy, myne zusters en myn broërtje hadden ook aanspraak op wat hulp, op wat onderrigt, op wat leiding, op wat liefde! Is 't een vereischte dat wy eerst verdrinken voor men . . .

Hoor eens, Max, als wy weër verhuizen, hoop ik dat het ditmaal wezen zal naar den Bommelerwaard.

En myn vader! Staat er niets in de wet tegen vaders die hunne kinderen verruilen tegen gestopte kousen? Ik begryp waarlyk de verhouding niet regt tusschen ouders en kinderen. Ik heb een liefhebbend hart, Max, en daarby behoefte aan wat kennis. Welnu, als ik myn vader daarnaar vraag, zegtie ¹⁾ dat hy geen schoolmeester is, en wat het liefheb-

¹⁾ „Zegtie.” O tuchteloze FANCY.

ben aangaat, schijn ik te moeten wachten op een aanstaanden collega, als ik les zal geven in de vormleer.

Ik begryp myn leven niet. In *keepsakes* en muzen-almanakken is een meisje iets liefs, iets belangryks, iets poëtiefs. Ik bèn een meisje, en voel me onlief, onbelangrijk en volstrekt niet poëtisch. Waar ligt dat aan?

— Uw leeftijd, zei een oom — een ander alweër — uw leeftyd is de schoonste tijd van 't leven!

O Max, o Max, wat heb ik te denken van de rest?

En 't zyn brave menschen, myne ouders! Spreek geen kwaad van hen. Myn vader slaat geen preëkbeurt over van Ds. Meyboom, en betaalt prompt zyne rekeningen. Doe hem dat na, als ge kunt. En mijne moeder is indedaad kerksch en fatsoenlyk, maar...

Ik verbeeld my dat een bloempotje veel goed zou doen in ons huis.

Schryf my spoedig. Ik lees zoo gaarne uwe brieven. Zy maken my den indruk van den absenten bloempot, schoon uwe geschiedenissen van gezag...

Neen, opregt wil ik zijn, al bèn ik dan een meisje. Ik vond eigenlyk alléén dáárom uwe vertellingen zoo troosteloos, wyl ikzelve — 't kost my moeite het te bekennen — wyl 't gezag dat ge aantast... wyl ik... uit verveling... ik heb een katje, Max... en... uit verveling...

Lieve hemel, wat valt het my zwaar de waarheid te zeggen... o Max, ge ziet wel dat ik een meisje ben!

Dat beestje... welnu, uit verveling... heb ik 't wel eens... geknepen... 't Is er uit! Dat geeft lucht!

Ik ben zoo bang dat myn katje uwe geschiedenissen over gezag zal inzien, en dan... dan zal 't my krabben, als ik het plaag... ziedaar!

NASCHRIFT.

Ik dank u zeer voor de lezing van Tine's laatsten

brief, schoon ik er niets van begryp. Is dat klimaat van *Laeken* wel gezond? Schilderyen, lysten, een huwelykskontrakt geteekend op myn vierde jaar als ambachtsheer — want ik was vier jaar oud, vyftien jaar geleden — ik begryp er niets van. Hebt ge my ooit het venster uitgegooid? Ik weet het niet, waarlyk, ik weet het niet. En aan 't meten van de aarde heb ik nooit geholpen... Is 't wel *gezond* te Laeken?

Over een paar dagen: kniptyd! Myne haren... ik word geroepen.

Van Fancy aan Tine.

CHU...U...U...T!

Wat heb ik u gedaan, dat ge my verklapt? Láát hem zoo dom als hy is. 't Is maar een *man*, hy die altyd roept: ze is maar een *meisje*! Ik zou niet zooveel van hem houden, als hy minder dom was. Ik ben van plan hem eene geschiedenis voortejokken, mooier dan van SAARTJE BURGERHART, die de flensjes opat. Daar deed ik wél aan, want... SAARTJE was *ik*, dat begrypt ge. Maar in dien tyd sprak ik anders met de menschen, omdat de moderne theologie nog niet was uitgevonden. Ook had men de electriciteit nog niet »in een lystje gezet.» Gy ziet ik neem myn eigendom terug, de uitdrukking die ik u vóórzeide, toen ge uwen laatsten — veraderlyken! — brief schreeft. Doe dat nooit weêr!

Toen ik in de *Beemster* logeerde, by de jufvrouwen WOLF en DEKEN, waren de menschen nog dommer dan uw zeer, zeer domme Max. Maar láát hem zoo. 't Is nuttig hem te doen gelooven, dat ik zwaarte heb. Zoolang hy my aanziet

voor onweegbaar ligt, schryft hy te wolkerig, en ik wil dat zyne brieven worden begrepen ook door de meisjes, die *niet* wonen in de wolken . . . door de meerderheid.

Verklap my dus nooit weêr! Wanneer ge 't nog eens doet, zend ik u geen schilderyen meer, geen teekening, geen schets, geen streep . . . ja, ik zou . . .

NEEN! Dat zou ik NIET! Ik zal u blyven steunen in uw moeielyke taak, edele, moedige, verhevene vrouw . . . trouwe, dappere echtgenoot . . . sterke moeder . . . heldin!

Ik zal blyven by u, naast u, in u! Ik zal u begeleiden tot de laatste ure, en die ure zal ik u zoet maken, door 't vóórhouden eener schildery van uw rein leven, dat het u zy als een spiegel van gelukkiger toekomst . . . want, ik zegge u hier, wat ik nooit zeide tot *hem*, U zeg ik, *dat gy onsterfelyk zyt!*

En kan ik vóór dien tyd niet al de tranen droogen, die ge weent in 't geheim, uit edele gierigheid op smart — *menschen die zóó liefhebben moeten lijden*, deed ik hem zeggen — o, toch zal ik beletten, dat uwe kinderen het zilt proeven in spyze met die tranen gedrenkt! Tòch zal ik hen blinden voor de weifeling die moeders hand onzeker maakt, wanneer ze hun brood reikt, graag als ze is om heden te geven, maar zoo begeerig ook om te bewaren tot morgen!

Tòch zal ik neêrweven op de sponde, waar ge slaapt, en u droomen geven van zachtheid en kalmte, dat ge wat sterkte zamelt voor den dag die komen zal, na de vermoeienis van den dag dien ge doorleedt.

Tòch zal ik kracht gieten in uw afgemat ligchaam, dat het de ziel niet alléén late, vóór den tyd. Ik zal de spieren van uwen mond zaèmtrekken tot den glimlach, dien *hij* noodig heeft om niet te bezwyken, *hy* die wil dat gy de pyn niet voelt, die gy *zegt* niet te gevoelen.

Houd moed, *mijn kind!* Zie my aan, wees wel te moede, zooals *uwe* kinderen dat zyn, wanneer ze staren op u. Ben

ik u minder dan *gy* *hun*? Weten ze niet dat *gy* waakt? En weet *gy* niet dat *ik* waak... *ik*, Fancy?...

. Voelt ge op uw voorhoofd den kus, dien ik u zegenend zend? Wees met de kleinen gegroet...

Van Fancy.

O Max, help my, ik zit in nood — zonder water, alweër — ik heb uwe hulp noodig! Zyt *gy* meester in de regten, of procureur of deurwaarder... in 't kort, iemand die verstand heeft van de wet? Want er komt veel *wet* in de historie die my nu overkomen is. Ik wil volstrekt weten of men eene piano mag meënemen in... 't verbeterhuis? Daárheen namelyk leidt myne eerstvolgende verhuizing...

Ik ben nog niet bekomen van den schrik. Raad my, help my, schaaak my... als 't wezen moet. Ge zyt my dat alles schuldig, Max, want ik lyd om uwentwil. Als *gy* te Lebak hadt meêgeknoeid, zou *ik* nu geene behoefte hebben aan verbetering. Antwoord terstond of ik mijne piano mag meënemen, hoewel die niet zal verbeteren in zoo'n gesticht... Ach, *ik* ook niet misschien... om 't even! Ik speel de *Saidjah* van RICHARD HOL »heël lief" en zou 't niet jammer wezen als ik nu in 't tuchthuis... 't hoofd loopt me om. Ik word geroepen... neen, 't is de togt... Daar komen ze... Ik hoor ze op den trap... zware schreden... hu!... Agenten van policie zeker, om my te verbeteren... neen, 't was myn katje... geschoeid door myn geweten. Nooit zal ik 't weër knypen, nooit... dat zweer ik! Ik weet nu wat het is, geknepen te worden! Zoodra 't nieuwmaan wordt, zult ge... nu word ik indedaad geroepen. Ik heb haast, ik heb angst... och, kon ik vliegen!...

Ja, was ik nu maar een ligt meisje, zoo als gij volstrekt van my maken wilt. Dan liet ik my door niemand verbeteren . . . Max, help my! Als ik dan tóch verbeterd moet worden, heb ik liever dat *gy* 't doet . . . maar liever blyf ik wat ik ben.

Van een vader.

Wel-Edele Heer!

Ik ben KAPPELMAN. 't Is niet de eerste keer, dat ik mij over u te beklagen heb. Uw ongepaste uitval, tegen de soort van het bier, dat ik bij mijn zuurkool gebruik, heeft mij volstrekt niet gedeerd. Ik veracht uw geschrijf, en nooit zou ik mij verwaardigd hebben, u op uwe plaats te zetten, door op hetzelfde te antwoorden, wanneer ik niet had bemerk, dat gij u begint te bemoeijen, met mijn huishouden. Mijne vrouw heeft ontdekt, dat gij in briefwisseling staat, met een mijner dochters — met alle misschien — waarschijnlijk om dezelve te verleiden. Ik verbied u, die verhouding voort te zetten. Ik voed mijne kinderen op, in deugd en eere, en wij hebben met uwe malle Donquichotterie, niets te maken. Ik hoor dat gij vrouw en kinderen hebt, en dat gij dezelve gebrek laat lijden. Bemoei u dáármeê, dat zou u beter voegen, dan twist en tweedragt te strooijen, in een deftig gezin! Ik ben KAPPELMAN, en duld geen vreemdigheden, in mijn huis. Wat zoo is, moet zoo blijven, en als er iets moest veranderd worden, zou dit, in allen gevalle, u niet aangaan. Bovendien zijt gij slecht geïnformeerd; ik heb nooit een woord gesproken, over Alexander den grooten. Als ik bemerk, dat gij voortgaat, u te bemoeijen, met mijne zaken, zal ik strenge maatregelen nemen. Gij kunt u de moeite sparen, mijne kinderen af te halen, van de catechisatie. Ik ben KAPPELMAN.

Van een anderen vader.

Mijnheer!

Mijne dochters hebben mij bekend, dat zij verboden omgang met u hebben. Ik ben KAPPELMAN, en verzeker u, dat ik mij wenden zal, tot de politie, als die gekheid niet terstond ophoudt. Er zijn wetten in het land, die de fatsoenlijke lui beschermen. Mijn naam is KAPPELMAN, gij kunt gerust naar mij vragen. Ook verzoek ik u mijn zoontje met rust te laten.

Van een anderen vader.

Ik ben Kappelman 1)

Van een stiefmoeder.

Wel-Edele Heer!

De dochters van mijn man stoppen scheef, en stikken dat het schande is. Zij merken het onderste boven, en de kus-sensloopen waren van de week, ongeregen. Ik heb gemerkt, dat dit alles uwe schuld is. Ik ben niet van plan, toe te geven, in al die gekheden, die zij zich door u in 't hoofd laten zetten, en waarschuw u voor de gevolgen. Ik heb er

¹⁾ Uit overmaat van goeden smaak, heeft de uitgever gemeend hier een twintigtal „minnebrieven” van Kappellieden te moeten supprimeren.

de wet op nagezien, en weet wat eene stiefmoeder toekomt. Een kind moet zijne ouders eeren, dat staat er, en dat zal gebeuren, al zou de onderste steen, boven.

Van een andere stiefmoeder.

Mijnheer!

Ik verbied u alle bemoeienis met mijn naaiwerk. Toen ik met KAPPELMAN trouwde, heb ik mij voorgenomen, zijn huis te regeren, en dat doe ik. Een stiefmoeder is geen oude lap. Ik wil gehoorzaamd worden, en als ik bemerk, dat gij voortgaat, de kinderen van mijn man, tegen mij op te zetten, zult gij zien, dat ik mij niet laat aantasten, zonder handschoenen. Ik heb er lang en breed over gesproken, met mijn broër, die in granen deed, maar nu stilleeft, van zijn geld. *Van zijn geld*, hoort ge! Dat is wat anders, dan rond te loopen, als een schooijer, zoo als ik van u hoor.

Van een andere stiefmoeder.

De dochters van mijn man hebben bekend . . . ¹⁾.

¹⁾ De overige dozynen stiefbrieven liggen ter dispositie van de schryfsters, aan 't bureau van de *Dageraad*.

Van een oom.

WelEdele Heer!

Gij zijt een ellendeling! Ik heb de dochters van mijn broeder, voor u gewaarschuwd, en haar gezegd, dat gij een dief zijt, een echtbreker, een falsaris, een dronkaard, een vrouwenbeul en een gek! . . . En dat gij geen geld hebt, ja, dat heb ik ook gezegd. En ook dat gij niet hebt willen schrijven, over vrijen arbeid, dat groote schande is, en dat gij uwe fortuin met voeten schopt, dat niet te pas komt. En dat gij alle meisjes verleidt, en dat gij . . . kortom gij zijt een ellendeling, en ik ben uw dienaar, enz.

Van een anderen oom.

Mijnheer!

Met een diep gevoel van verontwaardiging, heb ik van mijn broeder, den heer KAPPELMAN, vernomen, dat zich sedert eenigen tijd, in zijn huis iets heeft geopenbaard, dat aandruischt, tegen alle Christelijke beginselen van onderdanigheid, gedweeheid en orde, en naar opmerkingen te oordeelen, zoudt *gij* daarvan de oorzaak zijn. De onwetendheid in goddelijke zaken, die u kenmerkt, en de hoofdigheid, waarmee gij in die onvergefelijke onwetendheid volhardt, hebben het mij, met het oog op de voorschriften van onzen Heer en Heiland, uitgedrukt in 't onschatbaar evangelie, voorge-licht door de profeten des ouden verbonds, en gestaafd en

bevestigd door de godsonomstootelijke genadegaven bewijzende lessen der wereldhistorie, ten pligt gemaakt, de kinderen van mijnen gezegden heer broeder KAPPELMAN te waarschuwen tegen den zielligchaamzaligheidwelvaartbedervenden invloed uwer helbevolkende denkbeelden.

Ik heb in de granen gedaan, en leef nu stil van mijn geld. Ik geloof dus als genadedeelachtig Christen te moeten strijden, voor de heiligheid, van zijn allenuitverkorenen zaligmakend geloof, dat aan de pupillen voorschrijft hun voogd onderdanig te zijn. Want ik ben de voogd van mijns broeders, heers KAPPELMAN's kinderen, en zal niet verdragen dat, die kinderen, op eene verdoemenisuitlokkende wijze, zich verzetten, tegen het gezag, en afwijken van mijn geloof.

Ik raad u vreeze aan, voor den toorn des liefdevollen Gods, die zich niet laat bespotten, en die een God is, van geregte wrake. (Hebr. X: 34).

Van een anderen oom.

Ik ben liberaal, en tegen alle protectie in den handel. Aan de *wonderen* geloof ik niet, maar de *zedeleer* van den bijbel is mooi! En als ge de moderne theologie kendet, zoudt ge u schamen. Lees MEYBOOM over de wonderen, dan zult ge zien dat het geen wonderen zijn. Die kinderen van mijn broër KAPPELMAN . . . ¹⁾

¹⁾ Plaatsgebrek noopt den uitgever 't vervolg te supprimeren. De arme dwaas wordt uitgescholden, dat spreekt van zelf. *Touchante* overeenstemming tusschen de modernen en antieken!

Van een tante. ¹⁾

Van een andere tante. ²⁾

Van een andere tante. ³⁾

Van Tine aan Fancy.

Dank, dank voor uwen brief, lieve, hartelyke, weldadige toovergodin. Ja, ik heb uwen kus gevoeld! En de kleinen voelden dien ook . . . ik heb ze zien glimlachen in hun slaap.

Maar, Fancy, ik smeed u, zeg *hem* wat ge zeydet aan my! O, zeg *hem* dat hy onsterfelyk is. O, hadt ge 't liever *my* onthouden, dat heerlyk geschenk uit uwe schatkamer, om 't *hem* te geven die er naar smacht! Hy heeft onsterfelykheid *noodig*, Fancy, en daarvan de wetenschap! O, zeg het *hem*! . . . Laat *my* derven . . . ik zal staande blyven zonder die kennis . . . maar hy . . . hy is geen moeder, Fancy.

¹⁾ Gesupprimeerd!

²⁾ Gesupprimeerd!!

³⁾ Gesupprimeerd!!!

Aan Tine.

Lieve Tine, kent gy eene familie KAPPELMAN? Ik zit in een wespennest, dat komt van 't *Baunscheidtismus*, een nieuwe lecr, die alles geneest door prikken en steken! De wespen vervangen de bloedzuigers. De verandering is niet groot. Of 't genezen zal, weet ik niet, maar pyn doet het wel.

Ik merk uit uw laasten brief ¹⁾ dat ge weér geen geld hebt. Dat is razend verdrietig. Wilt ge dan dat ik schryf voor *geld*? Hoe moet ik dat doen? Ik weet waarachtig niet hoe men 't aanlegt. Als ik myn portret verkoop, noemen ze dat ydel, en ik vind dat ze gelyk hebben, maar kan ik nu myn ziel fotograferen, en te-koop hangen in een boekwinkel? Zoudt ge dat prettig vinden? Ware 't niet om woedend te worden, als men my betastte en beduimelde met vuile handen? Want *Publiek* is vuil en wreed . . . maar de vuilte is 't ergst. Ik begryp heel goed dat de Jakatranen, die staan bleven zoolang er werd geschoten met lood, terstond wegliepen toen *Publieks* voorvaderen begonnen te werpen met andere ammunitie! ²⁾ Hy is niet ontaard, die mynheer *Publiek*, dat moet men hem ter eere nazeggen.

Welnu, ook ik ben niet bang voor schieten, houwen en steken, maar als men werpt met vieze dingen, loop ik weg, als een onbeschaafde Jakatraan.

En dáármeê toch zou ik geworpen worden, beste Tine, als men een afdruk van my kon in handen krygen.

Nog ben ik niet geheel verzoend met dien MULTATULI, die

¹⁾ Deze brief schynt te behooren tot de cathogorie die Fancy verbood uit te geven.

²⁾ *IETOE ANDJING BELANDA BAKELAH I SAMA TAHI!*
Die honden van Hollanders vechten met drek! Dát was de kreet, waarmee de Jakatranen zich overwonnen verklaarden. (Historisch!

my zoo uitkleedde in dat boek over de koffij. Wat ging 't hem aan? Had ikzelf 't gedaan in een oogenblik van . . . o lieve Tine, geld heb ik niet, maar ik wil u heel gaarne eene geschiedenis oververtellen van uitkleeden, die ik vind in de noten van Mr. J. VAN LENNEP, op zyn EDUARD VAN GELRE. Hy zal er niet boos om worden, dat ik ditmaal wat van hem neem. Behelp u met die geschiedenis zoo goed gy kunt, tot ik u iets anders kan zenden. Daarin komt eene vrouw voor die, geloof ik, van uwe familie is, schoon ge niet »opdragtig» zyt van kleur. Zy zou ook waarschyntlyk bleeker geweest zyn, als ze getrouwd ware met my — en dus veel te tobben had gehad — in plaats van met dien Gelderschen hertog die haar slechts verstiet.

„In zyn laatste jaren verwyderde Hertog Reinald II zich van zyne gemalinne, die den meesten tyd te Rozendaal doorbragt, welk huis door haar werd vergroot en merkelyk versierd, dus men haar, hoewel verkeerd, de stichting daarvan heeft toegeschreven. Veel was zy ook te Nymegen. Deze verwydering was de oorzaak van een aandoenlyk en zonderling tooneel, dat niet lang voor 's Hertogs dood voorviel. Eleonora was opdragtig en hoog van kleur, dus men haar van melaatsheid beschuldigde, welke ziekte den Hertog tot een voorwendsel verstrekke, zich van bed en tafel te scheiden. Op eenen dag, dat Reinald met een luisterryk gezelschap te Nymegen aan tafel zat, kwam Eleonora, geen ander gewaad aan hebbende, dan een fyn zyden hemd, en eenen mantel daar boven, aan elken hand eenen harer zonen, Reinald en Edouard, houdende, de zaal binnentreden. Zy wierp op eens den mantel af, en ontblootte het geheele bovenlyf; toen keerde zy zich in het rond, en sprak, klaaglyk in tranen uitbarstende, tot den Hertog en de omstanders ¹⁾: „O myn lieve here nu bidde „ick uch dat yr van dem gebrechen ind van der krank-

¹⁾ Wy geven de toespraak van Eleonora, om der naiveteits wille, in de oude taal, zoo als die in de *Keulsche kronijk* fol. 255 geboekt is.

„heit, die myr so wrevelich is tzo gegeven, dat ick dae
 „mit bevleekt sy, wilt vlysligh ansynen ind ondersoichen;
 „want ich byn as andere vruen, ind hain geyn gebrech
 „van der genaden godes in myne lyve. Siet hie syn ure
 „tzwen soene starck ind gesunt, als yr dye siet hier stain
 „vur uren ougen. Ind der weren mit der genade ind hulpe
 „godes waill mere, wer idt sachen dat urent halve gheyn
 „hyndernisse dae van gewest ware. By aventuren idt mach
 „noch die tzyt kommen, dat dat Gelresse volk sall be-
 „schryen unser twyer scheydinge, so wanne sy syen wer-
 „den dat sy gheynen lands heren van unseren blode mere
 „hauen.” — Van Berchem verhaalt, dat de Hertog en
 's Lands Edelen, van Elonoraas zuiverheid overtuigd, schaam-
 rood waren, en vervuld werden van droefheid, maar hy
 voegt er by, dat de Hertog na dat voorval niet lang
 leefde.”

Daarin had die hertog groot gelyk. Doodgaan was 't beste
 wat hy doen kon, na 't verstooten van eene vrouw die den
 moed had tot zoo verhevene onkiesheid! Ja, ik begryp hoe
 er oogenblikken komen, waarin men allen schroom ter zyde
 zet, den mantel wegwerpt, het voorkleed wegscheurt, en de
 borst ontblootende, uitroept: Ziet-hier, gy allen, ziet en schaamt
 u... ziet hier, of ik melaatsch ben!..

Ja, ik begryp die vrouw!

Zou MULTATULI gedacht hebben aan haar, toen hy *my*
 uitkleedde in dat boek? Ach... ELEONORA had te doen met
 »*luisterryk gezelschap*» *edel*-lieden voorzeker... en *ik*?...

O *Publiek*, op den *ouderdom* van uwen stamboom heb
 ik geen aanmerkingen... ik erken dat ge lynregt afstamt
 van de drie vrienden die den armen JOB sarden met hun on-
 beproefde deugd... maar uw *adel*...

Beste Tine, tracht u nog wat staande te houden. Ik heb
 gehoord dat er een nieuwe Gouverneur-Generaal benoemd is
 voor de Oost. 't Is toch te erg dat gy niet zoudt eten, en
 de kinderen... Ziehier wat ik van daag schryf aan den

Minister van Koloniën. Kan ik meer voor u doen, dan my te willen verhuuren als ambtenaar? En . . . ge zult zien . . . dat zou me nog worden aangerekend als een gunst!

Excellentie!

»Ik verneem dat de benoeming van Gouverneur-Generaal van Indië geschied is. Ik heb daarop gewacht, om uwe *Excellentie* . . .

Lieve Tine, wat is dat vervelend! Ge ziet wat ik uitsta voor u en de kinderen!

» . . . om uwe *Excellentie*, in verband met vroegere gesprekken te vragen, of er thans geene gelegenheid wezen zoude, op eene *het Gouvernement en mij waardige wijze*, gebruik te maken van myne denkbeelden, in verband . . .

Dat ik weêr zeg: »in verband'' is om Minister in den waan te brengen dat ik een officiëlen styl schryf.

» . . . in verband met de aanspraken die ik meen verworven te hebben door veel lyden, en in overeenstemming met de belangen van den Lande?

»*Van den Lande*'' klinkt goed. Ik ben van plan dat woord intevoeren als nominatief zelfs. »Den Lande schuift . . .'' ja, er is wat slepends in, als of er iets afgleed van een helling.

» . . . van den Lande? . . .

Het zoude myn streven zyn den nieuwen Gouverneur-Generaal, zooveel mogelyk, te vrywaren voor den bellemmerenden slendergang van den raad van Indië, voor de afmattende kommiezery van de algemeene Secretarie, en voor de ambtelyke leugens der residenten.

Kan ik meer zeggen? Zie, al kochten ze honderd béo's die floten: »*daar is meer ryst dan er ryst is!*» dan zou ik toch zoo vry wezen die onmogelyke ryst natemeten.

»Om daarin te slagen evenwel, zoude ik by den nieuwen Landvoogd moeten verzekerd zyn van eenige sympathie; eensdeels wyl, zònder dat, myne pogingen ydel zouden wezen; ten andere omdat ik, onbeschermd, weldra zou bezwyken onder de rancune der Indische ambtenary . . .

Den Minister moet het zoo schynen. Hy weet niet dat ik niet bezwyken kàn. Dit is *myne* zaak, *onze* zaak, Tine! En al wist hy dat, ik zou 't toch niet mooi van hem vinden daarop te rekenen.

» . . . ambtenary.

Excellentie, ik heb geweigerd myne pen te leenen aan de voorstanders van den vryen arbeid, schoon die weigering my de ondersteuning ontroofde van de personen die uit dien vrywilligen arbeid hunne fortuin wisten te persen.

Aan den anderen kant heb ik geprotesteerd tegen de, buiten myn weten gestelde, kandidatuur voor de Tweede Kamer. in November of December 1859, wyl ik bemerkte dat de Amsterdamsche behouders . . .

Heel *behoudend* was 't niet, dat zult ge zien!

» . . . dat de Amsterdamsche behouders van my en myne zaak eene *machine de guerre* wilde maken tegen het toemalig ministerie, in hunne verstoordheid over de, latere gevallen, spoorwegwet . . .

Ja, toen werden de behouders weêr behoudend, en daarom

kostte dat boek over de koffi *vier gulden*, dat eene zeer onbehoudende uitgaaf is, voor wie 't koopt.

» . . . spoorwegwet.

Ik geloof aanspraak te mogen maken op eenige onderscheiding, *Excellentie!* Myn geheel leven ligt daar, om te antwoorden op de vraag, of die aanspraak ongegrond is?

Ik sta geen systeem voor . . .

Ze kunnen my niet gebruiken, Tine . . . dat zult ge zien.
» Geen systeem dus . . .

» . . . Ik stryd tegen misbruiken in *alle* systemen . . .

Dat wil zeggen dat *ieder* tegen my is, die *belang* heeft by de misbruiken.

» . . . tegen alle misbruiken. Ik dring aan op regtvaardigheid en menschelykheid . . .

Ik ben zeker dat ik nooit antwoord kryg.

» Dat is myne geheele politiek, en ik geef Uwe *Excellentie*, eerbiedig dringende, in overweging, my in-staat te stellen die politiek, gesteund door een *vasten wil*, en eenige bekwaamheden die de *natie* my wel wil toekennen, op *wettelyke* wyze ten nutte van den Lande aan te wenden.

Ik heb de eer met ware hoogachting te zyn, enz.

Amsterdam, 25 Juny 1861.

Ziet gy, Tine, zóó heb ik geschreven. Zeg nu eens dat ik geen praktisch mensch ben, en dat ik niet myn best doe voor u en de kleinen!

Ambtenaar van 't Neêrlands-Indisch Gouvernement! O God, *ik* ambtenaar! Ik ril als ik denk aan de zeventien jaren die ik ambtenaarde! . . .

Maar wat is dat toch voor een familie KAPPELMAN? Ik begryp er niets van. 't Zal 'n mystificatie wezen. Ik zou u een heel pak brieven kunnen zenden, die ik ontvang van die familie . . . maar ik laat het, om de port. 't Schynt dat iemand, in myn naam, 't hof maakt aan allerlei meisjes, en ze de hoofden op hol helpt. Ge weet dat ik nooit zoo iets doe. Men scheldt me vreeselyk uit, en dreigt my met Gods toorn, op de wys van Hebreëen zóóveel! Is dat nu niet heel onaangenaam? Ik denk dat het een komplot is van de Jezuiten, die met de électriciteit, de schuld dragen van alles wat men niet begrypt. In een der brieven staat dat men myne correspondentie heeft ontúekt met een meisje . . . of meisjes . . . Ik correspondeer met niemand dan met u . . . en den minister, zoo als gy gezien hebt. Ik vermoei my vruchteloos met zoeken naar den draad van die intrigue. 't Zal waarschynlyk ten doel hebben my te discrediteren, en Publiek een voorwendsel te bezorgen om my te minachten, als een onpraktisch mensch. Lieve hemel, den geheelen dag zit ik te tobben over de vraag, hoe ik u en de kinderen in 't leven zal houden, hoe ik 'u eene woning zal bezorgen die wat minder ongezond is, hoe ik 't moet aanleggen om t'huis te komen, zonder 't aantezien dat gy gebrek lydt . . . en daar gaan ze nu vertellen dat ik brieven schryf aan meisjes! Ik zal er een politiezaak van maken, als 't niet ophoudt.

Ik heb een Staatsblad geleend, en daarin studeer ik vlytig.

Ook heb ik eens nagezien hoelang ik daar ginds zou moeten meêloopen om een pensioen te krygen. Dat zou prettig wezen, Tine! Verbeeld u eens dat er zekerheid was, onzen kinderen altyd het noodige te kunnen geven. Ik heb er onlangs den minister over gesproken, maar 't kan niet, omdat

ik uit walging myn eervol ontslag heb genomen, en niet infaam ben weggejaagd. Wy moeten dus geduld hebben, Tine! Nu, dat hebt ge.

Ik ben nog in verbystering over al die KAPPELMAN'S. Begrypt *gy* er iets van?

Van Tine aan Fancy.

Zie eens wat hy schryft. Geen woord over U! Wat be-
duidt dit?

Aan Tine.

Weêr wat nieuws! Gy zult vreemd staan te kyken als ge dat hoort. Ze leggen 't er op aan, my gek te maken, en dat is heel inconsequent van allen die zoo lang reeds zegen dat ik 't bèn. Daar hoor ik weêr dat ik niet minnebrieven *schryf*, maar ze laat *drukken*, en let wel . . . dat ik ze drukken laat ten voordeele van een arm huisgezin! Voor u, Max en Nonnie . . . meent ge? Neen, neen, voor een onbekend gezin, voor menschen wier naam ik niet weet, menschen die ik nooit gezien heb! 't Idee is nieuw . . . *faire l'amour par charité!* Hadt ge zooveel fantaisie verwacht in Publiek? My dunkt . . . ja, als Publiek-zelf eens een roman schreef?

Ik heb ook lust om te schryven, maar romans niet. Ik wou graag dat boek koopen van *Money* . . . neen, 't is geen woordspeling, de man *heet*: Money. Ik gis dat het besteld werk is, voor rekening van de firma BATO SALDIG & Co.

en vertrouwen dat ik in de meeste punten met MONEY eens kan wezen. Ik heb geen geld om 't boek te koopen, maar uit de analyse die ik las in de Amsterdamsche Courant, begryp ik heel goed hoe hy aantoonst dat de Hollanders zoovéel halen uit Indië, als maar eenigzins onmogelyk is. Wat wil men meer? *Il préche des convertis*. Hy wint zyn pleit vóór hy begon. Maar ik vind dat die firma zoo'n werk niet had hoeven te bestellen in 't buitenland. 't Ware goedkooper geweest daarover natelezen wat MULTATULI schryft in zyn boek over de veilingen:

„Doch daar kwamen vreemdelingen uit het westen, die zich heer maakten van het land. Zy wenschten voordeel te doen met de vruchtbaarheid van den bodem, en gelastten den bewoner, een gedeelte van zynen arbeid en zynen tyd toe te wyden aan het voortbrengen van andere zaken, die meer winst zouden afwerpen op de markten van *Europa*. Om den geringen man daartoe te bewegen was niet meer noodig dan eene zeer eenvoudige staatkunde. Hy gehoorzaamt zynen hoofden; men had dus slechts die hoofden te winnen, door hun een gedeelte toe te zeggen van de winst... en het gelukte volkomen.

„Als men let op de ontzettende massa Javasche producten, die in Nederland worden te koop geveild, kan men zich overtuigen van het DOELTREFFENDE dezer staatkunde...”

Is 't nu niet te betreuren dat ze, na zulke hulde uit den mond van iemand, die toch de Nederlanders niet schynt te vleien, nog *Engelsche* hulde noodig hebben? Die firma B. S. & Co. lykt wel een schryver, die nooit genoeg wordt geprezen naar zyn zin. Ik spreek by ondervinding. En nog zeggen ze dat *ik* ydel ben, en hoogmoedig!

Ik ben puur boos op dien Engelschman, die daar zoo geheel onbevoegd zich belast heeft met het pryzen van de godvreezende Nederlanders. O, hadden ze 't *my* opgedragen! *Holland* staat ver boven den lof van alle *Money's!* Wat

kan zoo'n MONEY weten van al de verdiensten . . . neen, dat wordt een woordspeling. Maar om u nu te bewyzen, hoe verkeerd men deed, niet my te belasten met het blazen van de trompet, zie hier:

MONEY spreekt:

„O godzalige Nederlanders, myn Engelsch hart is verliefd op uwe GESCHIKTHEID ¹⁾. Waarmede zal ik u vergelyken? Hoe zal ik lucht geven aan de bewondering die me ontëngelst en ontmoneyt? Zyt ge als de roos . . .

Cantique tout pur! . . .

» . . . Zyt ge als de roos . . . neen, dat gaat niet! Gy zyt als de trouwe herder die zyne schaapjes scheert . . .

Ik:

»Gy VILT ze!

Money weër:

»Gy zyt als de dorstige reiziger, die water drinkt uit de vriendelyke bron . . .

Ik: Water? . . . reiziger? . . . drinken? . . . Deugt niet! . . .

»Dat drinken is ZUGEN, die reiziger is een VAMPIER, en dat water is BLOED!

Gy ziet, beste Tine, dat men verkeerd deed, lof te bestellen in 't buitenland . . . men is schryver, of men is 't niet, *que diable!* Er zyn gedurig tentoonstellingen van nyverheid. Welnu, ik ben van plan dien engelschen trompetter op de eerste tentoonstelling eens te laten hooren, hoe *ik* de trompet blaas!

't Zou my niet verwonderen, als ik terstond bestellingen kreeg op myne deuntjes, vooral daar er in Engeland schaarste

¹⁾ Zie de geschiedenis van de granaat, op pag. 53.

is aan lof over de manier van regeren in *Bengalen*, waar hongersnood woedt, precies of 't in *Lebak* lag.

En zonder *myn* groot talent — dat wat te duur zou wezen voor de bekende firma, die zuinig is in 't betalen van inlandsch fabrikaat — ze had veel eenvoudiger te-regt kunnen komen, en goedkooper, ja *geheel* kosteloos! Laat ons zuiver redeneren . . . Wat begeert zy? Een certificaat dat ze zoo goed en voordeelig huishoudt, daar-ginder. Welnu, daartoe behoeft geen letter op 't papier gezet te worden; al de bewysstukken zyn in orde, en ik zal ze — kosteloos! — toonen aan *Europa*.

't Is heel eenvoudig. Wat bevolkingsstaten vóór en na een hongersnood! En de conclusie . . . 't verlangd certificaat? . . . Wèl, dat maakt ieder zelf op, uit die eenvoudige cyfers:

Dáár waren in 't jaar zóóveel, zooveel menschen.

Daar waren, een jaar later, zóóveel menschen.

't Verschil is gestorven.

De gestorvenen zyn bezweken door den honger.

Zy hadden honger, omdat zy geen ryst hadden.

Zy hadden geen ryst, omdat zy voor de firma B. S. & Co. koffi, suiker en indigo moesten planten.

Die koffi, suiker en indigo is voordeelig verkocht voor rekening van gezegde firma.

Zie hier hoe MULTATULI 't zegt:

„Als men let op de ontzettende massa Javasche produc-

ten, die in Nederland worden te koop geveild, kan men zich overtuigen van het DOELTREFFENDE dezer staatkunde, al vindt men ze niet edel. Want, mogt iemand vragen, of de landbouwer zelf eene belooning geniet, evenredig met die uitkomst, dan moet ik daarop een ontkennend antwoord geven. De Regering verplicht hem, op *zyner* grond aantekweeken wat *háár* behaagt; zy straft hem, als hy het aldus voortgebragte verkoopt aan wien *hét* ook zy, buiten *háár*, en *zyzelve* bepaalt den *prys*, dien ze hem daarvoor uitbetaalt. De kosten op den overvoer naar Europa, door bemiddeling van een bevoorregt handelsligchaam, zyn hoog; de aanmoedigingsgelden van de hoofden bezwaren daarenboven den inkoopsprys... en daar toch ten slotte de geheele handel winst afwerpen *moet*, kan die winst niet anders worden gevonden, dan door juist zóóveel uitbetalen aan den Javaan, dat hij niet sterve van honger, hetgeen de voortbrengende kracht der natie verminderen zou.

Ook aan de Europesche beambten wordt eene belooning uitbetaald in evenredigheid met de opbrengst.

Wèl wordt dus de arme Javaan voortgezweept door dubbel gezag; wèl wordt hy afgetrokken van zyne rystvelden; wèl is hongersnood vaak het gevolg van die maatregelen; doch vrolyk wapperen, te *Batavia*, te *Samarang*, te *Soerabaya*, te *Passaroean*, te *Bezoekie*, te *Probolingo*, te *Patjitan*, te *Tjilatjap*, de vlaggen aan boord der schepen, welke beladen worden met de oogsten die Nederland ryk maken.

Hongersnood?... Op het ryke, vruchtbare, Java, *hongersnood?* Ja, lezer, voor weinige jaren zijn geheele distrikten uitgestorven van honger; moeders boden hunne kinderen te koop voor spyze; moeders hebben hunne kinderen *gegeten*...

Maar toen heeft zich het moederland bemoeid met die zaak. In de raadzalen der volksvertegenwoordiging is men daarover ontevreden geweest, en de toenmalige Landvoogd heeft bevelen moeten geven, dat men de uitbreiding der dusgenaamde *Europesche-marktproducten* voortaan niet weder zou voortzetten TOT HONGERSNOOD TOE...

Die lieve vertegenwoordiging!... NIET WEER TOT HON-

GERSNOD TOE! . . . Ik verzeker u dat er na dien tyd in-
dedaad eenige Javanen in 't leven zyn gebleven.

En andere certificaten! Sedert eenige jaren bemoeien zich velen met Indië. Die »velen'' kunnen onderscheiden worden in twee hoofdsorten, de *behouders* en de *liberalen*. De behouders zijn de personen die gaarne zooveel mogelijk voordeel trekken uit Indië; en liberaal noemt men de zoodanigen die gaarne uit Indië voordeel trekken, zoo véél mogelyk. Zie daar 't verschil, dat zich oplost in eene treffende gelykheid. Maar die overeenstemming openbaart zich nog duidelyker in de gelykluidendheid van de scheldwoorden, die ze elkaër naar 't hoofd werpen. Welnu, ze zyn beiden volkomen in hun regt. 't Is volkomen waar, wat de liberalen zeggen: *de behouders zuigen Indië uit* . . . maar even eerbiedwaardig is de oprechtheid, waarmede de behouders de eer van 't uitzuigen toekennen aan de *liberalen*.

Die wederzydsche getuigenissen van goed gedrag had de firma kunnen voorleggen aan *Europa*, en 't heele boek van Mr. MONEY had achterwege kunnen blyven.

Het eenige verschil misschien ligt hierin, dat de behouders goedkoope spoorwegen willen bouwen, en dat de liberalen veel geld begeeren, om in-staat te wezen, hun plaatsen te betalen op spoorwegen die met eigen geld betaald, en dus duurder zyn.

Maar dit is van ondergeschikt belang. Als ik eene keuze doen *moest*, zou ik de zyde kiezen van 't behoud, om deze redenen. Ten eerste: 't een belet het ander niet. Men kan zeer goed spoorwegen bouwen van gestolen geld, en bovendien zorgen dat de gepensioneerde residenten toch ryk zyn. Ten andere: op goedkoop spoor, kan *ik* ook meëryden, en dat zou 't geval niet wezen, wanneer de liberalen hun zin hadden. Ik begryp dat de vry-arbeiders zeer dankbaar zyn

en tevreden, maar als firma B. S. & Co. haar rails betalen moest uit eigen middelen, zou 't my weinig helpen dat de *Droogstoppels, Slymeringen, kontraktanten, industriëlen, planters*, of hoe ze allen heeten mogen, by-magte zyn gebruik te maken van een vervoermiddel, dat alsdan te duur zou wezen voor ieder ander, die *geen* fortuin had gemaakt in liberale koffi of tabak.

Ziedaar, waarom ik my voorloopig aansluit by de behouders. Veel hecht ik er evenwel niet aan. 't Zyn byzaken. In de hoofdzaak komt alles hierop neêr, dat Indië op eene zeer voordeelige wyze geexploiteerd wordt, en dat MONEY onnoodige moeite deed.

Maar dat aansluiten by die party van behoud, is van myn kant niet zóó hartelyk, dat ik kans hebben zou door haar ontvangen te worden met wat vriendschap. Integendeel, de behouders obstineren zich my aantezien voor liberaal, even als de liberalen 't omgekeerde. Hiervan heb ik veel verdriet, want nu wordt ik uitgescholden en belasterd door beide partyen, en dat is te veel. Ik had maar te kiezen, dat weet ge. Nu ik niet gekozen heb . . .

Lieve hemel, zou er geen *derde* party te scheppen wezen! Eene party, die eenvoudig de meening voorstond, dat men den Javaan niet moet mishandelen? 't Is een excentriek idee, dat beken ik, doch zoodra er weêr eene plaats open is in de Tweede Kamer, zal ik dat toch eens beproeven. Maar, Tine, ik vrees dat ik niet slagen zal, omdat ik geen *systeem* heb, en geen *politieke beginselen*, zooals ze 't noemen wanneer iemand altijd stemt met dezelfde *party*, onverschillig of hy de *zaak* goed vindt of niet. Ook zie ik geen kans geleerdheid te plaatsen in myn beroep op de kiezers. Ik zal dat beroep maar terstond schryven, dan ben ik gereed zoodra 't noodig wezen zal. Maar ik hoop, dat ze my *niet* kiezen, want, verbeeld u, dan zou ik al die redevoeringen moeten aanhoo-

ren over de *wijze waarop* de Javaan behoort te worden uitgezogen. En wanneer ik daarby meesmuilde, zou de voorzitter my tot de orde roepen, en klagen over myne tuchtelooosheid. Ik zou me moeten aanstellen of ik luisterde naar 't spreken van den heer DUYMAER VAN TWIST, wanneer hy redeneert over »*Indische zaken*» en »*vryen arbeid*.» 't Is komiek. Die Tweede Kamer zou my een ware pynkamer wezen. Maar *als* ze my kiezen, ga ik! Ge weet wat LUTHER zei? »Al waren er zooveel Gouverneurs-Generaal als dakpannen, enz.»

Zie hier wat ik in zoo'n geval schryven zou:

BRIEF AAN DE KIEZERS VAN NEDERLAND.

Kiezers! Ik heb u iets te zeggen dat zeer eenvoudig is, en dat gy daarom welligt niet terstond zult begrypen. Maar om 't u niet al te moeielyk te maken, zal ik de zaak die ik u wil voorstellen, behandelen van den oorsprong af. Ik beweere geenzins meer te weten dan gy. Verwacht dus niets nieuws.

In den regel bemoeit gy u weinig met de publieke belangen. Laat ons eens nagaan, of ge daaraan wèl doet.

Gy hebt behoefte aan orde, aan veiligheid. Gy betaalt vele personen om, in uwen naam, die orde te handhaven en die veiligheid te verzekeren. Ik hoor u wel eens klagen over te hooge belastingen — en ik vind dat gy gelyk hebt in die klagten — maar aan den anderen kant waardeert gy niet genoeg het genot dat u ten-deel valt door de zekerheid van personen en goederen. Alle menschelyke zaken zyn gebrekkig, en onder die zaken is er misschien geene die moeielyker te zuiveren is van gebreken, dan het bestuur eener maatschappy.

Het is evenwel, dunkt my, pligt te zorgen, dat dit bestuur *zooveel mogelyk* nadere tot de volmaaktheid.

In zóóverre is het jammer, dat u door vele zamenloopende omstandigheden eene regering is te beurt gevallen die, *over het algemeen*, geenzins onderdoet voor de regering der meeste

andere volken. Gy bezit eene gepaste mate van vryheid; geen dwingeland neemt u 't moeielyk verdiend, of gemakkelyk gewonnen, geld af; men zet u niet in de gevangenis, zonder dat ge 't er naar gemaakt hebt; men dwingt u niet tot goddieneu op eene wys die u niet aanstaat; men roept uwe kinderen niet van hun werk, om ze noodeloze kunsten te leeren met een geweer . . .

Ja, de militiewet bestaat nog. Maar dat zal zoo niet blyven.

. . . Hoe het zy, alles zaamgenomen, hebt gy geene sterkspreekende redenen tot ontevredenheid, en hierdoor zyt ge onverschillig voor de openbare zaak.

Maar hebt gy u wel eens voorgesteld, dat dit alles *anders* wezen kòn? Wanneer uwe verbeelding te-kort schiet in die voorstelling, lees dan de geschiedenis na! En vèr behoefte ge niet te gaan. Ons eigen land heeft by herhaling te doen gehad met *slechte* regeringen.

Ik geloof niet *alles* wat men zegt van PHILIPS den tweede. Maar neem eens de helft aan voor waar . . . een derde . . . een kleiner gedeelte nog . . . en stel u de vraag voor, hoe 't u smaken zou, als wy weder moesten geregeerd worden op die wyze?

Dat zoudt gy niet begeeren. Ik ook niet. En haasten wy ons daarby te voegen, dat er voor 't terugkeeren van zulk wanbestuur geen gevaar is.

Wat stelde dien PHILIPS in-staat ons arm landje te teisteren als hy deed? . . . Magt! De mogelykheid om eigen *wil* te stellen *boven* de *wet*. Of wel: *verkeerdheden* in die wet. En, ten laaste, maar vooral: *gebrek aan wetten*.

Want . . . wat niet verboden is, wordt als geoorloofd beschouwd. Wanneer de Fransche koningen waren gebonden geweest door eene bepaling: »*dat niemand mag worden ontrokken aan zyn natuurlyken regter*» zouden zy zich hebben moeten onthouden van 't genoegen, iemand die hun mishaagde naar de Bastille te zenden, alleen *omdat* hy hun mishaagde.

Nu geloof ik gaarne dat vele koningen, ook zonder zulke wetten, zich zouden vermaken op andere wyze . . . maar ik vind het toch geruster en kalmer, dat men in zulke gevallen niet afhange van *smaak*.

Het zyn de *wetten* alzoo die ons beschermen tegen 't misbruiken van het gezag, dat men dezen en genen moet in handen geven in 't algemeen belang.

Wie maken deze wetten? De koning laat ze, in zynen naam, aan het volk voorstellen door zyn ministers. Keurt het volk de voorgestelde wet goed, dan gaat ze dóór, en wordt van kracht. Keurt het volk de wet *niet* goed, dan maken de ministers een nieuwe wet, of gaan naar de baden.

Het spreekt vanzelf dat zoo'n inrigting geheel ontbrak in den tyd van PHILIPS. Wanneer hy gevraagd had aan het volk, of 't genoeg en nam in al dat moorden en branden, in die geloofsvervolging, in 't betalen van de vele zóóveelste penningen — ja, dat vooral! — dan had het volk »neen» gezegd, en de hertog van ALVA ware naar de baden gegaan, tot groot relief van de 30,000 menschen die hy nu heeft laten ombrengen in weinig jaren tyds. 't Was te veel, waarachtig!

Wetten kunnen dus nuttig zyn. Maar opdat ze 't niet alleen *kunnen*, maar indedaad *zijn*, behooren die wetten *goed* te wezen.

Het beoordeelen van de voorgestelde wetten is dus van groot gewigt, en een volk dat zich daarmee weinig of niet bemoeit, handelt verkeerd en tegen zyn eigen belang.

Eigenlyk moet het verdrietig wezen voor een koning, die gedurig vraagt: »vindt gylieden die wet goed?» als hy telkens bemerkt dat het volk zelf, *in wiens belang die vraag geschiedt*, niet eens de moeite neemt zich intelaten met die zaken, en door verregaande onverschilligheid toont onmondig te wezen.

Als de conclusie niet al te streng klonk, zou ik byna zeggen: zulk een volk verdiende dat ALVA terugkeerde van de baden.

Die onverschilligheid blijkt evenwel gedurig in de wyze waarop gylieden u kwyt van uwen pligt by de verkiezing

der personen, die u tot het beoordeelen der voorgestelde wetten vertegenwoordigen . . . of, beter gezegd, in de wyze waarop gy u van dien pligt *niet* kwyt.

't Is reeds te betreuren dat men spreken moet van *pligt*, waar 't geldt: *de uitoefening van een regt*.

Indien gy waart overgeleverd aan een despoot die eigen wil voor regt liet gaan, zonder den wil des volks eenig aandeel te geven in de beschikking over de algemeene zaak, zoudt ge luid roepen om verlossing; gy zoudt dien despoot vloeken, te-wapen-loopen, stryden . . . en over eeuwen hadde een nieuw nageslacht nieuwe dapperheden te bezingen van nieuwe voorvaderen.

Maar nu gy niet tot weêrstand wordt gedrongen door geweldenary, houdt ge u geheel buiten de zaken, alsof die u niet aangingen. Dit is niet goed, Kiezers. Myne bedoeling is thans u opmerkzaam te maken op eenige verkeerdheden, die eerlang zeer nadeelig zullen werken op uwe belangen, en u optewekken tot de meening dat men onvoorzigtig doet het oordeel over die belangen, op den duur overtelaten aan anderen, zonder — of zonder voldoende — contrôle.

Het lydт geen twyfel dat de welvaart van Nederland voor een zeer groot gedeelte afhankelyk is van de voordeelen die wy genieten uit Indië. Zeer onlangs hebt gy in cyfers kunnen nalezen hoeveel gy naar die gewesten *uitvoert*, en vooral hoeveel geldswaarde die bezittingen produceren, en op uwe markt *aanvoeren* ¹⁾. En die cyfers zyn 't voornaamste niet. De minder regtstreeksche maar even zekere voordeelen, die Indië verschaft aan Nederland, bedragen oneindig meer. Staat my toe, dit als bekend te vooronderstellen. Het is zoo vaak betoogd — en nooit weêrsproken! — dat het my indedaad verdrieten zou, langer stil te staan by iets dat ieder weet.

Maar erkent dan ook dat het *verlies* van die voordeelen zeer *noodlottig zoude werken op uwe welvaart*.

¹⁾ *Wys my de plaats, enz.*

Erkent dan ook dat het van *hoog belang is de Oost-Indische bezittingen zóó te besturen, dat de kans van dat verlies gering zy.*

Erkent alzoo dat ge *onverstandig doet . . . dat gy handelt tegen uwe eigene belangen*, door zoo laauw te zyn omtrent de wyze waarop die gewesten worden bestuurd.

Een groot gedeelte van uwe welvaart hebt gy te danken aan den arbeid van den Javaan. Zonder dien arbeid immers, geen koffi, geen suiker, geene reederyen met alles wat daarmee in verband staat. Stelt u eens voor — iets onmogelyks natuurlyk — een onzinnig minister trachtte eene wet te doen aannemen, die de strekking had de Javanen te behandelen, zooals uwe voorvaderen werden behandeld door Alva. Het gevolg zou wezen dat die Javanen — niet zoo spoedig, wel-is-waar, omdat zy zeer geduldig zyn, maar in 't eind zéker toch — zouden opstaan, en het Nederlandsch gezag afschudden. En daartoe zouden zy geen tachtig jaren behoeven, want ze zyn oneindig sterker in verhouding tot u, dan uwe voorouders waren tegenover Spanje. Bovendien zouden zy hulp ontvangen van buiten, daar er volken en regeringen zyn, die na-yver voelen op uwe welvaart. En nog meer redenen bestaan er, die 't van belang maken dat de Javaan u genegen zy, of althans niet volstrekt *vyandig* gezind. Het Europeesch evenwigt zal eenmaal verbroken worden . . . neen, het zal *meermaten* verbroken worden, zooals alle evenwigten. De taak der staatslieden is juist dààrom zoo zwaar, wyl de natuur — dat is: *alles!* — voortdurend in beweging is. Stilstand is onmogelyk. Het embleem der geheele schepping is eene bascule . . . en de politiek maakt daarop geene uitzondering! Wat men evenwigt noemt, is eigenlyk het *streven* naar evenwigt . . . de gelykheid van de som der beweging aan beide zyden van het midden der balans . . . het sidderen van den wyzer in 't »huisje» . . . Eénmaal slaat een der beide schalen neêr.

Wie nu 't oog slaat op het gewapend paralelisme van de beide

hoofdmogendheden in *Europa*, zal inzien dat ook hier eenmaal — misschien *weldra* — een der beide schalen zal nederslaan.

Er moet oorlog komen tusschen *Frankrijk* en *Engeland!* En wie er aan twyfelt, lette slechts op al de moeite die men zich getroost van weerszyde, *om te beletten dat er oorlog kome*. Van beide kanten voelt men zich gedurig genoopt de hand uitstrekken om de schaal te stutten. Dit zou niet noodig wezen als het evenwigt *natuurlyk* ware, in stede van *kunstmatig* en *gekunsteld*. De natuur is sterker dan de kunst, sterker dan *gekunsteldheid* vooral.

En 't onmiddelyk gevolg eener vredebreuk? Ik zal 't u zeggen, zonder te meenen alweêr, dat ik u iets nieuws zeg.

Weet gij waar *Engeland* ligt, naar het oordeel van den eersten Napoleon? . . .

ENGELAND LIGT IN INDIE.

En dat ook het hedendaagsche Frankryk behebt is met die geographische kettery, blykt uit de »*verkenningen*» die het doet op de — in *dien* zin: *Engelsche* — kusten, door gedurig expeditiën te zenden naar *China*, *Cochin-China* en *Madagaskar*; door de gezantschappen naar het verre Oosten; door 't uitlokken van tegenbezoeken . . . zie de *Siamsche* ambassade.

Maar het zyn niet alleen *verkenningen*. Reeds voorlang zyn de handen aan 't *werk* geslagen.

De doorgraving der landengte van *Suez* is voor den *handel* en de *scheepvaart* of voordeelig of nadeelig. Die doorgraving geschiedt onder *Franschen* invloed. Indien ze *nadeelig* ware, zoude zy niemand baten . . . en in geval van *voordeel* en *nut*, zou dat reuzenwerk voordeelig zyn *voor de eigenaars van Indië*, d. i. voor *Engeland* hoofdzakelyk, en voor *Nederland* secundair. Voorts zou dat voordeel — in mindere mate, maar eenigzins altoos — genoten worden door den handel van de *noordelijke* havens *Hamburg* en *Bremen*, enz. Maar *niet*, of althans zeer weinig, zou die doorgraving baten

aan *Frankryk*, een ryk dat juist het minst in aanraking is met Indië.

Toch geschiedt die doorgraving onder *Franschen* invloed!

En omgekeerd, *Engeland* — de staat die juist by dezen nieuwen handelsweg het grootste belang hebben zou — *verzet zich krachtig* tegen die doorgraving. Het beweert dat de kosten te hoog zyn, om gedekt te worden door tollën. Het laat door zyn bekwaamste ingenieurs bewyzen — betoogen althans — dat de geheele zaak onmogelyk is — eilieve, waartoe dan het verzet? — dat, al slaagt men in 't volbrengen van de voorgestelde taak, evenwel het onderhoud te veel bezwaren opleveren zal . . . dat men gedurig zal te stryden hebben tegen verzanding. De Engelsche economisten berekenen, dat op eene lading die uit *Indië* naar *Europa* wordt overgevoerd *om de Kaap de Goede Hoop*, de rentekosten van tydverlies, verhoogd met het verschil der premiën van verzekering tegen zeegevaar, *minder* bedragen dan 't evenredig aandeel dat zoodanige lading, langs den *nieuwen* weg vervoerd wordende, zou te dragen hebben in de monsterachtige uitgaven voor 't daarstellen en onderhouden van het Egyptische kanaal.

Dit alles leidt nu tot de volgende vreemde conclusiën:

FRANKRYK besteedt geld en invloed, om een werk tot-stand te brengen dat of onnut is, of voordeel zal geven aan zyn
MEDEDINGER.

ENGELAND spant zich in, om te voorkomen dat er FRANSCHES kapitalen verloren gaan in 't bevorderen van ENGELSCHES welvaart.

Had ik niet regt te zeggen dat die conclusiën vreemd zyn?

Het getal schepen dat uit de middellandsche zee op Indië vaart, is niet noemenswaardig in vergelyking der koopvaardyvloot die thuis behoort in de meer noordelyke havens van Europa . . .

Nog eens: *Frankryk werkt voor Engeland*, en *Engeland* werkt die belanglooze hulp *tegen*, met ongehoorde edelmoe- digheid . . .

't Is een *combat de générosité* . . . dat wil zeggen: de ge- heele zaak is ongerymd en onmogelyk.

Hoe dàn? Ik zeide dat Frankryk de kusten peilde van het *Engeland dat in Indië ligt* . . . dat het reeds handen aan 't *werk* sloeg . . .

Welnu, de doorgraving der landengte van Suez, nadeelig voor *Frankryk*, uit een oogpunt van HANDEL, is daàrom van belang voor dat land, wyl ze, UIT EEN STRATEGISCH OOGPUNT, *Indië verbindt* met *Brest* en *Toulon*, wyl ze Indië *verwydert* van *Southampton* en *Portsmouth*.

Ik hoop, kiezers, dat dit u niet te eenvoudig zal schijnen, maar, 't is me onmogelyk u in deze zaak te onthalen op de minste ingewikkeldheid.

In *Indië* zal de stryd gevoerd worden om de wereldheer- schappy. Het kanaal van Suez is de loopgraaf by een beleg . . . geen trekvaart tot het vervoeren van koopwaren. Wèl is dat het doel *later!* Als de heirbaan heeft uitgediend, kan ze strekken tot gemak van de reizigers . . . die alsdan hun *home* zullen hebben te *Marseille*, te *Genua*, te *Livorno*, te *Venetie*, te *Alexandrië* . . . want *Italië* en *Egypte* zyn begrepen in 't program, zoo als billyk is.

Nieuws? Volstrekt niet! De verandering die voor de deur staat, is terugkeer tot vroeger toestand, die natuurlyker was dan de tegenwoordige. Wanneer men het oog vestigt op de wereldkaart, is 't indedaad ònnatuurlyk dat de Indische producten, voor 't grootste gedeelte, om centraal Europa te bereiken, hun weg nemen over *Londen*, *Hamburg* of *Amsterdam*. Gy zoudt onregtvaardig handelen, iemand euvel te duiden, dat hy u de havens der *Middellandsche zee* voor- stelde als genegen om terug te keeren tot den toestand dien zy vroeger innamen, en waaruit ze niet dan door zeer bui-

tengewone omstandigheden, verdrongen zyn. Maar men vindt dikwyls vreemd wat natuurlijk is, en wy zouden de eenvoudige waarheid vatten met veel minder inspanning, wanneer wy niet van jongs af te veel inspanning ten koste legden aan 't leeren, betoogen, overeenbrengen en vasthouden van dingen die *niet* waar zyn.

Zoodra nu 't evenwigt wordt verbroken, en de stryd aldan gevoerd zal worden op Indisch terrein, kunnen onze bezittingen niet gespaard blyven. Geen der beide krygvoerende partyen zal de ryke hulpbronnen versmaden, die *Insulinde* aanbiedt. Dáár zyn goede oorlogshavens; dáár is plaats en geschiktheid voor magazynen en hospitalen; dáár zyn te verkrygen alle levensbehoefden voor legers en vloten; dáár kan men werven aanleggen tot bouwen en herstellen; dáár kan men reeden, uitrusten, ademhalen; daar kan men fabrieken oprigten van ammunitie; dáár zyn hulptroepen . . . *dáár is ALLES!*

Het is in 't belang van beide partyen, óf *Insulinde* te nemen voor zichzelf, óf — wat precies hetzelfde is — door bezetting het te beschermen tegen de andere party. Dit laatste is meer gebeurd. En dat we *Java* van de Engelschen hebben teruggekregen, is te danken aan een misverstand, onmogelyk voortaan door 't boek van MONEY. Vroeger meende men dat *Java* een lastpost was, en thans weet ieder wat daar te halen is.

Men droome nu niet van *neutraliteit*. Neutraliteit is een *woord*, niets dan een woord, dat alleen kracht heeft zoolang de sterken voordeel zien in de werkeloosheid der zwakken. »Neutraliteit!» is de onverstane kreet van iemand die onder den voet is geraakt in een menigte. Het beroep op neutraliteit doet denken aan een *pré aux clerics* die zich beklagen zou, gebruikt te worden als vechterrein. Neutraliteit van kleine staten houdt op, zoodra de grootere — of één van de grootere — behoefte voelen aan 't tegendeel.

En *Frankrijk* en *Engeland* zullen eerlang *Insulinde* noodig hebben! 't Zal de vraag niet wezen, *wie* trachten zal het te

nemen. De vraag voor *Nederland* is: *of 't goed is het te laten nemen, door wien ook?*

Ik vertrouw dat gy volmondig *neen* zegt op die vraag.

Nederlands-Indië zal dus *verdedigd* moeten worden.

Maar die verdediging zal zeer *zwaar* vallen, ja *onmogelyk* wezen, wanneer de *inlandsche* bevolking *gemeene zaak* maakt met de aanvallers . . . of met de ongeroepen *beschermers*, wat compleet hetzelfde is.

En 't behouden van de Indische bezittingen zal *gemakke-lyk* wezen, als die bevolking ons *steunt*.

Van de stemming der bevolking hangt derhalve *zeer veel af*.

Die stemming is een natuurlyk gevolg van de *wijze waarop zij geregeerd wordt*.

De wyze van bestuur geschiedt volgens wetten die te 's Hage worden vastgesteld door den Koning, na overleg met het volk.

Gebrek aan belangstelling in die wetten, is alzoo gebrek aan belangstelling in 't bezit van *Indië* . . . gebrek aan belangstelling *in uwe eigene welvaart*.

Hoe is die belangstelling te toonen? Door het acht geven op de wyze hoe *Indië* geregeerd wordt, en op de keuze der personen die gy afvaardigt naar den Haag, om in uwen naam de wetten te onderzoeken die 's Konings ministers voorstellen.

Ik vind dit alles zeer eenvoudig, kiezers? En duidt my niet ten kwade dat ik u dingen vertel die vanzelf spreken. Ik heb meermalen opgemerkt . . .

O, beste Tine, dat is niet uit te houden. Verbeeld u dat het huis waarin ik woon, geschilderd wordt. Boven myn kamer — ik ben gaan kyken — legt men uitgehaakte vens-terramen en deuren op den grond, en daarby liggen geknielde mannen, die zich vermaken met scherpe driehoekige yzers de verf aftekrabben van die deuren en vensters. Dat noemen *zy schilderen*. Zy krabben my dol. Ik moet nu wachten met dien brief aan de kiezers. Ik zou anders vreezen daarin dingen te

zeggen, die in klank rymen op de driehoekige toonen boven myn hoofd.

't Is eigenlyk verdrietig, dat een genie als ik zoo afhangt van allerlei kleinigheden. Ja, dat is heel verdrietig! 't Is een raar idee, maar ik vraag altyd hoe CHRISTUS zich zou gedragen hebben by zinkings of kramp? Of hoe, als hy wissels te betalen had gehad, zonder 't noodige daartoe? En, als hy gelukkig getrouwd was? — dat een doodsteek is voor 't genie . . . ik leef nog, helaas! — En, als hy zich verstuikt had? En, als 't was begonnen te regenen, in 't midden van de bergrede? En — natuurlyk! — als men òm hem, naast hem, onder hem, had getimmerd, of met yzeren driehoeken *geschilderd* . . . Lieve hemel, daar beginnen ze weêr! Ik ga uit.

Neen, dit nog. Ik heb u, geloof ik, reeds geschreven dat ik allerlei malle brieven kryg over dingen die ik niet begryp. Dat houdt nog altyd aan, 't Is of ze 't er op aanleggen my razend te maken. Zou 't een komplot wezen in conventie met die schilders? En ook 's nachts heb ik geen rust; ik word geplaagd door bespottelyke droomen. Meestal zit ik in de war met eene meisjes-historie. Myne beminde — ja, ja, er is eene beminde in 't spel! — plaagt en sart my met een haarlok die ik grypen wil, maar nooit vat. Dan vliegt ze heen, en ik voel iets leêgs, iets hols; 't is me of ik iets verloor. Als ik wakker word, heb ik pyn in 't hart. Morgen zal ik u verder vertellen wat ik schryven wil aan de kiezers . . .

Ja, ja, die CHRISTUS zou schooner zyn als hy *mensch* was. De verzinners hebben *te veel* verzonnen, en gingen het doel voorby. CHRISTUS is eene schildery zonder schaduw. 't Licht *schynt* niet, door gebrek aan bruin. JOB is schooner . . . JOB was *mensch* . . . hy voelde en leed als *mensch* . . . JOB werd beproefd als *mensch* . . .

O, die *verzoeking* van CHRISTUS door den duivel beduidt niets. De duivel biedt te weinig. Met zoo'n bod kwam hy niet

eens klaar by my, die zoo vol gebreken ben, en niets weet van den hemel! »*De koninkryken dezer wereld!*» Wat is dat voor iemand die oneindig grooter erfdeel te wachten heeft? Men koopt niet ROTHSCHILD om, met een paar penningen. Neen, neen, dat 's een onhandige vertelling. Ik wou toch graag weten of we onsterfelyk zyn. Ik denk het wel, van tyd tot tyd, omdat ik hier zooveel verdriet heb . . . Maar hoe dan de anderen die minder verdriet hebben? . . . O, die schilders! . . . Daar kryg ik waarachtig weêr een brief dien ik niet begryp — ditmaal van een uitgever — lees zelve. Is 't niet om dol te worden? 't Is een komplot . . . ik weet waarachtig niet wat ze meenen met hun geschryf . . . *ik minnebrieven?* . . . zyn ze gek?

't Hoofd loopt me om . . . is dat een leven! . . . ja, ja, wy zyn onsterfelyk! . . . Ik ga uit. Zeg me of *gy* iets begrypt van die Kappelluif, en dien uitgever met z'n minnebrieven . . . en van de onsterfelykheid . . . dat vooral! . . . Dag, myn Tine!

Van een uitgever.

Mynheer!

Een fatsoenlyk uitgever houdt zyn woord. Ik heb »*minnebrieven*» geannonceerd . . . het publiek heeft regt op »*minnebrieven*» . . . Ik was met u overeengekomen dat *gy* »*minnebrieven*» zoudt schryven, en verwacht dus »*minnebrieven*.» Het regent bestellingen op de aangekondigde »*minnebrieven*.» Ik verwacht dus kopy uwer »*minnebrieven*,» en 't zou my leed doen als ik u geregtelyk moest dwingen tot het afleveren der door u aan my, en door my aan 't publiek toegezegde: »MINNEBRIEVEN.»

Van Tine aan Fancy.

Om godswil, FANCY, waar zyt ge? Laat ge ons alleen?

Aan Tine.

Lieve Tine! Ik heb geen plaats om 't hoofd neërteleggen! Ja, ik logeer nog, maar hoe! Nu schoonmaken ze ook, in de meening zeker dat ze iets schoon maken. 't Is me onmogelyk aan u te schryven . . . men vylt, boort, krabt, hamert, schraapt, schuift, schuurt, schaaft, schroeft . . . O God, ik heb zooveel te doen, en ik kan *niets* doen! Vertrekken kan ik ook niet . . . Waar zou ik heen? Overal zal men my geld vragen! O die CHRISTUS! Heeft hy dat ondervonden . . . hy met zyn leliën! Had zoo'n lelie vrouw en kinderen? Was er nauwte die ze belette te bloeien . . . die 't haar onmogelyk maakte lelie te zyn?

En de laster gaat ook maar al voort. Doch dit zyn byzaken. Als dat geschoonmaak maar voorby was. Ik hoor dagelyks dat ik een schelm ben, een laaghartige, een dief, een afzetter . . . zóó antwoordt *Publiek* op MULTATULI'S boek over de veilingen!

Maar dat zou niets zyn — ik verwachtte niet anders — als ik maar een plekje kon vinden om rustig aan u te schryven. Op laster had ik gerekend, maar niet op schoonmaken en schilderen.

Myn vriend de boekeman biedt my zyn bibliotheekkamer aan. Maar dat gaat niet. Dan moet ik my aankleeden om *uittegaan*, voor ik kan beginnen te schryven. Op straat zie ik allerlei dingen die *unschön* zyn. Dat bederft myn indrukken. En ook, al myd ik de slagterswinkels, of de menschen die

»zaken» doen, al ontmoet ik geen gepensioneerd resident, geen welvarend kontraktant met principes nà fortuin, al stuit ik nergens op de dikbuikige tevredenheid der braven die coupons knippen van de schuldbrieven hunner deugd . . . al werd ik niet bespat door den modder van allerlei roode en gele rytuigen — 't is heel moeielyk, Tine, *alles* te ontwyken! — dan nog kan ik niet uitgaan om te schryven in die boekekamer.

Ik heb, om te schryven, *négligé* noodig, zooals Buffon zyn lubben van echte kant. Hy wist zeer goed wat hy zei, met dat: »*le style c'est tout l'homme.*» ¹⁾ Zyn styl is *gekleed* . . . de myne houdt van *sarong* en *kabaai*, ²⁾ of beter nog, myn styl draagt het matrozenhemd van GARIBALDI . . . Ik hoor dat men aanslagen doet op zyn leven . . . dat is natuurlyk! Menschen die zwarte rokken dragen, kunnen geen rood hemd zien, zonder boosworden, als kalkoenen.

De meening van BUFFON is zeer juist. Daarom ook is *styl* zeldzaam, wyl er zoo weinig *menschen* zyn.

Let maar eens op . . . wat klinkklank, wat meer of min afgeronde phrases, behoorlyk of onbehoorlyk afgedeeld door kommaas en kommapunten, hier en daar een nieuwe regel . . . waarachtig, als men er niet goed op let, zou men indedaad van tyd tot tyd meenen dat er iets *in* zat. Maar zoodra men nauwkeurig acht geeft, blykt er dat alles neêrkomt op wat *school*. *Ziel* ontbreekt . . . precies als 't *karakter* dat men te vergeefs zoekt in de handschriften van al de meisjes die schryven leerden op 'tzelfde instituut. De meisjes schryven de *Jufvrouw* na, en dat doen ook de *menschen* met hun styl. Ze schryven de *Jufvrouw* na!

Ieder wil dat ik *schryven* zal . . . voor *Publiek* nog al! Welnu, er zyn vele redenen die my hiervan terughouden, maar al ware er alleen deze, my dunkt ze moest voldoende

¹⁾ Zóó heeft Buffon gezegd, en niet: „*le style c'est l'homme*”, Er is verschil.

²⁾ Slaapkamerkostuum in Indië.

wezen :

Schryven is afdruk nemen van de ziel.

Als Publiek ziel heeft, laat hemzelf schryven.

Heeft hy geen ziel, dan begrypt hy myn geschryf niet. . . Punctum!

Maar ik heb nog eene reden die my de bibliotheek van myn vriend doet schuwen als pest. Ik ben indedaad hoogmoedig en verwaand, en — ik verzeker u dit ernstig — *het hoofd-ingrediënt van schryven of spreken is verwaandheid*. Welnu, als ik veel boeken zie om my heen, laat ik my verlokken daarin het oog te slaan. Ik lees voort, vind gedurig iets dat ik niet wist . . . word, vruchteloos tegenstrevend, overtuigd van onkunde, en weg is de verwaandheid die ik noodig heb om te schryven. Neem dit niet op als een sarkasme, als ironie, als scherts, als voorgewende nederigheid. Ik geef 't u als *eenvoudig waar*, en ik ben zoo vry de menschen die 't tegenspreken, te houden voor verwaander dan myzelf.

Ik denk altyd. wanneer ik iemand zie optreden als spreker of schryver: zou die man — 't spreekt vanzelf dat het altyd een *man* is — zou die man nu indedaad gelooven dat hy wat te zeggen heeft? Maar ik doe die vraag nooit overluid, omdat ieder boos wordt, als men informeert naar zyn hoogmoed. Wanneer de menschen konden gebragt worden tot de erkenenis hunner verwaandheid, ware er veel gewonnen, want dan zouden ook de andere fouten blootliggen. Maar dat schynt zwaar te vallen. Altyd zyn er gaten in den mantel van *DIOGENES* . . . Ik vind beter den heelen mantel af te werpen. »*Die man is hoogmoedig*» beduidt eigenlyk: »*Die man neemt de moeite niet, zyn hoogmoed te verbergen als wy!*» Dat is, ndg eens overgezet: »*hy loopt in zyn hemdsmouwen!*»

Wel zeker . . . als 't warm is . . . of als men iets te doen

heeft, waarbij 't opperkleed hindert, zooals by my 't geval is. Ik heb geen tyd om nederig te schynen.

Dat wegstoppen van aandoeningen is my te lastig op den duur. Ik heb meely met de menschen die, hun geheel leven door, souffreren aan de nooit erkende obstructie van eigenwaan. 't Is om te bersten!

Ook zou ik vreezen onöpregt te worden in geheel omgekeerden zin. Wie zegt me of ik niet door dat kunstmatig en nooit gelukkig wegwingen myner deugd, wat ondeugd zou verbergen metéén? Laat ons maar altyd zeggen, wat wy meenen wààr te zyn, en 't opgeven voor beter. 't Is *eenvoudig* alweêr, zooals ge ziet.

Bovendien, er steekt veel hoogmoed in dat geklaag over hoogmoed. 't Is *dépit* over al de verloren moeite die men zich getroost om een doel te bereiken, dat zonder schade wordt verwaarloosd door een ander.

CHRISTUS verbergde zyn hoogmoed *niet*. Hy verwaardigde zich *niet*, iets wegstoppen. »*Ik ben de weg, de waarheid en het leven; wie my gezien heeft, heeft den vader gezien!*» Als hy dat *meende*, had hy gelyk het te *zeggen*. 't Stond aan een ander, hem tegen te spreken, en desverkiezende te betoogen dat hij trekvaart, leugen, en dood was. Maar wat ik minder schoon vind in JEZUS, is, dat hy niet met dezelfde rondheid zeide wat er aan hem ontbrak. Ik erken echter dat er meer moed noodig is om *goed* te spreken van zichzelf, dan *kwaad*, en daar CHRISTUS het eerste durfde, zou hy ook moed hebben gehad tot het laaste... als 't te-pas gekomen ware. Misschien dacht hy dat de Fariseën 't wel voor hem zouden doen, en daarin dacht hy juist. Dat is nõg zoo.

Moed om hoogmoedig te wezen? Welzeker!

— Wie durft die bres bestormen? roept de bevelhebber.

— *Ik!* zegt een *hoogmoedige*, die zich schynt te houden voor den braafsten man van 't regiment...

Maar toen hy »*Ik!*» riep, wist hy dat er zou geantwoord

worden :

— *Ga dan, en bestorm de bres!*

En hy *gaat!* Want ik spreek niet van wie »*Ik!*» roepen, en *niet* gaan. Dat zou gehuichelde hoogmoed wezen, en ik trek alleen party voor de *ware*. Och, *TINE*, al die dingen zyn heel eenvoudig. Ieder weet ze, maar wy denken er niet aan, omdat we te veel zyn opgevoed en begoddienst. Om wys te worden, heeft men niet veel te leeren, er moet maar een en ander worden, *afgeleerd*. Het uitroeien van één vooroordeel is meer waard dan 't bedenken van tien nieuwe stelsels.

VOLTAIRE — met wien ik niet alles eens ben, dat weet ge — *VOLTAIRE* is een prul in de oogen van *Kantianen*, *Hegelianen*, *Spinosisten*, *Cartesianen* en *Leibnitsers*... Waarom? Omdat hy niets heeft gezegd wat niet ieder kan begrypen, en omdat hy geen *stelsel* heeft zaémgeknoeid... wat hy met zyn vernuft heel goed had *kunnen* doen. Hy toont aan: *wat niet waar is*, en dat willen de menschen niet, tenzy men hun iets anders in de plaats vertelle, wat evenmin waar hoeft te wezen. Men hongert naar leugen. Zoodra ik een slecht mensch word, ga ik aan 't systeem-maken. Ik zie er best kans toe... ze komen er goed af! Ik wacht een standbeeld, met een opschrift... ja zoo:

STA VIATOR.
DIT VERBEELDT
DE MAN
DIE
BETER HAD KUNNEN LIEGEN
DAN IEDER ANDER, ALS
HY GEWILD
HAD.

Maar *Tine*, om dan consequent te zyn, moet men veel

andere standbeelden omvèrhalen.

Ik ben gevlugt in een andere kamer, waarboven slechts gemangeld wordt. G Ik heb een kolonel van de marine gekend, die een premie uitloofde voor een nieuwen vloek! O, ik begryp dien kolonel! Daar kryg ik weêr brieven . . . Lees zelve, en oordeel . . . Wat willen ze toch?

Ieder biedt me allerlei dingen aan, die ik niet noodig heb, maar niemand schijnt te willen deelnemen in den strijd dien ik voer. 't Is zonderling!

Van een meisje.

Dierbare broeder in Christus! Ja, ge zyt my dierbaar, al sluit ge uw oor . . . ¹⁾

Van een ander meisje. ²⁾

Van een dominé.

Broeder! Uit innig gevoel des harten voel ik my gedrongen u te verzoeken, my toe te staan persoonlijk kennis met u te maken. Ik ben van plan, morgen, na de preëk, terstond

¹⁾ 't Vervolg gesupprimeerd door den uitgever.

²⁾ Gesupprimeerd, als nog een twintigtal andere brieven, waarin zorg voor ziel en zaligheid van den gejaagden dwaas een hoofdrol spelen, *mais le moindre grain de mil...* etc.

naar Amsterdam te gaan, en by u myn bef en broek te komen afleggen, om met u te spreken over 't geloof. Gy zyt op een goeden weg. Ge zyt een te goed mensch, om niet te gelooven als ik. Lees maar na... ¹⁾

Van een anderen dominé. ²⁾

Aan Tine.

Ik ben vermoeid, lieve. Wees niet boos dat ik zoo weinig schryf. Ik kan u niets zenden. Tracht maar voltehouden. 't Zal niet altyd zoo blyven. Maar vermoeid bèn ik, dat is waar.

Verbeeld u... ze hebben zich in het hoofd gezet dat ik een *schryver* ben, en dat ik moet schryven *voor den kost*. Ze verwarren met my dien MULTATULI. *Schryven voor den kost!* 't Doet my denken aan DON JUAN, die zóó'n plezier vond in het praten van dien armen Mr. DIMANCHE, dat hy verzuimde te antwoorden op diens verzoek om betaling van de rekening.

Ik heb geen MOLIÈRE meer... ach TINE... onze *boeken!* Weet ge wel dat we eens boeken hadden, en een huis?... En dat we menschen binnenriepen die er *geen* hadden?... 't Is toch zonderling... nog dikwyls vraag ik myzelf: hoe komt het toch dat wy geen huis hebben? 't Is heel dom... ik lyk kleine MAX wel, met zyne gekke vragen. Ik heb moeite om niet afgunstig te zyn, als ik denk aan zoo velen die wonen

¹⁾ Een legio bybelteksten . gesupprimeerd!

²⁾ Gesupprimeerd!

kunnen. En meestal... maar ik zal u liever wat vertellen van DON JUAN. 't Is goed dat ik geen MOLIÈRE meer heb. Dan zou ik misschien naschryven, en dat verveelt me zoo.

'DON JUAN is dik en vet als betaamt. Maar DIMANCHE is mager.

— Myn huisgezin is in nood, o edele DON JUAN, gy weet wat ik voor u gedaan heb...

— Goed gesproken, lieve DIMANCHE, ga zitten!

— Ik dank u voor 't zitten, heer JAN... ik wenschte dat gy deze rekening...

— Uwe rekening is verrukkelyk, ga voort! Mag ik u een snuijfe aanbieden?

— Ik dank u voor 't snuiven, DON JUAN... maar zie deze rekening, en...

— Weet gy wel dat ge een goede hand schryft, o universele DIMANCHE! Ik benoem u tot myn secretaris... dan kunt ge schryven voor my!

— Ik dank u voor 't schryven, heer RIDDER, doch myn gezin lydt gebrek... en om uwentwil zouden wy...

— *Gebrek? ... Lyden? ... Gebreklyden? ...* O heerlyk schoon verbond van diep gevoelde klanken... Ik zeg... ik gloei... ik wil... Ik weet zelf niet wat ik wil, maar 't doet er niet toe... de uitdrukking is prachtig!... Doe my 't genoegen, en zeg dat nog eens...

— Wy lyden gebrek, o heer...

— Goddelyk! wat een leven... wat een gloed... wat een vuur!... Ik verhef u tot myn lyfdichter... ga voort, wel-sprekende DIMANCHE!

— Ik dank u voor 't dichten, heer GRANDE... ik meende

dat gy... Om Godswil, bedenk dat wy sterven... en bovendien ik heb schulden... ik kan niet betalen... en nu zegt men dat *ik* oneerlyk ben... terwyl *gy*... bedenk heer RIDDER, JAN, JUAN, GRANDE... Hoe moet ik u aanspreken om verstaan te worden?... DON JUAN... o God... wy sterven, en men zegt dat ik...

— *Sterven?*... verheven denkbeeld! Maar 't is onjuist... vriend DIMANCHE! Gy laat u door geestdrift vervoeren tot onnauwkeurigheid. *Sterven?*... *Gy?*... met uw talent van voordragt? *Sterven?*... *Gy?*... met zoo'n schrift?... Onmogelyk!... Onmogelyk, DIMANCHE!... Zie hier! Ik, DON JUAN... ik schenk u... neem aan!... wees niet beschaamd... ik ben 't schuldig... ik schenk u, *ex plenitudine potestatis*... begrypt ge dat?

— Ach neen... maar myne rekening...

— Ik schenk u de *onsterfelykheid*... LEPORELLO, wilje menheer uitlaten.

Ik weet niet of 't precies zoo staat by Molière, ook niet of DIMANCHE nog tyd heeft om te antwoorden: »Ik dank u, DON JUAN, voor uwe onsterfelykheid!» maar my dunkt, ik zie den sukkel zoo bedroefd weggaan, om aan vrouw en kinderen onsterfelykheid t'huis te brengen, in plaats van 't verwachtte brood om niet te sterven!

En dan vraag ik, of er ook in dien tyd rustende Gouverneurs-generaal waren, met ongestoorde levensdigestie en zwygende gewetens? Molière schreef aardig, maar hy had te weinig *données*. Hy was een kind van z'n tyd, en z'n tyd was eenvoudig.

Ik schryven voor den kost... voor geld? Onze Nonnie is nu pas vier jaar... stel u eens voor, dat ze later... voor geld... o God!

Houd u staande, lieve Tine, zoo goed mogelyk. Heb ik u reeds geschreven dat ik een brief zond aan den minister? Hy is een welwillend mensch . . . hy zal zeker antwoorden. Ik heb hem daarin niets gezegd van den nood waarin we verkeeren. Dat zou niet goed wezen, want dan zou hy ons helpen uit medelyden. Was ik nu maar aan den drank, dan waren we gered . . . Ja, dan kon ik beterschap beloven, en waarachtig — zóó zyn ministers en menschen — als men beterschap belooft, wordt men meestal geholpen. Regtvaardigheid is duurder dan vergiffenis, en als ze niet zoo'n leven maakten boven myn hoofd, zou ik u uitleggen waarom.

Maar de zaak is nu juist omgekeerd, en daarom vrees ik dat myn schryven niet baten zal. Door myn bod aantemenen, zou *de regering beterschap beloven* . . . en die belofte valt zwaar aan wien 't niet meenen kan. Maar ik denk toch wel dat ik antwoord zal krygen . . . hoe dan ook.

Er is nu een nieuwe Gouverneur-generaal benoemd. Hy wordt geprezen of gelaakt, al naar men behoort tot de party van behoud of van oppositie. Maar dit moet ge nu zóó begrypen, dat de behouders opponeren voor 't moment, en dat de oppositie nu behouden wil. Ik zou u dit kunnen uitleggen, maar 't is beneden uwe aandacht. Wacht tot ik myn brief aan de kiezers afmaak. Als ge 't dan goed begrypt, zyt ge niets wyzer. De hoofdzaak komt hierop neêr, dat die nieuwe Landvoogd wel wat gelykt op de »laast-aangekomene'' in een kleinstad. Elke *clique* roept hem toe: Gy zult immers tot *ons* hooren? . . . Laat u niet in met al 't canaille van die andere societeit! 't Is hier goed leven . . . als ge maar niet omgaat met de A's, en de B's, en de C's.

Al die initialen, zamengevoegd, maken een compleet adresboek van de kleinstad.

Eén ding echter heeft my byzonder getroffen. Van de weinigen die niet schynen te behooren tot eene politieke party, en toch eenigzins achtslaan op de publieke zaak, verneem ik

dat de »nieuwwaangekomene'' groote verdiensten heeft. Nu vraag ik hoe 't komt, dat die verdiensten niet voorlang reeds ten nutte van het algemeen zyn aangewend, daar de man toch niet meer jong is? Waarom heeft men tot-nog-toe geene — of maar zeer onbeduidende — betrekkingen opgedragen aan iemand van zóóveel kennis, zóóveel intégriteit, zóóveel karakter, zóóveel *genie* . . . had ik byna gezegd? Ziet ge, daarvan begryp ik weér niets. Wie heeft al die Amerika's ontdekt? Hoe heeft de man het aangelegd, om al die gaven zoolang schuil te houden?

Hy is geweest: *griffier der Staten van Gelderland*. Is 't niet jammer, dat men iemand die thans geacht wordt op de hoogte te staan van 't ONDERKONINGSCHAP VAN INSULINDE, op de hoogte dus van de BELANGRYKSTE BETREKKING IN DEN STAAT . . . is 't niet jammer, vraag ik, dat die man is gebruikt tot het maken van de processen-verbaal der zittingen van de Geldersche staten? Dat men *dien* man heeft belast met het opschryven der redekavelingen van een ander? Daartoe was *ik* te goed, lang voor ik u kende. Die man moet byzonder nederig zyn.

Wanneer hy op de hoogte is zyner schoone roeping — en ik heb geen andere reden hieraan te twyfelen dan voornamelyk die nederigheid (zie GÖTTE, *in voce*: »bescheidenheit'') en voorts de *algemeene* reden, die 't juisttreffen zoo moeilyk maakt in deze zaak — welnu, *als* hy op de hoogte is zyner taak, dan hadden de Geldersche staten, collectief of individueel, zich zeer vereerd moeten achten, heel nauwkeurig en eerbiedig op te schryven, wat *hy* zou gelieven te zeggen Maar . . . omgekeerd, is 't een gruwel.

En zie nu eens weér, hoe zonderling! Men zou geen koetspaard spannen voor een kar . . . Moet ik nu gelooven dat men beter weet om te gaan met *paarden* en *karren*, dan met *menschen* en *Insulinde*? Zoo schynt het, waarachtig!

Maar, zeggen ze, hy is niet alleen *griffier geweest*. Hy is *concessionaris geweest* van een spoorweg, die er niet *geweest*

is, en daarna werd hy ter schadeloosstelling benoemd tot president van den raad van toezicht over spoorwegen, die er tot heden toe niet *geweest* zyn.

De slotsom is: dat hij eigenlijk *niets geweest* is.

Ei, *Nederland*, hebt ge groote mannen teveel, dat gij ze dus ongebruikt laat? Dat is niet huishoudelyk.

Ach, ik herinner my dat ook de laatvoorgaande Gouverneur-Generaal, die zich nu bezighoudt met rusten, zoo byzonder geprezen werd! Ik heb neiging tot sympathie voor den *tegenwoordigen*, dien niemand pryst (PAHUD). Er moet toch iets goeds wezen in dien man, al bleek het nooit.

Ja, ik wou u graag wat zenden, myn kind, maar hoe kom ik er aan? Schryven voor geld? Aan wien?... Wat?... Moet ik schryven aan menschen die niet lezen kunnen? Na 't boek van MULTATULI heb ik eigenlyk niets te zeggen. Ik wacht antwoord, en ik dacht...

Zie hier wat de *Tielsche Courant* schreef... had ik geen regt op antwoord van de natie?

IS NEDERLAND EEN ROOFSTAAT?

„Vier maanden zijn reeds voorbijgegaan, sints Multatuli, een oud-Oost-Indisch ambtenaar, — naar hij beweert, miskend, vervolgd en tot aftreding *gedwongen* door zijne superieuren, in zijn „*Max Havelaar of de koffijveilingen der Ned. Handelmaatschappij*,” de gezaghebbers in onze Oost-Indische koloniën openlijk aanklaagde dat zij hun pligt verzaken, hun eed schenden, de stem der menschelijkheid en der godsdienst, van het geweten en de eer smoren, — dat zy de Javanen, wier bescherming hun is opgedragen, met lafhartigheid, maar vooral ook uit *eigen belang*, willens en wetens, ten prooi laten aan de knevelarijen en afpersingen hunner hoofden, dat zij hen stelselmatig laten vertrappen en uitzuigen in *onzen* naam, en gelijk het heet, tot *ons* voordeel — dat zij valsche rapporten uitbrengen om het

moederland van dien ons onteerenden toestand onkundig te laten, — en dat zij den zeldzamen ambtenaar, die zich niet tot hun medepligtige leenen, maar zijn eed gestand doen, en zijn pligt volbrengen wil, tegenwerken, verdacht maken, vervolgen, ontslaan.

Ontzettende beschuldiging voorwaar! Zoo zy gegrond ware, zoo de schatten, die ons uit onze koloniën toestroomden, slechts verkregen wèrden ten koste van het zweet en het bloed onzer Javaansche broeders, dan zouden wij met den schrijver moeten uitroepen, dat Nederland den naam van „roofstaat” verdient, dan zou ons eene wonde zijn ontdekt, waarvan de diepte bijna niet te peilen, de genezing niet genoeg te bespoedigen zou zijn!

Maar is die beschuldiging gegrond?

Als Nederlander, als mensch, valt het moeilijk het te gelooven. Doch aan den anderen kant (en wij beroepen ons hier op allen, die den „*Max Havelaar*” gelezen hebben) de schrijver heeft niets wat aan een lasteraar zou kunnen doen denken; hij slaat een toon aan, die overreedt niet alleen, maar die ook overtuigt, die aan zyne waarheidsliefde bijna niet *kan* doen twijfelen; hij deelt *feiten* mede, gelijk alleen een ooggetuige, en een *waarheidzoekend* ooggetuige ze mededeelen kan: hij verklaart alles te kunnen *bewyzen*, hij duidt de schuldigen als met den vinger aan ¹⁾ en tart hen uit, hem van eene enkele onwaarheid te overtuigen.

Als wij dus de vraag herhalen: „*is die beschuldiging gegrond?*” dan moeten wij antwoorden: „wij durven noch bevestigen noch ontkennen.” Een zeer onbevredigend antwoord voorzeker! Want de zekerheid van het nietbestaan der kwaal zou ons gerust stellen; de zekerheid van haar bestaan zou de genezing mogelijk maken; de onzekerheid alleen doemt tot vrees en tot werkeloosheid.

Waarom zwijgen zij, die de waarheid kennen? Waarom laten zij ons, vier lange maanden in de onzekerheid?

Oud-Gouverneur-Generaal, Oud-Residenten, Oud-Assistent-Residenten, gij allen die door Multatuli zijt beschul-

¹⁾ Juist, in 1860. Thans, na vier jaren, heeft de kring der schuldigen zich uitgebreid. De gehele Nederlandse natie — vroeger onwetend, nu sedert lang ingelicht — is medepligtig aan al de schelmery die ik in den Havelaar tentoonstelde. (noot van 1865).

digd, breekt het stilzwijgen af! Het vaderland verlangt het, uwe eer vordert het! Hoe? Multatuli werpt als in het voorbijgaan, zonder opzet en uit onbedachtzame jagt op geestigheid, een smet op de edele zendelingszaak, en dadelijk treedt voor haar een kampioen op, ridderlijk loyaal, met open vizier, om hem voldoening te vragen ¹⁾ en *gij*, die hij, niet in 't voorbijgaan, maar zonder ophouden, opzettelyk trof, *gij*, die hij kwetste op de plaats, waar mannen van eer het gevoeligst zijn, *gij* zoudt voortgaan met zwijgen, *gij* zoudt u als weërloos laten staan, als eerloos, laten beleedigen, *gij* zoudt den smet laten kleven op uwe namen? U is een handschoen toegeworpen, openlijk voor 't oog der gansche natie, bij het klaar licht der eeuw der openbaarheid; raapt hem op! treedt in het strijdperk! Vier maanden ²⁾ zijn voldoende geweest; om uwe wapenen in orde te brengen. — *Gij* zijt gedagvaard voor de regt-bank der openbare meening, verschijnt voor de balie! Vier maanden zijn u voldoende geweest om uwe verdediging voor te bereiden. Zoo *gij* onschuldig zijt, stelt ons gerust! Zijt *gij* schuldig, bekent dan schuld en geeft ons gelegenheid het kwaad te herstellen door u bedreven in *onze* naam!

Tweede Kamer der Staten-Generaal! de handhaving van de eer der natie behoort tot uwe roeping. Als zij, die in 't bezit zyn van de waarheid, voortgaan met hun majestueus stilzwijgen, interpelleer dan den verantwoordelijken man, die door zijn post tot spreken geroepen is. Vraag den Minister van koloniën, of Neërlands eer in de O. Indiën met voeten getreden wordt!

Volk van Nederland! eerlijk volk, christelijk volk! blijf niet onverschillig in deze zaak. Het zijn *uwe* broeders, die tot *uw* voordeel, maar tot *uwe* schande, zouden worden vertrapt en uitgezogen in *uwen* naam. *Gij* hebt regt om te weten of die aanklagt gegrond of valsch, of uwe eer bevlekt of zuiver is! *Gij* hebt regt om te eischen, dat er een einde kome aan die onzekerheid, waarin *gij* wordt gelaten. Het is beter het ergste te hooren, dan niets. Het is geen schande krank te zijn, maar het is schandelijk, om,

¹⁾ Dominé Francken. Het bedoeld stuk, met myn antwoord, wordt eerstdaags op nieuw uitgegeven (1865).

²⁾ Zegge: vier jaren! (1865).

als men u toeroept: „gij zijt ziek!” onverschillig te blijven, en zonder naar uwe vermeende kwaal onderzoek te doen, in flaaauwheid den tijd tot herstel geschikt, te laten voorbijgaan. Als het zwijgen der O.-Indische ambtenaren mogt voortduren, als ook uwe Vertegenwoordigers onverschillig mogten blijven, herinnert u dan, dat gij geregeerd wordt door een Koning, die het licht lief heeft, en de duisternis haat.

Ga vrymoedig tot hem, en zeg aan den Keizer van Insulinde: „Sire, laat een onderzoek instellen! Geef ons licht! Als Multatuli een valsch aanklager is, laat ons dan weten, dat Nederlands eer onbezoedeld is gebleven, — zoo hij de waarheid heeft doen hooren, herstel hem dan in zijne eer,¹⁾ den edelen Max Havelaar, straf de schuldigen en neem de misbruiken weg!”

Dagbladpers van Nederland, ondersteun onze pogingen! Laat niet af, met gelijk wij te vragen om licht, dat ons in plaats van de vraag: „Is Nederland een roofstaat?” den kreet zal kunnen doen uiten: „Nederland is Goddank geen roofstaat!” of wel: „Nederland wil met Gods hulp ophouden een roofstaat te zijn!”

In die merkwaardige zitting der Tweede Kamer, waarin onze volksvertegenwoordigers zoo treffend hebben getoond hunne roeping te begrijpen, waarin zij openlijk hebben gebroken met dat misbruik, dat het antwoord op de Troonrede verlaagt tot een loutere echo van de woorden der Regering, is ook (al werd de naam zelf angstvallig vermeden) de „Max Havelaar” ter sprake gebragt, en heeft een der leden der Tweede Kamer, in dat boek zwaar beschuldigd, over dat boek het woord gevoerd.²⁾

De aanleiding daartoe werd gegeven door de HH. van Hoëvell en Mijer. Eerstgenoemde constateerde het door ons reeds aangewezen feit „DAT DOOR DAT BOEK EENE ZEKERE

1) Hier is een fout in 't anders zo schone stuk. Behalve door bakerpraatjes, waarvan ik geen nota mag nemen, om my niet te laten aftrekken van myn weg — want dat is daarvan de vry duidelyke bedoeling — werd Havelaar's eernooit aangotast, zoover ik weet. Dat zou ook zonderling zyn, na 't gebeurde. Een troep schelmen te ontmaskeren (in 1860 bedoelde ik *personen*, nu 't nederlandsche volk) en daarna van die schelmen herstel van eer te ontvangen... *c'est trop fort*.

2) Zitting van den 25sten September 1860.

RILLING DOOR HET LAND GEGAAN EN GROOTE ONGERUSTHEID, JA, VERONTWAARDIGING IN VELER GEMOED ONTSTAAN WAS," en zag in die, door de Tweede Kamer niet beaamde zinsnede der Regeringsboodschap: „*de toestand der overzeesche bezittingen is in alle opzigten bevredigend*” een door den Minister van Koloniën *te vergeefs* aangewend middel om die ongerustheid en die verontwaardiging weg te nemen. Laatstgemelde (op wiens rede wij straks nog zullen terugkomen) constateerde ook het feit, dat er in dat werk sommige personen — en wel bij name een oud-landvoogd — zwaar worden beschuldigd ¹⁾).

Wat mogt men nu verwachten toen deze laatste, de heer Duymaer van Twist, het woord opnam? Dat hij zich *thans* van de aanklagt zou zuiveren? Geenszins: zoo iets kon niet te pas komen by eene discussie over het antwoord op de Troonrede. Doch men had althans mogen verwachten, dat spreker zich onthouden zou van die ons onbegrijpelijke verklaring, dat hy Multatuli nooit weerleggen zal — eene verklaring, die, schoon niet met ronde woorden uitgesproken, evenwel *moet* worden afgeleid uit sprekers onduffelzinnige woorden: „*ik meen, dat uit 't geen de schrijver van dat boek gelieft te zeggen, voor my geen verplichting tot verantwoording kan ontstaan.*”

Voor zooverre nu een voortdurend stilzwijgen alleen de eer van de beschuldigten in gevaar zou kunnen brengen, is het *hunne* zaak: wij zijn niet geroepen voor particuliere belangen op te treden. Doch de „*Max Havelaar*” heeft ook door gansch Nederland ongerustheid en verontwaardiging verwekt. Dit is een feit dat niet kan worden geloochend, en nog daar te boven door den heer van Hoëvell in 't openbaar is geconstateerd. Uit dit feit nu vloeit onmiddelyk voort, dat ieder Nederlander, die die ongerustheid *kan* wegnemen, *verplicht* is om dat te doen. Kan dan één

¹⁾ Die man is nog altyd by de Nederlanders zeer geacht. Nu dát is billyk. Zoo'n persoon verdient achting van zoo'n natie! Nog onlangs is hy verkozen tot lid in 't bestuur van Mettray, een instelling, *nota bene!* die ten-doel heeft te voorkomen dat er rovers en dieven groeien uit arme jongens. Touchante zorg voor een oud-gouverneur-generaal van Neêrlands-Indie, die my kwalyk nam dat ik geen genoegen nam in diefstal, roof en moord. Wat zal dat Mettray goede resultaten geven! (1865)

hunner zich van dien pligt ontslaan door de verklaring: „dat uit 't geen de schrijver van dat boek gelieft te zeggen, voor hem geene verplichting tot verantwoording ontstaan kan?” Wij betwijfelen het.

Vreemdsoortig is ook het argument, waarmede de heer D. v. T. dat stilzwijgen schijnt te willen regtvaardigen. „Ik meen,” zeide hij, „dat 't geen ik over dat boek zou kunnen zeggen, den schijn van partijdigheid niet zou kunnen ontgaan.”

Dit is eene overdrevene kiescheheid. Waar het verdediging geldt, kan het verwijt van *partijdigheid* niet treffen. Een advocaat b. v. kan in zijne pleidooien nooit den schijn van partijdigheid ontgaan: hij is partijdig reeds daarom, omdat hij voor eene bepaalde partij optreedt. Is hij daarom verplicht of zelfs gerechtigd een deftig stilzwijgen te bewaren?

Ook na de verklaring van den heer Duymaer v. Twist, blijven wij dus volharden bij ons vroeger ontwikkeld gevoelen, dat de aangeklaagden het stilzwijgen, dat hunne eer en het geluk van Nederland in de waagschaal stelt, behooren af te breken. Zij kunnen er niets bij verliezen, en (zoo zij ten minste, — wat wij nog altijd hopen — onschuldig zijn) alles bij winnen. Hoe langer zij dat uitstellen, hoe meer het vertrouwen van hen, die, het slechte liefst niet geloovende, hen voor onschuldig houden, zal geschokt worden, en bleven zij zwijgen tot het einde toe, dan zouden wij vreezen, dat ook hier weder de openbare meening (waaraan hun toch zeker wel iets zou gelegen liggen) vonnissen zoude, volgens den ouden regel: ZWIJGEN IS TOESTEMMEN! ¹⁾ Laat hen dat resultaat voorkomen, terwijl het nog

1) Welnu, de aangeklaagden hebben gezwegen ten einde toe! De Max Havelaar verscheen in Mei 1860, en heden 14 Juli 1865, zal dan toch wel de termijn van antwoord verstreken zijn. Zo neen... wanneer? Ik wacht niet meer op antwoord, sedert lang, en beweer dat het niet-antwoorden een duidelyk antwoord is.

De natie die, Blykens dagblad- en tydschrift-litteratuur van 1860 en 1861, zo gesteld was op hare eer, is met wapens en bagage overgelopen naar den kant der schande. Men heeft gezag, invloed, en geld, ja, geld vooral — een javase rykwoorder is minister van Koloniën! — men heeft invloed, geld en gezag aangehangen, in-plaats van den man te steunen, die alleen tegen allen den moed had z'n pligt te doen. Mag men my euvel duiden, dat ik hoogmoedig ben? Begrypt men niet hoe onmogelyk 't wezen zou, zich niet hoog te stellen tegenover zoveel laagheid?

tijd is! Laat hen vooral den eisch der eeuw niet vergeten! Onze 19de eeuw heeft nu eenmaal geen behagen in de duisternis; zij begint met om licht te vragen; wordt het geweigerd, dan *eischt* zij het en weet het te verschaffen.

Eindelijk nog iets over de redevoering van den heer Mijer. Het doel van dezen spreker was, gelijk hij zeide,

Het is nu eenmaal waar, o brave Nederlanders, dat Havelaar een bezonder slecht mens is. 't Is wáár dat-i alle meisjes verleidt... dat hy z'n lieve, edele, vrouw mishandelt... dat-i z'n schulden niet betaalt... dat-i altijd dronken is... dat-i liederlyk leeft... dat-i verkwistend is... dat-i omgaat met gemeen volk, schoon-i nooit in de kerk of op de beurs komt... dat-i... dat-i... kortóm, Havelaar is een antichrist. Dat kan men vernemen van ieder wien hy in den weg staat. Maar, Nederlanders, *dat alles is de vraag niet!* De vraag is: of Holland een geméne roofstaat was onder de *conservatieven*, en of Holland een geméne roofstaat bleef onder de *liberalen*? Dát is de vraag! Met bakerpraatjes beantwoordt men geen beschuldiging, als hy u in 't aangezigt wierp. Gy komt my voor als de dief die zich zou willen ontschuldigen door de bewering dat de publieke aanklager een lelyke pruik draagt...

Of Havelaar's pruik zoo lelyk is, zal misschien later blyken, als 't hem schikt zich noertebuigen tot openbaring. Maar eerst de „zakon", Nederlanders, en dan uw oudwyven-vertellingen.

Een beetje menakunde, als ge die bezit! Kan Havelaar wezen, zo-als 't belang der van Twisten en consorten — de soort lieden, die hy vry naakt uitkleedde — meebrengt hem voortestellen?

Menskunde? Ik vergis me. Ik vergat dat *gy beter weet*, en eerloos handelt uit *lafhartigheid*. 't Is goedkoper, niet waar — *billyker* zeggen verduitsste kooplui in winkeltaal — 't is billyker, den alleenstaande te schelden, dan met hem party te trekken voor regt, tegen de vrende die hy aanviel...

Menskunde!... Het nageslacht zal oordelen, of 't u dáaraan haperde, of aan hart. Och, wat zoudt ge een fyn gevoel voor regt hebben, zodra ge inzaagt dat er by dat regt wat te verdienen viel!

De weinigen die my hartelijk aanhangen, hoef ik niet by naam uittezonderen. Hen dank ik voor de trouw aan 't heilig regt, hen de edele hovelingen en „courtisanes" van den tegenspoed! Hen, wien ik niet hoef te zeggen, dat ik niet *klaag*, wyl hunne liefde en trouw ruimschoots opweegt tegen de schandelyke deserte van 't gros der natie. Voor de tiende keer: Myn verpyt is geen klagt, het is a a n k l a g t. Ik heb niet te klagen, want ik geniet veel-grate liefde, al draag ik den kleinen haat van velen.

Met Nederland overwinnen... die hoop gaf ik reeds op, zes maanden na 't verschynen van den Havelaar. *Tegen Nederland*, ja!... Ik heb 't beloofd, en men méne niet dat ik woordbreek, als ik sterf vóór 't bereiken van myn doel. Ik zal zorg-dragen nooit geheel te sterven. Myn geest zal leven en verwinnen, laag nadat de koninkjes en ministertjes van heden zullen vergeten zyn. Ziedaar nu, christenen, *myne onsterfelykheid!* (1865.)

niet om de aangeklaagden te verdedigen ('t geen hij en teregt, aan hen zelven overliet). Van dit programma week hij niet af, toen hij een feit mededeelde, waaruit blijken moest en ook werkelijk blijkt, dat er *soms* in Oost-Indië regt wordt gedaan en het onregt gestraft. Want dit feit, hoe waar ook, verzwakt in geenen deele de aanklagt van Multatuli. Dat er *soms* regt geschiedt, is nog geen reden om over het voorkomende onregt heen te stappen. Op dit gebied wordt geen compensatie toegestaan. In de 18de eeuw zijn er in Frankrijk misschien duizende regtvaardige vonnissen geveld; toch zal dit de verontwaardiging over den geregtelijken moord van Jean Calas niet verminderen? Zoo het bleek, dat Multatuli's klagt gegrond was, dan zou alleen de mogelijkheid, dat er zulke schreeuwend onregtvaardigheden *kunnen* gebeuren, ('t zij dan stelselmatig of niet) reeds eene onverwijld hervorming in het O.-Indisch bestuur noodzakelijk maken. En als de heer Mijer, toegevend dat er in onze Oost-Indië misbruiken bestaan, beweert, dat die in alle Oostersche Staten worden aangetroffen, dan antwoorden wij, dat het dan hoog tijd is, om eens te beproeven of er ook een Oostersch volk *zonder* onregt kan geregeerd worden, en dat, in elk geval Nederland geen deel wil hebben aan schatten ten koste van het regt verkregen.

Maar wèl week de heer Mijer van zijn programma af toen hij deze woorden uitsprak: „Ik kan begrijpen dat een werk in eenen zoo schoonen, wegslependen stijl en met zooveel talent geschreven *op vele onkundigen en ligtgeloovigen, of bij dezulken die gaarne aannemen wat ten nadeele van het bestuur in N.-Indië gezegd wordt*, een ongunstigen indruk heeft gemaakt.” Dit is eene *Seitenhieb* op „*Max Havelaar*” die wij betreuren, want de schrijver — al dwaalt hij wellicht ook in zijne voorstellingen — behoort toch ongetwijfeld tot die weinige mannen, die aan het algemeen belang boven het eigenbelang de voorkeur gevende, voor eene *in hunne oogen* goede zaak, hunne carrière hebben opgeofferd en den haat der grooten hebben getrotseerd. Het is ook een aanval op ons, en op allen die met ons uit den „*Max Havelaar*” stof tot ongerustheid hebben geput; wij ongerusten moeten volgens die voorstelling *of dom of slecht* zijn. Wij achten ons niet verplicht die insinuatie te weerleggen.

Integendeel, wij nemen ze aan. Wij zullen doen als de Geuzen en den scheldnaam aangrijpen! Welaan dan! Wij behoorren tot die turbe van onkundigen en ligtgeloovigen! Wij zijn verleid, verblind!... Maar geeft ons dan tegengift, gij, oud-ambtenaren, die dat tegengift bewaart! Of zult gij onmenschenlijk genoeg zijn spottende uit te roepen: zij zijn vergiftigd! en ons dan het tegengift weigeren? Wij zijn dom, onkundig, ligtgeloovig, al wat gij maar wilt! Zult gij dan nog voortgaan ons uw licht te onthouden?...

Misschien hecht men weinig aan ons oordeel, en blijft ons vernieuwd verzoek om licht, nog door geen ander dagblad ondersteund, zonder uitwerking. Bedenke men dan, dat het altijd onvoorzigtig is een vonk te verachten, omdat hij slechts vonk is, vergetende, dat hij een vlam kan worden!"¹⁾

Helaas, helaas, niemand antwoordt! Als ik eens aan den Koning schreef? Dat dééd ik, tweemalen reeds... Hy heeft niet geantwoord. En MULTATULI zond hem zyn boek over de veilingen! Zou de Koning 't gelezen hebben? Zeker niet!

Dan immers had hy gezegd: IK WIL WETEN OF DAT ALLES WAAR IS! Ja, dan zou hy me geroepen hebben, en ik had hem getoond: DAT ALLES WAAR IS!

Ik ben bedroefd dat ik u niets kan zenden, Tine. Tracht nog wat uittehouden... misschien antwoordt de minister. Leidt de kinderen wat af, als ze vragen... o God!

Ik ben moê.

¹⁾ Om ook onkundigen te doen begrypen, wat de reden is dat alle personen op eenmaal verdwenen zyn, die in 1860 en 1861 zo welsprekend aandrongen op *regt*, herhaal ik hier de vaak meegedeelde byzonderheid dat en liberalen en behouders den Max Havelaar wilden gebruiken als *machine de guerre* in hun partygekibbel. Toen ik de beide cliques bars had afgewezen, en alleen hulp vraagde aan wie 't wel meende met *menselykheid* en *regtvaardigheid*, bleek my dat niemand my durfde ter-zyde staan. Als ik de taele Kanaëns van 't liberalisme had willen spreken, ware ik sedert lang minister van koloniën. En zelfs de behouders hadden myn „talent“ kunnen gebruiken, als nu maar eenmaal dat talent „te gebruiken“ ware. Lieve god, ikzelf ben er geen meester van, en ik geloof er niet aan. I d e s n, 112.) 1865.

Van Tine aan Fancy.

FANCY... ik smEEK u... kom hem te hulp!...

Aan Tine.

Ik heb u in lang niet geschreven, omdat ik... omdat ik... ik weet het niet. Ik geloof dat ik niet wèl ben. 't Zal wel overgaan. Houd u maar goed, myn kind. Vraag aan dien man van 't huis; waar MULTATULI dat boek schreef. Hy zal u wel wat eten geven voor de kinderen...

Van Tine aan Fancy.

FANCY!

Van Tine.

Beste Max! Wees maar opgeruimd, alles gaat heel goed. De kinderen zyn volmaakt wèl, àl te vrolyk eigenlyk, àl te dartzel. Zy zien wat bleek.. maar dat is van 't wisselen. Zy eten als wolven. Wees gerust, Max. Ook ik ben wèl, héél wel, en goed gestemd... wy wandelen veel... o, ge moest het zien... zoo levenslustig!

Van Tine aan Fancy.

FANCY, om Godswil!... FANCY!

Aan Tine.

Zóó! Dàn is 't goed. Ik dacht . . . maar dan is alles goed. Altyd die droom over leégte . . . zonderling! Ik drink te veel koffi misschien. Nog gedurig kryg ik zotte brieven . . .

Ik heb een bezoek gehad van dien dominé. Hy heeft een paar uur by my gezeten. Hy wilde dat ik zyn geloof aannam. 't Was zoo jammer, zei hy, dat ik geen Christen was, overigens was ik zoo'n goed mensch. Dan is 't veranderen de moeite niet waard, dacht ik. Maar een paar dagen later schreef hy, dat hy zooveel kwaad van my gehoord had, en dat ik verdoemd was. In Godsnaam!

Ik kan u niets zenden, lieve Tine! 't Doet me innig genoeg dat uw brief zoo vrolyk is, en dat de kinderen wél zyn. Dat beurt me op. Ik was wat moè. Maar ik wilde toch dat ik u wat zenden kon, want my dunkt . . . Hoe maakt ge 't toch?

Ik wou zoo graag dat ik een ambacht verstond . . . maar 't moest iets wèzen, waarby weinig of niets te denken viel. 't Denken wilde ik graag voor òns houden . . . vindt ge ook niet? Ik zou wel boekbinder willen wèzen . . . neen, tòch niet, dat is te verleidelyk. Maar steenzagen zou wel gaan, als ik daartoe sterk genoeg was. Ik vrees neen, want ik ben wat uitgeput. Wy zouden van zoo'n ambacht wel kunnen leven, dunkt me, als we maar geen schulden hadden. Maar ze zouden my de zaag afnemen . . . neen, de wet waarborgt ieder het bezit van de gereedschappen die noodig zyn voor zyn bedryf. Ook van de kleértjes die de kinderen *aanhebben* . . . om de décentie, denk ik. Dat is toch lief van de wet.

Maar al *liet* men my de zaag, ik kan daarmee niet genoeg verdienen om onze schulden te betalen. En als ik klaag, antwoorden ze: *schryf!*

O, aan U schryven . . . dat is wat anders! Wilt ge dat ik wat schryf aan U? Wilt ge dat ik U iets vertel . . . sprook-

jes, geschiedenissen . . . heel graag, Tine. Ik zal gauw wat voor u maken, maar vertel ze niet aan kleinen Max. Hy begrypt ze niet . . . evenmin als groote menschen, schoon hy by 't *niet* begrypen geen belang heeft.

Eerste Sprookje.

Een netgekleed heer, goudgekettingd en tevreden, wandelde langs een der grachten van *Amsterdam*. Hy was in de stad voor »zaken». Straks zult gy zien, welke zaken. Daar wandelde voor hem uit, een dame met haar kind. Door ik weet niet welk toeval, viel het kind in 't water. De moeder gaf een gil . . . en sprong het kind na, dat zy redde.

De man van zaken zag het aan, haalde zyn zakboek uit, en maakte zich gereed daarin iets opteschryven.

— Mevrouw, mag ik zoo vry zyn naar uw naam en adres te vragen?

— Myn kind, myn kind, ik heb myn kind terug!

— Zeer goed. Mag ik zoo vry wezen . . .

— Ik heb myn kind terug, herhaalde de hoofdige moeder, die niet begreep dat men haar vragen kon naar iets anders dan haar kind.

— Met die vrouw is niets te beginnen . . . Eilieve, vriendje, ik zal u ruim beloonen, als ge my morgen den naam en 't adres opgeeft van die dame.

Zóó vraagde de vreemdeling aan een der omstanders, en 't schynt dat hy te weten kwam wat hy begeerde te we-

ten, althans hy liet zich den volgenden dag aandienen by de gelukkige moeder.

— Mevrouw, ik had de eer tegenwoordig te zyn . . .

— O, waart ge dáár, mynheer . . . Hebt gy 't gezien? Ik zag niets, ik hoorde niets, ik sprong . . .

— Verschoon my, mevrouw, ik heb gehoord . . .

— *Gehoord?*

— Ja, mevrouw, ik heb gehoord hoe gy . . .

— *Gehoord?* Wát toch?

— Ik heb gehoord hoe gy *gegild* hebt, mevrouw . . . ik kom u een engagement aanbieden by 't theater.

Arme moeder!

Die man was een *impresario* die sujetten zocht. Hy heette PUBLIEK.

Tweede Sprookje.

CHRESOS woonde in *Béotie*. Van beroep was hy burge-meester van een dorpje, welks naam ik niet weet. Ook kan ik u niet zeggen hoe hy verdwaald raakte in *Béotie*, daar zyne familie t'huisbehoorde te Athene . . . ja, ik meen zelfs dat hy verwant was aan ALCIBIADES, een tevroeg geboren Franschman. CHRESOS was een goed mensch, en leefde tevreden. Hy zorgde voor zyn dorpje zoo goed hy kon, en vermaakte zich in ledige oogenblikken met spelen op de luit. Maar dat deed hy alleen in huis, en nooit viel hy iemand lastig met zyne muziek.

En zie, daar waren roovers die geweld-deden aan de bewoners van 't dorpje, waar CHRESOS gezag had. Hy legde zyn

luit neêr, en trachtte de roovers te verjagen. Men zeide hem, dat hy dit niet had moeten doen, omdat de roovers onder de bescherming stonden van den magistraat in de hoofdstad.

Maar CHRESOS geloofde dit niet, omdat hy 't àl te erg vond. Hy ging voort met het bestryden der roovers, en daar zy overmagt hadden, zond hy een bode naar *Thebe*, om hulp te vragen.

In-steê van de gevraagde hulp te zenden, antwoordde men hem dat hy eene onwaardig burgemeester was, en volstrekt niet geschikt om een ambt te bekleeden in *Béotie*. Dit laatste sprak hy niet tegen. Maar na zyne dorpelingen te hebben vermaand tot geduld, begaf hy zich op weg met vrouw en kinderen, niets meênemende dan zyne luit. Zyn huis werd ingenomen door een ander burgemeester, die zeker minder onwaardig was in de oogen van den *Thebaanschen* magistraat, en ook zeer bevriend scheen met de roovers die de domme CHRESOS had willen uitroeien. Althans men hoorde niet meer klagen over de roovery, schoon de roovers in 't land bleven.

Met moeite verschaftte CHRESOS zich toegang tot den AREOPAGUS, en verhaalde wat geschied was. Hy wees op zyn gezin, dat omkwam van ellende door 't *misverstand* van den magistraat. Nog altyd hield hy de zaak voor misverstand. Ik heb u reeds gezegd dat hy eigenlyk niet t'huishoorde in *Béotie*. Daarom oordeelde hy zoo verkeerd.

Maar de AREOPAGUS antwoordde niet. CHRESOS vermaande zyne vrouw tot geduld, dat niet noodig was, en troostte zich met spelen op de luit, dat een behoefte voor hem scheen. De toonen die hy aansloeg, waren in harmonie met zyne ge-
waarwordingen. Eigenlyk was hy geen groot muzikant, maar er is wat byzonders in 't luitspel van een vader die zyn kinderen ziet derven. Dáárom, en niet omdat CHRESOS goed speelde, luisterde men naar hem. Er was iets snydends in zyn spel, dat grove ooren kittelde, en er waren veel grove ooren in *Béotie*.

Als men hem zeide: »Fraai gespeeld, CHRESOS, ga voort!» dan viel zyn hand slap neder, en er blonk hem een traan in 't oog, by de gedachte dat die onbegeerde lof de prys was van den honger zyner kinderen. Liever had hy nog slechter gespeeld, of in 't geheel niet, dan zóó. En hy vergeleek zyn ziel by de snaren zyner luit, die gespannen moesten zyn om klank te geven . . . ja, gerekt op 't breken af, vóór de hoorders tevreden waren. »Zouden die snaren daarvan gevoel hebben als ik?» dacht hy.

Maar toch speelde hy van tyd tot tyd, omdat hy niet anders kón. En zyn gezin hongerde met geduld.

Telkens weder beriep hy zich op den AREOPAGUS. Eindelijk ontving hy 't volgend vonnis:

De AREOPAGUS, enz.

»Gehoord de klagten van den oud-burgemeester CHRESOS over de rooveryen in 't dorp . . . enz.

»Gehoord zyn verzoek om uitspraak te doen, tusschen hem en den *Thebaanschen* magistraat . . . enz.

»Gelet op de verklaring van gezegden CHRESOS, dat hy en de zynen verkeerden in zeer dringenden nood, ten-gevolge van een misverstand, dat dien magistraat zou hebben bewogen party-te-trekken voor de roovers die 't dorp afloopen, waar gezegde CHRESOS vroeger burgemeester was.

»Gelet op de verklaring van vele getuigen, die gezegden CHRESOS hebben hooren spelen op de luit.

Regt doende, enz.

»Veroordeelt meergenoemden CHRESOS tot de luit, en de kosten van 't proces.»

Die AREOPAGUS was omgekocht en heette NEDERLAND.

Derde Sprookje.

Komt meê, komt meê, daar wordt een man gekruist!
 Daar is wat schoons té zien op *Golgotha!*
 Werpt beitel neêr en spade, o burgerluî,
 En roept uw dochters en uw knapen van hun spel...
 En laat uw werk, uw werk maar, voor vandaag!
 Werpt hamer, troffel, schaaf en weefspoel neêr,
 Komt allen meê... daar is wat fraais te zien!
 Komt allen meê!... *Hoerah* voor *Golgotha!*
Hoerah, Hoerah voor *Golgotha!*

— Dat zal, by God, wat schoons zyn deze keer!
 Hy schynt nog jong, en heeft iets in zyn blik
 Dat taaigheid aanduidt... zie, daar zygt hy neêr...
 Hy schynt toch zwak te wezen... 't Kruis is zwaar...
 Ik hoor, het is van 't allerbeste hout! Men zegt,
 (Maar NATHAN, of het waar is, weet ik niet!)
 Ze zeggen dat hyzelf het heeft geleverd,
 Toen hy als timmerman nog aan de schaafbank stond...
 Want, buurman, vóór hy, 'k weet niet wát, misdeed,
 Ja, òf hy iets misdeed zelfs, NATHAN, weet ik niet...
 Maar vóór hy deed wat men hem euvel nam,
 Was hy een timmerman als wy.

— Hoe heet de man?

— Dat weet ik waarlyk niet, men zegt hy is *hanootzri*...
 Of wel, zyn vader was *hanootzri*... Hy lykt zwak
 Voor zulk een ambacht, maar zyn werk was goed...
 Hy struikelt weêr... (Op zy wat, JOCUAZ!
 Ei, laat my ook wat zien... gy dringt me weg.

Of 't heele schouwspel waar voor u alleen!) Hy zweet . . .

Ik zeide u wel dat hy niet sterk was, NATHAN,
Maar toch geloof ik dat hy taai is, en ons niet
Bedriegen zal, als laast die and're dief
Die pas een half uur had gehangen, toen zyn hoofd
Op-zy knikte . . . en 't was *uit!* Hy sprak geen enkel woord
Dat ons beloonde voor de moeite. Waart ge er by?

(Houd kleine MIRJAM wat omhoog, JOCHÉBED!)

Zeg, waart ge er by, o NATHAN BEN DAËUD,
Toen ons die dief bestal voor zooveel moeite om-niet?

— Ik had dien dag een splinter in myn voet,
En dus geen lust in uitgaan of vermaak,
Maar 'k heb gehoord . . .

— *Ik* was er by, vriend NATHAN!

Ik droeg myn opperkleed van groene zyde,
En had myn tulband op van *kashmirstof*,
Omdat die koel is — zie, hy struikelt weêr,
Maar staat weêr op — wat zeide ik ook het laast?

— De dief die u bedroog . . .

— Ik weet al. Nu, dien dag
Was 't warm als heden . . . neen, zóó warm was 't niet . . .
Want . . . vindt ge 't niet ontzettend heet van daag?
De zon brandt me op den schedel. 't Rouwt my wèl
Dat ik myn tulband niet verruild heb voor myn *kashmir*,
Die ligt van kleur en koeler is . . . dat doet 'de haast . . .
Ik gunde my geen tyd — daar valt hy weêr —
Ik heb er spyt van . . . *Golgotha* is vèr! . . .
Zoo'n donk're zuigt de warmte broeiend in . . .
En dáárom heb ik spyt dat *Golgotha* zoo vèr is . . .
Wat zeide ik ook het laast? . . .

— Die slechte dief . . .

— Ik bèn er! Uren liep ik meê, en hygde als nu . . .
 (Vervloekte hitte . . . dring zoo niet, JÖCHAZ!)
 Ik was vermoeid vóór halfweg . . . en de dief
 (Let wel hoe schand'lyk ons die man bedroog)
 Liep met zyn kruis, als waar 't een palmtak, voort.
 Hy zweette niet, en is niet ééns gestruikeld . . .
 Maar toen hy *hing*, was 't daad'lyk met hem *uit!*
 En *deze* — zie hy struikelt weêr — en *deze*
 Is niet zoo zwaar van bouw, zoo fors van leest . . .
 Hy schynt wel teêr van spieren . . . doch zyn blik
 Toont dat hy veel geleden heeft en droeg,
 Maar dat hy *langen* tijd nog lyden *kàn!*
 'k Ben zeker dat hy *spreken* zal aar: 't kruis,
 En dat is juist het aardigst van de zaak,
 De kindren gaan, om dát te hooren, meê . . .
 Die andre dief was dood, vóór nog myn vrouw
 Die trager liep — omdat ze zwanger was, dien tyd,
 Van MIRJAM — (houd het schaapje omhoog, JOCHÉBED!)
 Die dief was dood, vóór zy daar aankwam, NATHAN!
 En ieder zeide dat het schande was!
 (Geef MIRJAM my, JOCHÉBED! . . . Hier, myn kind,
 Hu . . . huup . . . op vaders schouder! Kunje zien?
 Sla 't kleine handje zóó . . . om vaders hals,
 En houdje vast!) Wat zeide ik ook het laast?

— Die and're dief . . .

— Ik weet al! Heel de buurt
 Was op de been gekomen, om dien man te zien.
 Daar waren met ons, RUBEN, EPHRAÏM,
 BAËNA met de kind'ren, HIDDAL BEN ELIA,
 De dochters van URIAS, SCHMOEL de wisselaar . . .
 (Ik zie hem juist, hy werpt den man met drek)

Hy is 't, die laast verjaagd werd uit den tempel,
Omdat hy schacherde in JEHOVAHS huis . . .

— Wie jaagde 'm weg?

— Ze zeggen zekere ISCHA . . .

JESHOEÄH, zoon van JOSZOF, uit een groot
Geslacht, die met een zweep hem voortjoeg als een hond,
En 't goud- en zilverkraampje omvèr smheet, dat de munt
Links, regts wegspringend, neertikte op den grond
En rollend wegstoof onder 't volk . . .

— Wie gaf hem regt

Tot zulk een groot gezag?

— Dat weet ik, NATHAN, niet!

Maar 't is niet goed te schachren in JEHOVAH's huis . . .

Myn EPHRAÏM . . . maar, NATHAN BEN DAÛD,

Ik zeg 't u in vertrouwen, en ik hoop . . .

(Daar werpt weêr SCHMOEL den kruisman met zyn drek)

Wat zeide ik ook het laast?

— Gy spraakt van EPHRAÏM,

En van de wiss'laars in den tempel . . .

— Juist!

Ik zeg 't u in vertrouwen, en ik hoop
Dat ge my niet verraden zult . . . Myn zoon
Die 't aanzag, wyl hy juist een handel sloot,
Heeft, ylings bukkend, als om hulp te biên
In 't zoeken — maar verklap my niet, BEN DAUD —
Hy heeft met scherp gezigt en vlugge hand . . .
In 't kort, zyn handel was gezegend op dien dag,
Hy kwam met dertig zilverlingen t'huis!
Geloof me, NATHAN, die BEN JOSZOF had gelyk . . .
't Is ongeoorloofd dus JEHOVAH's tempel

Te ontwyden met een goud- en zilverkraam . . .
 JESHOEÄH BEN JOSZOF had groot gelyk!
 't Is dáárom ook dat EPHRAÏM, myn zoon,
 Hem altyd zoekt en naloopt . . . of hy weêr
 Ter zuivring uitgaat van Gods tempel, met een zweep . . .
 Maar sinds een week heeft hy hem niet gezien . . .
 (Daar werpt die SCHMOEL den kruisman weêr met drek)

— Die and're dief . . .

— Ja, juist! wy allen gingen meê, de heele buurt . . .
 En toen hy *hing*, was 't daad'lyk uit, BEN DAUD!
 (Och kleine, druk zoo zwaar niet aan myn hals!)
 't Is warm — hy struikelt weêr — hy schynt vermoeid . . .
 Ik zeg u, dat beteekent niets, vriend NATHAN . . .
 Gy weet, hoe 't hout dat makk'lyk buigt, niet breekt,
 En hoe het harde knakt, by 't minste buigen . . .
 Zóó ook die man . . . ik zeg u, hy is taai!

— Eilieve, zie . . . die vrouw! . . . Zou dat z'n *vrouw* zyn?
 De vrouw die schreiend volgt, en neêrgebukt,
 Alsof zyzelve 't kruis droeg op haar schouder . . .
 Zy steekt de magre hand gedurig uit,
 Als wilde zy den kruisman schragen . . . Is 't zyn *vrouw*?

— Dat weet ik waarlyk niet . . . ze schynt my te oud . . .
 En bovendien . . . ik zie geen *kindren* . . . Neen,
 Dat is gewis zyn *moeder* . . . zie, ze waggelt . . .
 Ik heb zoo vaak zoo'n kruisweg meêgemaakt,
 — De kind'ren zyn er dol op, de arme schapen! —
 En altyd opgemerkt, dat wie een *vrouw* heeft
 En *kind'ren*, die naar 't kruis hem weenend volgen,
 (Wees rustig, MIRJAM, vader is vermoeid!)
 Zoo taai niet is als *daze*, NATHAN BEN DAÖUD!

Ik zeg u nog eens: deze man is *taai* . . .
 Een *vader* zou zoo taai niet wezen, NATHAN!
 Hy is wat moê van 't *gaan*, maar als hy *hangt*,
 Is dat terstond voorby! Vriend NATHAN, help my 't kind
 Eens overzetten, op dien and'ren schouder . . . zóó! . . .
 Het drukt zoo op den duur, al schynt het ligt in 't eerst!
 (Zit stil, myn kind!) Ja, *deze* is wat vermoeid,
 Misschien wat zwak ook door het bloedverlies,
 (Schuif niet zoo heên-en-weêr, myn kind, dat doet me pyn.)
 Men zegt dat hy gegeesseld is . . . Ziet ge zyn *rug*?
 Tracht heentekyken over 't volk, vriend NATHAN!

— Ik heb JÖCHAZ voor my . . .

— Kunt *gy* 't zien, JÖCHAZ?

— Ik zie alleen den top en d' arm van 't kruis
 Dat sling'rend voortschuift als hy waggelt, maar verdwynt
 Zoodra hy neêrzwikt . . . zie, daar valt het weêr,
 En ryst nu langzaam weêr omhoog . . .

— Dat zie ikzelf
 Zoo goed als gy dat ziet, JÖCHAZ! Maar ik wensch
 Te weten of zyn rug . . . (zoo'n kind is vrees'lyk zwaar!)
 Wees niet zoo woelig, kleine . . . uw vader is vermoeid . . .
 Kunt *gij* zyn rug zien, kind, zyn naakten rug?
 Den rug des mans, die ginds dat kruis draagt, kind,
 En die door SCHMOEL geworpen wordt met drek? . . .
 Ik houd u hoog . . . zie goed . . . maar zie wat snel,
 Omdat ik moe ben, Mirjam . . . Nu? . . .

— Die rug is rood . . .

— Gy hoort het, BEN DAÖUD . . . dat maakt hem zwak . . .
 Men heeft hem eerst gegeesseld, dat maakt zwak!
 Maar 't gaat wel over, als hy hangt. Hy zal
 Gewis zoo gauw niet knikken met het hoofd . . .
 (Zit stil, myn kind, ge drukt me ontzettend zwaar!)
 Ik zeg u, NATHAN, deze man is taai!
 't Is jammer dat ik niet myn *Kashmir* heb . . .
 (Zit rustig kind, of vader zet u neer . . .
 Ik ben vermoeid!) En ieder zei, BEN DAUD:
 Het was een schande . . . dáád'lyk was het *uit!*
 Maar *deze* zal zoo gauw niet sterven aan het kruis . . .
 Hy zal gewis wat *spreken* voor hy knikt!
 Dat praten dan de kind'ren jub'lend na,
 En maken grappig spel van wat hy zeide . . .
 En spelen kruisman, weken naderhand!
 Dat beurt wat op, in dezen slechten tyd!
 Maar als hy zwygt aan 't kruis, is 't niet de moeite waard
 Zoo ver te gaan — het is zoo vreess'lyk heet,
 Als 't weer gebeurt, zet ik myn *Kashmir* op —
 Ik zeg u dat hy taai is, BEN DAÖUD! . . .
 Hy valt weer . . . dat is niets . . . wacht tot hy hangt,
 (Zit stil, MIRJAM!) dan zult ge zien en hooren . . .
 (Neem 't kind terug, JOCHÉBED, ik ben moe . . .
 Maar houd het schaapje omhoog . . .)

Komt meê, komt meê, daar is wat schoons te zien!
 Komt allen meê . . . daar wordt een man gekruist!
 Wat hy misdeed? . . . 'k weet niet wat hy misdeed,
 Er zyn er zelfs die zeggen dat hy wèl deed . . .
 Maar dat 's om 't even . . . werpt uw grootboek neêr.
 Vergeet uw koffi en uw suiker, burgerlui . . .

Uw beurs, uw oef'ning, en uw monsters van tabak,
 Uw winkel van gestolen kruinierswaren,
 Uw Evangelie en uw batig saldo!
 Laat liggen voor een wyl uw handel en moraal,
 Theologie . . . moderne, antieke . . . 't heele zoodje!
 Neem uit de kast uw deftigst opperkleed,
 Bedas uw hals met allerwitst batist,
 En laat uw werk, uw werk maar, voor vandaag!
 En roept uw knapen en uw dochters van hun spel! . . .

Komt meê, komt meê, daar wordt een man gekruist!
 Daar is wat schoons te zien op *Golgotha!*
 Ik zeg u dat hy taai is, die daar gaat . . .
 Hy zal zoo gauw niet knikken met zyn hoofd . . .
 Hy zal, by God, aan 't kruis niet zwygend sterven!
 En voor uw kindr'en zal 't de moeite waard zyn
 Te hooren — en het natepraten — wat hy zegt!
 Beloof hun vry een vrolyk kruismansspel,
 Dat beurt wat òp in deze slechte tyden . . .
 Ik zeg u dat hy taai is, deze man,
 Dat hy ons niet bedriegen zal, als laast
 Die and're dief, die daad'lyk knikte met het hoofd,
 En toen was 't *uit!* Maar deze man is taai,
 Al schynt hy zwak van bouw. Het is hem aantezien
 Dat hy véél droeg, maar kracht heeft méér te dragen,
 Dat hy veel leed, maar *lang* nog lyden kàn!
 Hy spreekt reeds . . . luister: »ELI SABACTANI!»
 Hy roept ELIAS . . . kind'ren baauwt hem na,
 En sart hem, dat hy nõg wat zegge aan 't kruis . . .
 En krabt met lange nagels in zyn wonden . . .
 Of beter, werpt hem — als vriend SCHMOEL — met drek . . .

Ligt slikt hy walging minder goed dan pyn!
 Hu . . . huup . . . omhoog uw kind'ren! Dat ze 't zien
 En dat ze 't hooren, hoe de kruisman spreekt,
 Om stof te gaëren voor hun kruismansspel . . .
 Komt allen meê! . . . *Hoerah* voor *Golgotha!*
Hoerah, Hoerah voor *Golgotha!*

Komt meê, komt meê, daar wordt een man gekruist!
 Roept RUBEN hier, en NATHAN ben DAÖUD . . .
 KLAAS, JAKOB, NAFTHALI, ALBERTUS, ELIÉZER . . .
 De dames en de heeren uit de buurt,
 Verwanten, neven, nichten, broeders, en de rest,
 Behouders, liberalen, mannen van de beurs,
 En van de balie of den kansel! . . . Kontraktanten
 En vry-arbeiders, oppositie en ministers,
 De leden van de Tweede Kamer in den Haag,
 En wie er rusten kan, na slecht regeren . . .
 En wie geen tyd had om zyn pligt te doen,
 Maar ligt nu tyd heeft voor een grappig schouwspel.
 Roept MOZES, ISSASCHAR en 't heele *Willemspark*,
 PIET, PAUL, EZÉCHIEL . . . roept al wat naam heeft,
Roept wat gedoopt is — of besneden — meê,
 Roept al wat juicht: ik dank u voor myn braafheid!
 Roept al wat kermt: wees my genadig, Heer!
 Roept wat verdoemd is, en wat deel heeft aan genade,
 Wat loopen, zien en hooren kan (al is 't wat heet!)
 Jezuiten . . . protestantsche of katholieke . . .
 Van de orde of niet van de orde. Vrye-metselaren,
 Die over 't *goede*, schoone woorden *spreekt*,
 Maar u onthoudt van *stryden* tegen 't *kwaad!*
 Gy die u *kind'ren noemt der weduw*, maar uw hand

Niet uitstrekt om het kruis te dragen van haar zoon . . .
 Roept al wat bidt of schagchert in den tempel,
 Al wat er wacht op NABI ISSAH's zweep!
 Al wat met scherpen blik en vlugge handen
 Her: nasluipt — of er soms te grissen viel
 Van 't geld, dat rollend wegstuift onder 't volk —
 En later meépraat over stelsels en principes! . . .
 Roept al wat vet werd van gestolen spys,
 Al wat er pocht op linzen-eerstgeboorte,
 Al wat een gouden kalf in 't wapen draagt,
 Al wat er knaagt aan *Insulindsche* knoken,
 Al wat er zuigt aan de *Insulindsche* koe,
 Al wat er hangt aan d'afgestroopten tepel,
 Al wat er zwelt van 't afgezogen bloed!
 Komt allen meê . . . JOCHÉBED met de kleine . . .
 (En houd vooral het schaapje omhoog, JOCHÉBED!)
 Roept JANSZON, PIETERSZON, BEN LEVI, BEN DAÓUD . . .
 BEN . . . *dát*, BEN . . . *dát*, BEN . . . *ieder!*

Roept ook SCHMOEL . . .

Ja, SCHMOEL vooral, en JUDAS JUDASZON!

Komt allen meê, komt mee naar *Golgotha!*
 By God . . . daar is vandaag wat schoons te zien!
 Komt allen mee, daar wordt een man gekruist!
 Komt mee, komt mee . . . *Hoerah* voor *Golgotha!*
Hoerah, Hoerah voor *Golgotha!*

Ik ben wat moe, myn beste TINE.

Van Tine aan Fancy.

Fancy . . . om Godswil . . . FANCY!

Aan Tine.

Lieve TINE! Dat ik u in-lang niet schreef, was omdat ik u niets kon zenden. Ik ben niet wèl, en heb een vreemd gevoel van leegte, alsof ik me iets herinnerde, maar vatten kan ik 't niet! Kunt *gy* me helpen? Ook heb ik pyn in 't hart. Zou 't een anevrisme wezen? . . . Neen, dat kan niet. Dat heeft ieder tegenwoordig, en ik zal toch geen ziekte krygen als een ander.

Die minister antwoordt niet. Ze kunnen my niet gebruiken! . . . 't Schynt dat men procureur of griffier moet geweest zyn. Ik zal nog drie dagen wachten op dat antwoord van den minister, en dan . . . ja dan weet ik waarlyk niet wat ik doen moet. Ik weet niets, begryp niets . . . Wat is er toch met ons gebeurd, dat we zoo in moeielykheid verkeeren? Hoor eens, lieve . . . als ge volstrekt geen raad meer weet, tracht dan naar *den Haag* te komen . . . al is 't tevoet en bédelend. Ieder zal u wat geven, als *gy* zegt dat het is om dáár te sterven met de kinderen. Ik ben er op gesteld dat we dáár sterven. Maar ZAMEN, lieve TINE! Ik heb volstrekt geen moed meer om te *leven*, en te *handelen*. Moed om te *ondergaan* en te *sterven wèl*.

Ik ben moe! . . . Kunt ge 't nog drie dagen uithouden?

Nog geen' antwoord van den minister . . .

Van Tine aan Fancy.FANCY!!

Aan Tine.

. O God, wat is dat vreemd... ik droom altijd dien droom! Daar dwaalt my iets voor 't oog... een meisje, een schim, een spook... Ik reikhand vruchteloos... ze ontwykt me en zweeft omhoog... en lost zich op in *niets!* Myn hart is leêg, o God!... Ik ben vermoeid.

Van Tine aan Fancy.FANCY!!!

Van Fancy aan Tine.

Ik ben op *Aldebaran*... waar men geen brieven schryft aan *Kiezers en Ministers*... *à bon entendeur, salut!* Ik ben van te goede familie om zaemtewonen met iedereen. Als hy zich betert, kom ik terug. Intusschen zal ik hem helpen door iemand te zenden... Vrees niet... wacht tot nieuwmaan.

Aan Tine.

Beste TINE! Ik heb gister een genoegelyken avond gehad, en voel me veel beter. Voor een dag of drie zat ik te pruilen — heb ik u geschreven dat ik pyn voel in 't hart? — ik zat te pruilen, en werd aangesproken door een artiste . . . O, waren 't artistes alleen, maar *ieder* spreekt my aan, en dat is vervelend. Ge weet dat ik een hekel heb aan *ieder*." »*Menheer, is uwe Max Havelaar?*» Ik ben er misselyk van! Lieve TINE, zoodra wy geld hebben om te verhuizen, wóik ik gaan wonen op *Marken* of *Urk*. Vindt ge dat goed?

't Is zoo zonderling dat ieder zich bemoeit met myn zaken, maar dat niemand een hand uitsteekt om my regt te verschaffen. Daarbij is my iets in den zin gekomen over publieke executiën. Ik bedoel 't aangapen. In de vonnissen staat: die man moet hangen . . . goed! Neen, eigenlyk *niet* goed . . . men moest nooit iemand ophangen. Doch hoe dit zy, er staat *niet* in de vonnissen: die man moet, vóór 't hangen, bekeken worden door *Publiek*. Dáártegen zal ik my opponen, zoodra ik lid ben van die kamer in den Haag. Straks zal ik myn brief aan de kiezers afmaken. Ik voel me wat beter.

Die man sprak me aan, en stelde voor naar RISTORI te gaan.

Ik zei natuurlyk dat ik geen geld had. Daar hyzelf niet ryk was, bood hy aan myn plaats te betalen, en dat vond ik goed. Gister avond haalde hy me af. Zyn meisje ging ook meê . . . en daar zaten we!

RISTORI speelde heerlyk mooi in een leelyk stuk, dat wel leelyk wezen *moest*, want het was voor haar gemaakt als 't byschrift naar een prentje. 't Stuk is *onwaar*, de grootste fout die ik ken . . . ja, de *eenige* fout in alles! Ge weet wel dat ik hiermeê geen party trek voor een plat réalisme. Laat anderen dat maar denken. Ik heb geen lust nu een verhandeling te houden over *waarheid in poëzie en kunst*.

Lees 't maar na — 't ligt by dien roman in myn koffer, by FANCY — maar gy weet dat wel, zonder dat ge 't naleest.

Maar zie, de heele RISTORI met haar maakstuk boezemde my niet zooveel belang in, als de verloofde van dien artiste. Zy had iets dat my byzonder aantrok — ik geloof dat ze geleden heeft — en bovendien zy vraagde heel hartelyk naar u. Dat nam me zóó in, dat ik aanhoudend op haar lette. Zy kende u uit dat boek over de koffi, en zef dat ze hoopte haren echtgenoot te wezen, wat gy zyt voor my. Ik wensch dit niet, omdat daartoe noodig is veel ellende, die 'k haar liever spaarde, maar 't komt my voor, dat zy zich indedaad flinkhouden zou in tegenspoed. Daarby had ze iets kalms, iets rustigs, dat ook my kalmer maakte. Ik dacht aan SAUL, en DAVID's harp. Doch SAUL was gek . . . Ja, wat muziek zou ook my goeddoen . . . maar geen orkest! Jammer dat muziek zoo duur is. Gaat ge veel naar 't Park? Hier wordt alleen gespeeld voor geld . . . als alles hier.

Ik had grooten lust hoftemaken aan dat meisje, omdat ik iets leégs voel, maar de artiste zal er tegen zyn, en zyzelve ook, denk ik. Ik heb haar niets byzonders hooren zeggen, maar ik *voelde* dat ze »hart'' had, wat zoo vaak ontbreekt, en dat deed my goed. Zy heeft me verzocht u te groeten, en te zeggen dat ze u heel lief vindt, waarin ze groot gelyk heeft.

Ik kryg voortdurend allerlei brieven. Ik kan ze u niet alle zenden — 't is te duur — maar 't wordt een kurieuse verzameling. Ooms en tantes die my uitschelden . . . stiefmoeders *idem* . . . vaders *idem* . . . Er schynt ergens een uitgever te zyn, die zich in 't hoofd gehaald heeft dat ik »*Minnebrieven*'' schryf, en die bij hem laat uitgeven. Ik zal hem wat muziek aanraden. Maar sedert een paar dagen is er een nieuwe variëteit opgekomen in de familie van onbegrepen brieven. 't Schynt dat *Publiek* nu gaat vertellen dat ik schatryk ben, en ieder vraagt me om . . . ge raadt het nooit . . . ieder vraagt me om . . . *geld!*

Geld... neen, neen, ge begrypt het niet... 't is niet geld dat ik schuldig ben... neen *onschuldig* geld! Men vraagt me om geld, als toen ik...

O God, O God, TINE, waar is de tijd toen ieder ons vraagde om hulp, en toen wy ieder hielpen! O dat is hard! Dát moest ik kunnen vergeten! Kunt ge 't u nog voorstellen? Is 't niet als een droom? Wat was ieder ryk, toen wy nog niet zoo arm waren! 't Verlies van *die* weelde drukt me toch zwaarder dan 't gemis van muziek!

Allerlei brieven om geld! Een arme kraamvrouw... Een verongelukte brik met nagelaten zwangere vrouwen... Een brand... Een dreigend bankroet... Een dykbreuk... Lust en roeping om eene negotie te beginnen in aardappelen... Dood van een »kostwinner» — *zóó* noemen ze hier een *echtgenoot* en *vader*, TINE! — Beenbreukige schildersknechts die van een stelling vielen... Dat komt er van... wat dōen ze er op!

Ik moet weér myn kamer uit... ik word weggeschilderd... Ik ben zeker dat je 't krabben hoort in 't vervolg van myn brief aan de Kiezers. Kan *ik* het helpen?

Allerlei brieven, ja... behalve van den Minister die *niet* schryft.

Allerlei brieven om *hulp!* En weet ge wat zy zeggen? »Och, als gy geen geld hebt, *schryf* dan maar wat... zet u even voor uw lessenaar...»

Alsof ik een lessenaar had, TINE! O, wat is dat wreed!

Hoe moet ik dat noemen van *Publiek?* Is dat *ironie*, is dat *sarkasme*, is dat *hoon*, of is dat... *domheid?* Ik zou 't laaste gelooven, maar kan dat toch niet overeenbrengen met zyn wyze van doen in *eigen* zaken. Dáárin is hy zoo dom niet!

Ik schryven voor aardappelnegotie, of verongelukte brikken, *ik?*... Myn God, zyn wyzelf niet verongelukt... zyn wy-

zelf niet verlegen om crediet voor wat aardappelen? . . . Ik begryp er niets van.

En let wel, *als* ik het deed, *als* ik schreef voor geld, om wat leniging te geven in den nood van anderen, zou diezelfde *Publiek* nog aanmerking maken op myn geschryf. Hy zou zich een oordeel aanmatigen, waarachtig!

En wat nòg erger is — ja dàt is het ergst! — hy *zou me gaan nàschryven!* Dat idee benaauwd me. Herinnert ge u dien man te M . . . die altyd, den tienden van de maand, een denkbeeld voor den dag bragt, dat ik had uitgeslikt op den negenden? Zoo'n man was in staat my aftebrengen van myn denkbeelden. Wat zagen die er gek uit, als *hy* ze aankleedde! En TINE, dàt zou *Publiek* ook doen, als ik schreef. Terstond zoudt ge overal grofheid ontwaren voor rondheid, platheid voor eenvoud, bombast voor poëzie, brutaliteit voor opregtheid, razerny voor fantaisie, naaktheid voor négligé, gekunsteldheid voor kunst, kunst voor natuur, en zoo al voort.

Goed schryven kan *Publiek* nooit, omdat hy geen *ziel* heeft, en niet *leed*, wat hetzelfde is. Ook ontbreekt hem de verwaandheid, want verwaand is hy niet. Dáártoe is hy te bang, dat men hem aan 't woord houden zou, als hy voor gaf wat te kunnen, te kennen, te weten, of te willen. *Orgueil oblige*. Hy teekent nooit zoo'n obligatie, uit vreeze voor den verval dag.

Ja, hy zou me nàschryven! 't Ware om alle schoolmeesters dol te maken, en SIEGENBEEK te doen weeklagen — met één é — uit zyn graf! Weldra zou men »*schildwacht*» mannelyk maken, »*kus*» en »*weemoed*» vrouwelyk, en meer zulke dingen, die *ik* doe als me dat zoo in 't hoofd komt . . . omdat ik tuchteloos ben, goddank!

Ja, ze zouden dien heelen *mannelyken* en *vrouwelyken* winkel, *die tot niets dient* — aan een kant doen — en *dat doe ik voortaan* — om te *luisteren: hoe men goed spreekt*, in plaatse van 't zien: *hoe men goed schryft* . . .

en dat zou geen bezwaar hebben, als we dan niet waren overgeleverd aan *ooren* . . . Ik stem voor SIEGENBEEK!

Heb ik u al gezegd, dat ik weer bezig ben met *Sanskrit*? 't Is aardig nategaan, hoe wy gekomen zyn aan onze taal. Ik heb veel vermaak in zoo'n studie die me wat afleidt, en dat heb ik noodig omdat ik moe ben. Bovendien, zoodra ik er wat meer van weet, wil ik my eens ernstig bemoeien met ons Hollandsch. 't Is verdrietig te zien hoe de menschen alles bederven! *Godsdienst* — de *wezenlyke*, ditmaal — wordt *theologie*. Het *regt* wordt »*de regten*." En de taal wordt in een kinderpakje gestoken voor 't plezier van de schoolmeester. Ik zal daaraan een eind maken, zoo-als aan meer wat me verveelt. Die dingen zullen toch niet steviger zyn dan *Babylon*, en 't korset van Jufvrouw LANNOY?

Nu keer ik terug tot myn brief aan de Kiezers:

Ik heb getracht u te herinneren aan het *belang*, dat ge in uw *EIGEN* belang, behoort te stellen in de Indische bezittingen. Ik had u liever toegesproken in den naam van menschelykheid en regtvaardigheid, maar dewyl gylieden voor 't meerendeel menschen van »zaken" zyt, vrees ik te zeer dat ge my zoudt aanzien voor een ideoloog, voor een onpraktisch mensch, voor iemand die geen verstand heeft van 't »*eene noodige*."

Ook heb ik u gewezen op de noodzakelykheid dat gylieden *vrienden* hebt daarginder, of althans dat die zwarten u niet volstrekt *vyandig* gezind zyn, om te voorkomen, dat zy òf uit eigen beweging weigeren langer koffi en suiker voortbrengen voor U, òf dat ze gemeene zaak *maken met anderen*, die zeer gaarne die koffi en suiker zouden laten planten voor *zichzelf*. Ik kan u verzekeren dat, noch in *Engeland*, noch in *Frankrijk*, iemand zich verzetten zou tegen

't ontschepen in de havens *dier* landen, van de ladingen die thans worden aangevoerd te *Amsterdam* en *Rotterdam*.

Ik wensch nu met u te berekenen, of de manier waarop die Oosterlingen door uwe lasthebbers worden geregeerd, geschikt is tot het aankweken van de vriendschappelyke gezindheid die *gy* *behoeft*, om u staande te houden in die gewesten, om daarna — ingeval uit ons onderzoek mogt blyken dat dit doel *niet* bereikt wordt — overtegaan tot het beschouwen van de middelen die u ten dienste staan, tot het aanbrenge van verbetering in wat u minder goed voorkomt.

Maar ik stuit alweer op de eenvoudigheid van myn taak.

De *Javaan* WORDT *mishandeld!* Ik wenschte dat dit ware tegengesproken, of wel dat het *onwaar was!* In dat geval toch, zou ik, beter dan nu, kans zien u te overtuigen, want ik heb opgemerkt dat niets zeldzamer is, dan 'tachtslaan op bekende zaken. Het gaat daarmee als met de Christelyke liefde. Ieder kent het voorschrift: »hebt uwen naaste lief, enz.» maar juist *omdat* het zoo banaal is geworden, schynt het opvolgen moeielyk te wezen, en men zou elken »naaste" die in vollen ernst zich beriep op die uitspraak, aanzien voor een dwaas. Zoo vrees ik nu ook, dat ge my niet zult gelooven — of althans dat ge niet zult *handelen naar dat geloof* — wanneer ik u zeg wat ieder toestemt: *dat de Javaan mishandeld wordt!*

Ik wil echter niet den schyn op my laden, alsof ik door het voorstellen dezer waarheid als eene erkende zaak, my trachtte aftemaken van 't *bewijs*, en daarom zal ik u een paar bewyzen daarvan geven, schoon 't my een verdrietig werk is . . . want Kiezers, wy moesten vèrder zyn dan dat!

Na al de redeneringen immers die ge hebt kunnen aanhooren over de *wyze hoe* er verbetering moet worden gebragt in den toestand van 't Nederlandsch bestuur in Indië, is het wel eenigzins vervelend, nog in 't breede te betoogen: *dat die toestand inderdaad verbetering behoeft*. Vergunt my echter

niet *alle* bewyzen hier aantehalen. Ik schryf een' brief, en geen boekdeelen.

Eerste bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Toen ik magistraat was van *Amboina* en onderhoorigheden, bemerkte ik spoedig te-doen te hebben met een bevolking die — overigens vele zeer goede eigenschappen bezittende — vry twistziek was. Ja-zelfs, 't kwam my voor dat velen twist maakten òm te twisten, en dat ze 't in zeer afgelegen dorpen beschouwden als iets eervols: »*met een zaak voor de Heeren geweest te zijn.*» De oorzaken van die twisten waren meestal zeer nietig, en 't zou u zeker vermaken, wanneer ik den tyd nam, daarvan een paar staaltjes meetedeelen. Maar *vermaken* is myn doel niet. Schelden speelde gewoonlyk een groote rol by de policie-gedingen der *Amboinezen*. Anders begrypen ze elkaar niet. Ze zyn *Christenen*, en vloeken meestal in 't hollandsch, even als de Javanen op de hoofdplaatsen, die hoezeer nog niet bestraald door het licht van 't Evangelie, toch meer dan de domme binnenlanders, in aanraking kwamen met uwe land- en geloofsgenooten.

Hoe dit zy, de halfwekelyksche politie-rol was altyd voor drie-vierdedeel opgevuld met *hhal makki makki* d. i. scheld zaken.

— Mynheer, JOZEF heeft gezegd dat ik een hond ben.

Ik hoorde met 't zelfde geduld dat ge moest opmerken in dezen brief, o Kiezers, de twaalf of twintig getuigen aan, die indedaad JOZEF hadden hooren betuigen, dat ABRAHAM of EZECHIEL een hond was. De Ambonsche Christenen dragen voor 't meerendeel bybelsche namen.

— Wèl JOZEF, hebt gy gezegd dat ABRAHAM — of EZECHIEL — een hond was?

— Ja, mynheer de Assistent-Resident. Maar ABRAHAM — of EZECHIEL — heeft gezegd dat ik een *zwijn* was.

En dan hoorde ik weer met gelyk geduld de getuigen aan, die in gemoede verklaarden, te hebben gehoord hoe ABRAHAM — of EZECHIEL — JOZEF had uitgemaakt voor een zwyn.

Myn vonnis? . . . Heel eenvoudig:

— Gy beiden hebt volkomen gelyk, o JOZEF en ABRAHAM — of EZECHIEL — gaat nu maar welgemoed naar huis!

En dan vraagden ze gewoonlyk een briefje, om in hun dorp te laten zien dat zy »voor de heeren” waren geweest, en dat zy in hun *regt* waren van weerszy.

Ziet-hier myn briefje, o *vry-arbeiders* en *kultuurstelselaars* . . . gy beiden hebt volkomen gelyk. Gaat nu welgemoed naar huis als JOZEF en ABRAHAM . . . of EZECHIEL.

Tweede bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

De arbeid van den Javaan zou, wat de hoofdzaak betreft kunnen worden verdeeld in de volgende klassen:

- 1) Arbeid als heeredienst ten behoeve der *eigenaars van partikuliere landeryen*.
- 2) Arbeid als heeredienst ten behoeve van *Inlandsche hoofden en beambten*.

- 3) Arbeid ten behoeve van *kontraktanten*, dat zyn zoodanige personen, als door de edelmoedige regering beschonken zyn met het regt, om te beschikken over zóóveel bouws grond, met de werkkraft van zóóveel omliggende dorpen.
- 4) Arbeid ten behoeve van *partikulieren* die aan eigen middelen zyn overgelaten, en zonder bescherming van de regering, overeenkomsten sluiten met den Inlander. Dit is de veel besproken VRYE ARBEID.
- 5) Arbeid ten behoeve van het Gouvernement: KULTUURSTELSEL.
- 6) Arbeid ten eigen behoeve. Hiertoe ontbreekt meestal de tyd, en dan komt er hongersnood.

Al die soorten van arbeid werpen voordeel af, doch alleen de laaste klasse van bezigheid zou den Javaan zelf te stáde komen. De vyf eerstgenoemde categoriën baten:

aan de *landeigenaars*,
 aan de *inlandsche hoofden*,
 aan de *europesche beambten*,
 aan de *kontraktanten*,
 aan de *particuliere ondernemers*,
 aan het *Nederlands-Indisch Gouvernement*, dat
 is ten slotte:
 aan NEDERLAND.

Hoe-meer nu de Javaan werkt, hoe-meer winst voor die personen, voor die regering, voor die natie.

De Javaan gehoorzaamt zyn hoofden. Die hoofden hebben behoefte aan weelde en praal. Wie een hoofd te vriend heeft, kan diens ondergeschikte bevolking uitmergelen zooveel hy wil. Wie zoo'n hoofd betaalt — *omkoopt!* — kan zéker zyn, tien-dubbel schadeloos gesteld te worden...

Welnu; Kiezers, gy die menschenkennis hebt, gy die te verstandig zyt om iets aantenemen op gezag, gy die zoo op leugens gesteld zyt... 't zal u zeker aangenaam verrassen, wanneer ik hier een leugen zeg, die 'k byzonder aanbeveel in uw hoogstverontwaardigd ongelooft:

Al die *landeigenaars* zyn *braaf*. Al die *inlandsche hoofden*, *edel*. Al die *europesche beambten*, *intègre*. Al die *kontraktanten grootmoedig*. Al die *partikulieren onbaatzuchtig*. Dat *Indisch Gouvernement* is van hoogen zielenadel... en 't schuldäfdoend *Nederland* bouwt *spoorwegen* van 't *batig saldo*.

Derde bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Kiezers, gy hebt het boek over de veilingen gelezen. De schryver zegt daarin, dat de vertelling van SAÏDJAH onwaar is. Die schryver had die vertelling niet moeten doen, en ik hoop dat hy niet weër zal vervallen in zoo'n fout. Hy vertelt namelyk zóó, dat gy u genoopt voelt hem te benoemen tot uwen lyfdichter... wat die arme DIMANCHE niet wezen wou. Er is sprake van heel iets anders dan van *vertellingen om u te vermaken*, o kiezers!

De schryver zegt:

... Ik heb stukken vóór mij liggen... doch neen! liever eene bekentenis.

Ja! eene bekentenis: Ik weet niet, of Saïdjah Adinda liefhad; niet, of hij naar *Badoer* ging; niet, of hij in de *Lampons* is gestorven, onder Nederlandsche bajonetten. Ik weet niet, of zijn vader bezweek ten gevolge van de rottingslagen die hem werden gegeven, omdat hij *Badoer* had verlaten zonder pas; ik weet niet of Adinda de manen telde door kerven in haar rijstblok...

Dit alles weet ik niet.

Maar ik weet *meer* dan dit alles. Ik weet, *en ik kan het bewijzen*, dat er *vele* Adinda's waren en *vele* Saïdjah's, en dat, *wat verlichtsel is in het bijzonder, waarheid wordt in het algemeen*. Ik zeide reeds dat ik de namen kon opgeven van personen die, als de ouders van Saïdjah en Adinda, door onderdrukking zijn verdreven uit hun land. Het is mijn doel niet, in dit werk mededeelingen te geven als voegen zouden voor eene vierschaar, die uitspraak te doen had over de wijze waarop het Nederlandsch gezag wordt uitgeoefend in Indië — mededeelingen die slechts kracht van bewijs zouden hebben, voor wien het geduld had die doortelezen, zoo als niet verwacht kan worden van een publiek dat verstrooijing zoekt in zijne lektuur. Daarom heb ik, in plaats van dorre namen van personen en plaatsen, met de dagteekening er bij, in plaats van een afschrift DER LIJST VAN DIEFSTALLEN EN AFBERSINGEN, DIE VOOR MIJ LIGT, getracht eene schets te geven van wat er kan omgaan in de harten der arme lieden, die men berooft van wat dienen moet tot het onderhoud van hun leven; of zelfs, ik heb dit slechts laten gissen, vreezende mij te zeer te bedriegen in het teekenen der omtrekken van aandoeningen die ik nooit ondervond.

Maar wat de *hoofdzak* aangaat... O! dat ik opgeroepen werde om te staven wat ik schreef! O! dat men zeide: „gij hebt dien Saïdjah verdicht... hij zong nooit dat lied... er woonde geene Adinda in Badoer!” Maar dat het gezegd werde met de magt en den wil om regt te doen, zoodra ik zal bewezen hebben geen lasteraar te zijn geweest!

»O, DAT IK OPGEROEPEN VERDE OM TE STAVEN... *Kiezers, Nederlanders, Christenen*, heeft het u niet getroffen, dat die schryver NIET IS OPGEROEPEN OM TE STAVEN wat hy schreef? Was 't niet de moeite waard, te onderzoeken of die MULTATULI een lasteraar is? Hadt gy niet aanspraak op *zekerheid* daaromtrent? Is 't u niet in het oog gevallen dat uwe regeerders — liberalen of behouders, om 't even! — dat zy *zwegen*, als betrapte dieven? Neemt gy daarmede genoegen, kiezers? Is 't u onverschillig, welk antwoord er

moet gegeven worden op de door de *Tielsche Courant* zoo bondig gestelde vraag: »OF NEDERLAND EEN ROOFSTAAT IS?»

Was 't u niet de moeite waard, aantedingen op dat antwoord? Of waart ge *bevreesd* voor dat antwoord?

Maar KIEZERS, 't is toch heden wèl de moeite waard, te onderzoeken of de door dien MONEY opgegeven cyfers *juist* zyn. Uwe »*geachte sprekers*» — die voor een groot deel niet spreken kunnen, en weinig geacht zyn — interpellieren den Minister van Koloniën om inlichting dienaangaande. Dit is zeer karakteristiek! Men zegt u, op eene wyze »*die rilling door 't land doet gaan*» ¹⁾ DAT GY ROOVERS ZYT . . . eerbiedige stilte! Daar verschynen OPGAVEN, STATEN, TABELLEN VAN DE SOMMEN DIE GE JAARLYKS ROOFT . . . terstond wil uwe yverige vertegenwoordiging weten of die staten, tabellen en opgaven *juist* zyn, en hoe men aan die dingen gekomen is!

UITZUIGEN, PLUNDEREN, ROOVEN, MOORDEN . . . O, dát is niets! Maar 't verleenen van een kykje in de boeken, aan een vreemdeling . . . de ONJUISTE EN ONVOLLEDIGE BOEKING van de heele ZWENDELARY . . . ja, dát zou een gruwel wezen! Er is niet meer noodig dan dit, o volk van Nederland, om te kenschetsen de wyze hoe ge u laat vertegenwoordigen, 't gehalte van uwe moraal, en de specifieke zwaarte uwer goddienerij!

Maar eilieve, schaamt u dan toch over 't gedurig voorwenden dat ge uw »broederen» daarginder wilt *beschaven* en *veredelen*, terwyl ge toelaat dat ze door uwe lasthebbers op de infaamste wyze worden mishandeld.

Maar schaamt u dan toch over de godsdienst die ge dien broederen wilt opdringen als de *eenig-ware*, en die ten slotte schynt neêrtekomen op verfoeielyk eigenbelang.

Maar schaamt u dan toch over 't vonnissen van een dief

¹⁾ Zitting der Tweede Kamer van den 25 September 1860.

of moordenaar, IN NAAM DES KONINGS, zoolang de zeepassen der schepen die UWE gestolen kruienierswaren overvoeren, insgelyks worden afgegeven IN NAAM VAN DIENZELFDEN KONING.

Ik laat nu in 't midden, of gy de waarheid weten wilt, *maar ik verkies u die waarheid te zeggen.* Ik doe dit voor *myn* vermaak, niet uit twyfelachtig kansbejag U te vermaken, wat me ook volkomen onverschillig wezen zou. En ik heb nog eene reden hiertoe. Ik wil u tegenover EUROPA ontnemen alle mogelijke voorwendsels van ignorantie! Ik wil vóórkomen, dat men op 't manifest dat ik zal uitvaardigen, antwoorde: *Dat deed eene schelmachtige regering . . . dat keurde eene slaperige of omgekochte vertegenwoordiging goed, maar . . . DAT WIST HET VOLK NIET!*¹⁾

Die MULTATULI deed verkeerd, u de waarheid te geven met wat omkleedsel. Gy hebt den zang van *Saïdjah* op muziek gezet, en uwe dochters vermoorden met veel gevoel dien armen drommel op de piano . . . Ziehier een nieuwen tekst diën ik aanbeveel in uwe muzikale inspiratie. Doch vooraf nog deze opmerking: Gy hebt op de geschiedenis van dien *Saïdjah* — als DON JUAN aan DIMANCHE — geantwoord: »*Wat praat gy aardig, vertel nog wat,*» en dus de ware of geveinsde ingenomenheid met DIMANCHE'S voordragt gebruikt als voorwendsel, om voorbytezien wat die vertelling van *Saïdjah* eigenlyk beduidt. Maar *gy kunt niet loochenen NU te weten, wat voor den landbouwenden Javaan een biffel is . . . Gy kunt u niet verschuilen achter onbekendheid met de beteekenis van wat er nu volgt . . . Gy kunt niet zeggen als Droogstoppel: »Wat gaan my die zwarten aan,*

¹⁾ Voorlopig heb ik op 't INTERNATIONAAL CONGRES, dat gehouden werd in het paleis des konings te Amsterdam, gezegd dat „Nederland een roofstaat was.” (1865).

met hun buffels! Ik heb nog nooit een buffel gehad, en toch ben ik tevreden. Ziehier:

LYST DER IN DE MAAND FEBRUARY 1856 AAN DE

BEVOLKING VAN ÉÉN DISTRIKT

AFGENOMEN BUFFELS,

TOEN

MAX HAVELAAR

ADJESIDENT-RESIDENT WAS VAN DE AFDEELING LEBAK,

EN TERWYL DE HEER

DUYMAER VAN TWIST,

ONDER DE REGERING VAN

WILLEM DEN DERDE,

NAMENS

DE NEDERLANDSCHE NATIE,

DE ZOOGENAAMDE NÉÉRLANDS-INDISCHE BEZITTINGEN BESTURDE.

NAAM VANDEN BESTOLENE.	DESSAH (dorp).	KALOERAHAN (kreits).	GETAL DER GESTO- LEN BUFFELS.
Kassib.	Kadoe Gawier.	Badoer.	Een buffel.
Manggia.	Tjibongbong.	id.	Een buffel.
Oessoep.	id.	id.	Een buffel.
Mayassieh.	id.	id.	Een buffel.
Radaya.	id.	id.	Een buffel.
Hadji Sadik.	id.	id.	Een buffel.
Sapioedien.	id.	id.	Een buffel.
Moerssid.	Waloekoe.	id.	Twee buffels.

NAAM VAN DEN BESTOLENE.	D E S S A H (dorp).	KALOERAHAN (kreits).	GETAL DER GESTO- LEN BUFFELS.
Sadjiah.	Sanggier.	Badoer.	Een buffel.
Ridjal.	Tjimontjong.	id.	Twee buffels.
Kalar. ¹⁾	Badoer.	id.	Twee buffels.
Mamak.	Tjipoeroet.	id.	Een buffel.
Kaliam.	Kadoe Leboe.	id.	Een buffel.
Asmil.	Kadoe Gawier.	id.	Een buffel.
Rangga.	Kadoe Damas. ²⁾	id.	Een buffel.
Marnie.	Tjisangsang.	Goen. Kintjana.	Een buffel.
Sariada.	id.	id.	Een buffel.
Djepo.	Tjidadap.	Kerta.	Een buffel.
Djaya. ³⁾	Tjioeroeh.	id.	Een buffel.
Bayie. ³⁾	Lebak Tjitra.	Tjikoessik.	Twee buffels.
Asmil.	id.	id.	Een buffel.
Mayinten.	Tjikatampe.	id.	Een buffel.
Ayim.	Tjilegong.	id.	Een buffel.
Moetassi.	Tjigingang.	id.	Een buffel.
Mandaya.	Kadoe Lamboe.	Kompai.	Een buffel.
Arday.	id.	id.	Een buffel.
Adjiman.	Lariebongoer.	id.	Een buffel.
Arpan.	Tjikario.	Tjileles.	Een buffel.
Abien.	Tjimerak.	id.	Een buffel.
Dakier.	Tjiorogdalong.	?	Een buffel.
Moektar.	Sereweh.	?	Een buffel.
Assieh.	id.	?	Een buffel.

IS 'T GENOEG, KIEZERS?

¹⁾ Deze man was *Loerah* = klein hoofd. Dáárom zeker nam men hem *twee* buffels af, dat ook heel billyk was, daar hy de magt had zyn schade te verhalen op een ander.

²⁾ Of *Pasir-ayer*. Ik houd van stiptheid in „zaken.” ³⁾ Dorpshoofd.

Ziet ge wel, hoe verkeerd gy deedt, dien MULTATULI te be-
noemen tot *schryver*, daar de geheele imposante eentoonigheid
der *Saïdjah*-vertelling, niets is dan een *plagiaat*, een *kopy*
van de *treurige* WERKELYKHEID!

Eén buffel! ... Eén buffel! ...

Eén buffel! ... Ja ... maar in 't geheel: *zes-en-dertig*
buffels! 't Is zoovéél niet, meent ge? ...

Eilieve: *in ééne maand!* Is 't niet *genoeg*, Kiezers?

Zes-en-dertig buffels in ééne maand! ... 't Is zoovéél niet,
meent ge? ...

Eilieve andermaal: in één distrikt ... Is 't niet *genoeg*,
Kiezers?

Zes-en-dertig buffels, in ééne maand, in één distrikt! 't Is
zoovéél niet, meent ge? ...

Eilieve, nog eens: *Lebak* heeft *vyf* distrikten ... Verme-
nigvuldigt, zeg ik u! ¹⁾

Vyfmaal zes-en-dertig is honderd-en-tachtig! Is 't *genoeg*,
Kiezers?

¹⁾ De juiste verhouding van den veestapel in *Lebak*, tot dien van
't distrikt *Parang Koedjang* was op ultimo 1853 = 980:264 (ge-
boorten). Verkiest men naar die verhouding dus slechts te ver-
menigvuldigen met vier ... 't is mij wel! Maar men zou verkeerd
doen ... 't Zou kluchtig wezen, als de betrokkenen durfden aan-
merking maken op 't *cyfer* van wat er werd gestolen onder hunne
bescherming.

Honderd-tachtig buffels, afgenomen aan de bevolking van de afdeeling Lebak, in één maand tyds! 't Is zoovéel niet, meent ge? . . .

Eilieve, tot vervelens toe: er zijn *twaalf* maanden in een jaar . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Twaalfmaal honderd-tachtig maakt ruim tweeduizend!
Is 't *genoeg*, Kiezers?

Ruim tweeduizend buffels, afgenomen aan de bevolking van de afdeeling Lebak, in één jaar! 't Is zoovéel niet, meent ge? . . .

Eilieve, byna voor 't laast: De residentie *Bantam* heeft *vyf* afdeelingen . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Vyfmaal tweeduizend buffels, is tienduizend buffels! Is 't *genoeg*, Kiezers?

Tienduizend buffels, in één jaar afgenomen aan de bevolking der residentie Bantam! 't Is zoovéel niet, meent ge? . . .

Eilieve, voor 't laast: *Java* heeft, ik weet niet hoeveel, residentien. 't Verandert telkens. Neemt de verhouding der bevolking van *Bantam*, tot die van *Java*¹⁾ . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Vier-en-twintigmaal tien-duizend buffels, maakt tweehonderdveertig-duizend buffels! Is 't *genoeg*, Kiezers!

Tweehonderd-en-veertig-duizend buffels, in één jaar afgenomen van de Javasche bevolking! 't Is zoovéel niet, meent ge? . . .

¹⁾ *Bantam* heeft vyfhonderd-duizend inwoners, en de bevolking van *Java* is twaalf miljoen.

Eilieve, voor 't allerlaast: *Java* is maar een klein deel van *Insulinde* — 't is moeielyk met juistheid te zeggen *hoe* klein — maar de *Javasche* bevolking staat in verhouding tot die van *Insulinde*, als omtrent *één* tot *drie*. Daar echter de welvaart elders geringer is, en er in de andere gedeelten van *uwe* bezittingen — noemt ge 't zoo niet? — niet zóóveel als op *Java* gestolen worden kàn, stel ik u vóór, ditmaal maar te vermenigvuldigen met *twee* . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Tweemaal tweehonderdveertig-duizend buffels, maakt vierhonderd-tachtig-duizend buffels! Is 't genoeg, Kiezers? . . .

Vierhonderd-tachtig-duizend buffels, in één jaar afgenomen aan de zoogenaamd Nederlands-Indische bevolking! 't Is zoovéél niet, meent ge? . . .

Eilieve, voor de werkelyk laaste maal: zoo'n Gouverneur-Generaal blyft daar in den regel *vyf* jaren . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Vyfmaal vierhonderd-tachtig-duizend buffels, maakt byna twee-en-een-half miljoen buffels!

Twee-en-een-half miljoen buffels, in vyf jaar afgenomen aan de Indische bevolking, onder de regering van één Gouverneur-Generaal die zyn pligt niet doet! 't Is zoovéél niet, meent ge? . . .

Eilieve, nu waarlyk voor de allerlaaste maal: één buffel kost van *vyftien* tot *dertig* gulden. Stel *twintig* gulden . . . Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Twintigmaal twee-en-een-half miljoen, maakt vyftig-miljoen.

Vyftig-miljoen guldens geldswaarde van der Indische bevolking afgenomen buffels, onder de regering van één Gouverneur-Generaal, die zyn pligt niet doet! 't Is zoovéél niet, meent ge?...

Eilieve, en dit nu waarachtig voor de allerlaaste maal: het afnemen van buffels aan de bevolking is HET ERGSTE NIET! *Heeredienst, onbetaalde arbeid, onbetaalde levering van allerlei zaken*, bedraagt in geldswaarde *méér, véél* meer, *twintigmaal* meer, o Kiezers... Vermenigvuldigt, zeg ik u!

Twintigmaal vyftig-miljoen maakt Duizend-miljoen.

Is 't genoeg Kiezers?

Duizend miljoen Guldens geldswaarde, die aan de Indische bevolking wordt afgenomen, onder de regering van één Gouverneur-Generaal die zyn pligt niet doet. ¹⁾

IS DIT NU EINDELYK GENOEG, O KIEZERS VAN NEDERLAND?

Mogt het nòg niet genoeg wezen, dan stel ik u vóór, nog eens te vermenigvuldigen met het verhoudingscyfer tussen de afpersingen die vermeld staan in myne zeer *zake-lyke, locale en personele* opgave van *Parang Koedjang* —

¹⁾ Velen zullen — met niet ongewone miskenning van de kracht der vermenigvuldiging — dit cyfer van **DUIZEND MILJOEN** guldens overdreven vinden, en gestyfd worden in deze mening door de aangeklaagden, die heel gaarne schrik voor myn resultaten omknoeien in afschrik van onderzoek.

Welnu, ik blyf aandringen op dat onderzoek! Ik houd de juist-

den grondslag onzer berekening — en het getal rooverijen die niet ter myner kennis kwamen, omdat de klagers werden vermoord en in de rivier gesmeten, op weg naar 'myn huis!

heid myner conclusie staande, en vraag aan wien ze betwyfelt, of lochent:

Welke fout ik maakte in myn berekening?

Hoeveel er dan wordt gestolen, onder 't bestuur van één Gouverneur-Generaal die z'n pligt niet doet?

Laat DUYMAER VAN TWIST toch eens antwoorden op deze vragen, als hy beweert beter te rekenen dan ik. En dat hy dan tevens berekene hoeveel fortuinen met buitenplaatsen enz, van gewezen Gouverneurs-Generaal, er nodig zijn om de fouten van één landvoogd te boeten?

Ik constateer (heden 10 Juli 1865) dat niemand protest heeft aangetekend tegen het punt van uitgang myner berekening: *den staat van gestolen buffels in Februari 1856.*

Wil men 't nòg doen? 't Is my wel. Men zal, na myn vertrek uit LEBAK, toch niet *alle* getuigen vermoord hebben! En al ware dat zo... ik ben gereed. Maar ik zou beginnen met de vraag: waarom men vier jaar lang *gezwegen heeft?*

Dat zwygen veroordeelt! Op 't Congres, waar 't beschaafd EUROPA kon geacht worden vertegenwoordigd te zyn, vraagde de heer DUMONCEAU van LEIK, of er onder de aanwezige Nederlanders niemand opkwam tegen myne aanklagt? Hy zou dit betreuren, zeide hy, wyl dan de vreemdelingen Nederland moesten verlaten onder den indruk dat ze gastvryheid hadden genoten van rovers. Die vraag en die vrees waren gepast en gegrond.

Na my sprak de heer ROCHUSSEN eene redevoering uit, waarin hoofdzakelyk werd betoogd dat NEDERLAND veel voordeel trekt uit INDIE, wat ik volmondig toestem. De INDÉPENDANCE, in den verkeerden waan dat de heer ROCHUSSEN myne beschuldiging wilde weérleggen, noemt die rede: *un discours ministre.* De scherpte dezer kwalificatie treft geen doel, als men weet — zoo als ik verzekeren kan — dat het voornemen des heeren R. geenszins was om myne grieven te behandelen, evenmin als hy 't verdedigen of

En tot dien grondslag keer ik nu terug, om te vragen aan den BETROKKENE: *welke fouten ik gemaakt heb in myne berekening?*

Eén buffel . . . één buffel . . . één buffel ! . . .

vergoelyken op zich wilde nemen, van de gruwelen die in INDIE plaats vinden. Dat die staatsdienaar onmiddelyk na my optrad, was toevallig, en een gevolg van de *ordre du jour*, trouwens gewyzigd op een verzoek van den heer POTVIN van Brussel, die na my had moeten spreken, maar aan den heer R. had verzocht te mogen ruilen van beurt.

De heer ROCHUSSEN heeft eene statisties-economise bydrage geleverd, en . . . en . . . ziedaar: ik geloof dat die oud-minister, *als* hy de zaken had aangeroord, waarover ik klaag, aan *myn* kant zou geweest zyn, en niet *tegen* my!

Ik blyf geloven dat de heer ROCHUSSEN, die hart heeft in-plaats van dor-droge deugdzaamachtigheid, gehoor zou hebben gegeven aan HAVELAAR, en dat er regt zou geschied zyn, als *hy* gouverneur-generaal ware geweest, in de dagen toen VAN TWIST zich ter-ruste legde op 't christelyk hoofdkussen van al te goedkope vrede met den „Heer.”

Neen, de heer ROCHUSSEN zou en zal my niet bestryden. Hy staat niet vast genoeg in 't *geloof*, om schelmery aan te zien zonder wrevel, of om zonder wroeging party-te-trekken tegen ienand die opstaat tegen schelmery. Om te slikken en te verteren, wat zoo'n VAN TWIST kan verdragen, is godsdienst nodig, veel godsdienst . . . als in 't vers voor die dame. (Idee 527.)

En dat ook inderdaad de rede van den heer R niet werd opgenomen als antwoord op myne beschuldigingen, blykt onder anderen hieruit, dat een hoofd-ambtenaar uit DEN HAAG (de referendaris VAN ALPHEN) met zeker élan het woord vraagde, en stamelend van drift, de hoop uitte: „dat men my toch eens zou tegenspreken!”

Nu ja, dat hoopte ik al lang. Maar op-nieuw constateer ik, dat men 't niet doet.

Het éنية wat men kan en durft, is onder'shands uittestrooien, dat „die HAVELAAR zoo'n bijzonder slecht mens is.” Dat is wat al te gemakkelyk, vind ik.

NEDERLANDERS! Zult ge dan nooit wakker worden? (1865).

Eén *buffel*, Excellentie! Eén *buffel*, man van welverdiende rust! Eén *buffel*, man van »*kunde, trouw en yver!*» Eén *buffel*, oud-prokureur of oude prokureur! Eén *buffel*, geachte spreker! Eén *buffel*, regtzinnig Christen! Eén *buffel*, man van liberalisme en vryen arbeid! Eén *buffel*, man van 't wreede en domme kuisheidsbesluit! Eén *buffel*, man van 't rystlevering-kontrakt op Banka! Eén *buffel*, man van de moorden op *Banjermassing!* Eén *buffel*, man van de lafhartige bedelcirculaire voor de slagtoffers van zeeroof! Eén *buffel*, hoort ge?... Eén *buffel*... Eén *buffel!*...

Daar ge een Christen zyt, met compensatiestelsel van genade, zoendood, witte-wolwasschery ¹⁾ en verlossing, heb ik geen verstand van uw geweten. Ik kan niet zeggen: »ik zal in uw gemoed laten weêrgalmen:

Eén *buffel*, één *buffel!*»

Maar dit kàn ik, dit zàl ik, dit doe ik by dezen: *ik gelast en dwing ieder die u ziet, die u hoort... te mompelen in zichzelf:*

Eén *buffel!*

En ik veroordeel U, tot bewustzyn dat men 't mompelt... ja, ik gelast u het nàtezeggen in uw binnenste... Beweer dat gy niet *gehoorzaamt*, als ge durft!

Eén *buffel*, één *buffel!*...

Ja, één! 't Spyt me dat aan sommige bevoorregten *twée* buffels zyn afgenomen.

Eén buffel!... waarschyglyk *de laaste!*

Twée buffels... 't is minder treffend!

¹⁾ Jezaia I: 18.

Waar men *twee* buffels afneemt tegelyk, *wáren* nog twee buffels te nemen, en met wat verbeeldingskracht zou men zich kunnen voorstellen dat er nòg meer waren... dat er nog één buffel overschoot!...

Neen... één buffel!... *Zóó* moet het wezen!

Ik stel u voor, o Kiezers, iemand aftevaardigen naar den *Haag*, die er op aandringt by 't ministerie, dat den Javaschen hoofden gelast worde, nooit twee buffels tegelyk aftenemen aan dezelfde persoon, wyl dit — uit een letterkundig oogpunt — de indrukwekkende monotonie breekt, van alle tegenwoordige en toekomstige *Saïdjah*-histories.

Vervloekt alweër, dat ge zoo hard zyt van gehoor, dat ik spotnodig heb om gehoord te worden! Ik hoop dat ge nu eindelyk begrypt, o Kiezers, waarom ik niet gediend ben met het brevet dat ge my uitreikt, als *schryver*. Is er *styl*, is er *poëzie*, is er *geest* in de lyst van gestolen buffels? Is die lyst niet nuchter als vóórbeurstyd? Riekt hy minder naar »*zaken*» dan *uwe* lysten van kaveling, dan *uwe* notitiën van verkoop?

Zoudt ge 't prettig vinden, wanneer ik aan elken diefstal — aan elken *officiëlen* diefstal namelyk... Van onbeambte dieven spreek ik hier niet — als ik aan elken diefstal eene vertelling vastknoopte? Als ik by elken nieuwen buffel, nieuwe wanhoop uitvond? Als ik nieuwe ellende borduurde op 't kanvas van elke nieuwe misdaad? Als ik nieuwe liefde en nieuwe vertwyfeling schiep by elk nieuw pligtverzuim?... Maar, Kiezers, dat doet *gy* immers ook niet in *uwe* staten, opgaven, nota's, en hoe 't verder heeten moog...

»*N^o zóó... zóóveel pakken, zóóveel balen, zóóveel vaten...*»

En men gelooft u, zonder 't minste borduursel...

Waarom gelooft ge *my* niet?

Doch ik vorder geen geloof. Er is een zeer eenvoudig middel, om te onderzoeken of al de kavelingen gestolen buffels behoorlyk aanwezig zyn, op 't zondenregister van wien 't aan gaat. Vergun my dat ik u het adres opgeef:

Vierde bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Ik wend my tot u, MR. ALBERTUS JAKOBUS DUYMAER VAN TWIST. Gy hebt gelezen wat ik zoo-even schreef aan de Kiezers . . . *gy kunt niet NIET lezen, gy kunt niet ignoreren wat ik schryf. Ik veroordeel u tot kennisname van alles wat ik zal te zeggen hebben aan de Nederlandsche natie. Ik beveel u, naar my te luisteren. Ik beveel u dat, met het gezag van den man, die zyn pligt deed, tegenover iemand die zyn pligt NIET deed.*

Ik heb u herhaaldelyk geschreven. Gy wildet niet hooren. Ik heb u tyd gegeven tot bekeering, Gy hebt u *niet* bekeerd, Het oogenblik is gekomen, dat ik u zal aantasten zonder genade. Maar verhef u niet op die eer. Ze is maar schynbaar. Ik tast u niet aan *als persoon*. De stryd zou niet gelyk wezen, en vèr beneden my, door 't groote rangverschil. Gy namelyk, zyt eenvoudig een *gepensioneerd beambte*, die *wat geld overgaërde*, daarvan *rustig* leeft, en *in de Kamer meespreekt over vryen arbeid*. Zoo zyn er vele! Ik ben heel iets anders. Ik ben *niet* gepensioneerd, gaërde *geen* geld over, leef *niet rustig*, spreek *niet* over vryen arbeid in de Kamer, en ik DEED MYN PLIGT. 't Verschil is dus te groot, dan dat ik u zou aantasten *als persoon*.

Maar gy zyt geweest: *de man op wiens »KUNDE, YVER en GOEDE TROUW” de Koning vertrouwde, toen hy u — NA-*

MENS DE NATIE altoos — *het bestuur in handen gaf over INSULINDE*. Ik kies u tot representant van 't stelsel van uitzuiging dat *Nederland* zich omtrent dat land veroorlooft, en ik kies daartoe juist u, omdat gy in zekeren zin — straks zult ge zien *in welken zin* — hooger staat dan vele anderen, voor wier fouten ik meer sympathie voel, dan voor uwe deugden. Gy zyt in 't bezit eener soort van zondeloosächtigheid die my verveelt, en die meer kwaad heeft berokkend aan *Insulinde*, dan al de misgrepen van anderen zaemgenomen. Ik beschouw u als de type van fatsoenlyke rijkgeworden braafheid. 't Is me onmogelyk aan u te denken, zonder my te verplaatsen in den tempel, waar de één bad: »Wees my genadig''... en de ander... Welaan, Mr. van Twist, ik benoem u tot *die ander!*

Bovendien, ik heb verdriet van u, omdat ge meëspreekt in de Kamer. Ik zal bewerken dat dit ophoudt. Er wordt daar véél gesproken wat geen steek houdt, en niet ter zake dient, maar het is allen eer te vergeven dan u, *omdat gy beter weet*. Heb ik u *al of niet* de brieven geschreven, die vermeld staan in *Multatuli's* boek over de koffi? Heb ik u *al of niet* den brief geschreven, dien dezelfde *Multatuli* mededeelde in zyn *Indrukken van den dag?* Waren er by dien laatsten brief *al of niet* overgelegd BYLAGEN, die u in staat stelden te *weten*, dat ik als *assistent Resident van Lebak* mijn *pligt* deed, en dat gy als *Gouverneur Generaal van Neerlands-Indië* uwen *pligt* NIET hebt gedaan?

Hebt gy niet ook in de Kamer — »voor zooveel *hoorbaar* en *verstaanbaar*» staat er in de verslagen... Eilieve, waarom spreekt gy, als ge niet hoorbaar en verstaanbaar weet te spreken? — hebt ge niet in de Kamersitting van 25 September 1860 afkeurende aanmerking gemaakt op de betuiging van den minister: *dat de toestand van Indië allezins gewenscht was?* Hebt ge niet (voor zooveel *verstaanbaar*, alweer!) in een lange redevoering betoogd — en ik erken: *bewezen!* — dat er *onwaarheid* was in die betuiging des ministers? En

was 't naïveteit van u, den schyn aantemen of ge er niet aan dacht, dat al 't *minder gewenschte* voor een groot deel is te wyten aan UZELF? Aan U, die pas van daar waart teruggekeerd? Die zoo-even nog daarginds natie en Koning representeerde? Aan U, die zoo kort geleden nog, geroepen waart te *waken* tegen al 't verkeerde dat ge zoo openhartig opsomt? Openhartig? . . . Neen, niet geheel! Ik heb er veel bydedoën, wat ge oversloegt in uw onverstane redevoering . . . ja, 't *voornaamste* hebt ge achterwege gelaten, zóó zelfs dat het denkbeeld my niet vreemd is, dat uwe geheele opregtheid in de *byzaken*, een krygslist was, om de *hoofdzaak* wegtegoochelen.

En die hoofdzaak? . . . DE JAVAAN WORDT MISHANDELD! Dát is de hoofdzaak!

Nu wend ik mij weer met de oude tuchteloosheid tot de kiezers, Mr. *A. J. Duymaer van Twist* . . . maar ge moogt lezen wat ik schryf. Ik zou zelfs zeggen: *ik wil dat ge 't leest*, indien ge 't niet reeds gelezen *hadt*. Loochen als gy durft!

Kiezers, vergeeft my den kleinen uitstap naar uwen »*geachten spreker uit Amsterdam*», een spreker dien ik niet acht, en die niet verstaan wordt als hy spreekt, waaraan men niets verliest.

Het opschrift van dit gedeelte myner toespraak aan ulieden, heet: *vierde bewys dat de Javaan mishandeld wordt*. Ik heb u eene vraag te doen. Neemt ge 't aan als een bewys voor die stelling, wanneer ik u aantoon dat de wyze waarop ik handelde te *Lebak*, met juistheid wordt voorgesteld in dat boek over de *Koffi*? Ik spreek nu niet van *Säidjah*-vertellingen, of minneliedjes . . . ik spreek met *mensen van »zaken» over »zaken»*.

Welnu, nadat ik vruchteloos by uwen tegenwoordigen »*geachten spreker uit de hoofdstad*» had aangedrongen op *regt*; nadat ik met opoffering van bestaan en toekomst, myn ontslag had gevraagd, wyl ik het *onregt* niet dienen wou; nadat

er op de meest volledige wyze was gebleken, dat er voor myne ondergeschikten geen voordeel of bescherming was te wachten van *my*, maar integendeel haat en vervolging te vreezen van de *Slymeringen*, die aan 't bestuur *bleven*, onder de hooge bescherming van uwen »*geachten spreker uit de hoofdstad*» . . . *nà* dit alles, schreef ik aan den *Contrôleur* der afdeeling *Lebak*, aan den man die *my* dagelijks had gagedeslagen, die door lang verblyf, beter dan ik, weten kon wat er omging, die op 't punt stond het bestuur dier afdeeling van *my* overtenemen . . . aan dien man schreef ik den volgende brief. *Kiezers*, gy behoeft nu niet meer te vragen: is het *wáár* wat *MULTATULI* schryft? Er is nu antwoord op de flink gestelde vraag van 't kleine *Tielsche* courantje, dat — byna alléén onder velen! ¹⁾ — begrepen heeft, *hoe hier geen spraak behoorde te zyn van een boek, van schryverstalent, van romanlezery, maar van 'T REGT DER NATIE OP KENNIS VAN DE WAARHEID!*

RANKAS BETOENG, 29 Maart 1856.

Ik heb de eer u te verzoeken, en desnoods te gelasten: op uwe eer, uwen eed en uw geweten, in margine te beantwoorden de volgende vragen, zonder omweegen, zonder halfheid, met JA of NEEN.

1 ^o . NEEN. (geparapheerd.)	1 ^o . Heb ik, zoover u bekend is, den regent van <i>Lebak</i> ooit onvriendelijk, onwellevend of onheusch behandeld?
2 ^o . JA. (geparapheerd.)	2 ^o . Heb ik niet integendeel bewijzen gegeven van welwillendheid, bijv. door hem, als hij om geld verlegen was, en

¹⁾ Ook de kordate *Tydspiegel* heeft zich niet opgehouden met praatjes over schryverstalent.

- voorschot vraagde op zijn tractement, zulks terstond te geven?
- 3°. JA.
(geparapheerd.)
- 3°. Is 't u bekend, dat ik zelfs eenmaal, wetende dat hij geen geld in huis had, hem ongevraagd geld heb gezonden.
- 4°. JA.
(geparapheerd.)
- 4°. Heb ik niet, toen de regent zoo met aandrang verzocht, den ondercolporteur de hem nog competerende gelden uittebetalen, daarin op eigen verantwoordelijkheid terstond toegestemd, ofschoon de magtiging daartoe nog niet verleend was, en hoewel gijzelf nog in 't midden bragt, dat er mogelijk aanmerkingen op des collecteurs administratie vallen zouden? ¹⁾
- 5°. JA.
(geparapheerd.)
- 5°. Was zulks niet kort voor de komst van den Regent van *Tjanjor*, en heb ik u niet later gezegd, dat ik daartoe gecomoveerd was door de meening, dat de Regent *zelf* dat geld noodig had, wijl *hij* er zoo op aandrong?
- 6°. JA.
(geparapheerd.)
- 6°. Heb ik niet op den twintigsten Februarij, den Regent gevraagd, of ik niet iets konde doen, of laten doen, om hem behulpzaam te zijn in de ontvangst van den Regent van *Tjanjor*?
- 7°. JA.
(geparapheerd.)
- 7°. Heb ik u niet gezegd, dat de komst van den Regent van *Tjanjor* wel eenige redenen opleverde om iets door de vingers

¹⁾ Zie 't boek over de Veilingen, 2de deel, pag. 145 (eerste druk). Men vergelyke overigens alle antwoorden van dien contrôleur met dat boek, voor zooveel de hoofdzaken aangaat. Wie nog twyfelt, heeft belang by twyfel, en liegt uit dat belang.

te zien, want dat ik best begrijpen konde, hoe stuitend het voor den ouden Regent was, zoo afsteken by de vertooning die zijn Neef maakt?

8°. NEEN.

(geparapheerd.)

8°. Heb ik ooit, in de vele gesprekken die ik met u had, termen gebruikt, hetzij van minachting, hetzij van kwaadwilligheid omtrent den Regent?

9°. JA.

(geparapheerd.)

9°. Heb ik u niet integendeel meermalen gezegd, dat ik medelijden met hem had; dat hij door de komst des Regents van *Tjanjor* in zoo moeilijke positie verkeerde; dat hij bovendien zulke slechte voorbeelden had gehad, en dusdanige uitdrukkingen meer, die goedwilligheid te kennen gaven?

10°. JA.

(geparapheerd.)

10°. Heb ik niet meermalen gezegd, dat de Regent nog beter was dan vele anderen, en dat het mij leed zou doen, als juist hij het slachtoffer worden moest van mijn' wil om kwade praktijken tegen te gaan?

11°. JA.

(geparapheerd.)

11°. Heb ik niet eens, toen gij naar *Serang* zoudt vertrekken, u uitdrukkelijk verzocht, den Resident het volgende (in substantie) te zeggen: „*Dat ik bevreemd was dat hij, hoorende van de misbruiken die hier plaats hadden, meenen zoude, dat ik onverschillig was of flauw. Dat ik hem verzocht, dit niet van mij te denken; dat ik integendeel zeer veel werk maakte van het tegengaan daarvan; maar dat de Regent in eene zoo moeilijke positie was; dat ik meende zeemanschap te moeten gebruiken; dat ik slechts dáárom niet dadelijk officieel rapporteerde, om hem (den Resident) niet als het ware te nood-*

zaken, daaraan terstond te streng gevolg te geven, (ik geloof dat mijn term was: die zaak terstond aan de groote klok te brengen) want dat ik medelijden met den Regent had, en eerst pogen wilde hem met zachtheid tot zijn pligt te brengen?"

- 12°. JA.
(geparapheerd.)
- 12°. Is het u bekend, dat ik, toen ik van den regent inlichtingen wilde hebben omtrent vele misbruiken die mij bekend waren, hem een dertigtal vraagpunten heb voorgelegd?
- 13°. JA,
(geparapheerd.)
- 13°. Waren die niet alle door *mijzelf* geschreven?
- 14°. JA.
(geparapheerd.)
- 14°. Waren niet die vragen slechts *geparapheerd*, en bovendien was niet de geheele inrichting daarvan, als het ware inofficieel?
- 15°. JA.
(geparapheerd.)
- 15°. Heb ik u niet later, toen ik genoodzaakt was, die vraagpunten met de daarop gegeven antwoorden in uwe handen te stellen, gezegd: „*dat ik dit aldus had gedaan, om den Regent niet te doen denken dat ik hem kwaad wilde, en om hem aantesporen tot opregtheid?*”
- 16°. JA.
(geparapheerd.)
- 16°. Is het u bekend, dat de antwoorden op die vraagpunten niet door den regent zelven zijn geschreven, waaruit blijkt, dat *hij* minder dan *ik* vreesde, door dat onderzoek gecompromitteerd te zijn?
- 17°. JA.
(geparapheerd.)
- 17°. Heb ik niet later u medegedeeld, dat de *Pattie* ¹⁾ mij, namens den regent, bedankt heeft voor de delicate behandeling der zaak?

¹⁾ Een inlandsch beambte die den regent terzyde staat, en in casu diens trouweling was.

18°. De *Pattie* heeft al deze vragen met JA beantwoord, en zelfs ongevraagd gezegd, zulks onder eede te willen bevestigen; hij scheen nog getroffen te zijn door uwe welwillendheid.

(geparapheerd.)

19°. NEEN.

(geparapheerd.)

20°. JA.

(geparapheerd.)

21°. JA.

(geparapheerd.)

18°. Ik verzoek u den *Pattie* te vragen, of ik niet bij het overgeven dier vraagpunten:

1°. *heb aangedrongen op oprechtheid;*

2°. *gezegd heb, dat de Regent mij als vriend kon beschouwen, en dat ik hem zou helpen waar ik konde en mogt;*

3°. *Of hij, Pattie, mij niet heeft bedankt, en daarbij gebruikt heeft de woorden: „Belom ada satoe toewan bitjara bagitoe?”* ¹⁾

19°. Hebt gij later (toen ik tot het besluit gekomen was, dat onder'shandsche vermaningen niet baatten) iets bemerkt van publieke onderzoekingen, of van wat het ook zij, dat compromettant was voor den regent?

20°. Hebt gij niet integendeel eerst op 26 Februarij kennis gekregen van mijne brieven, waarin ik den regent aanklaagde, en wel van den *resident* zelve, die de u onbekende brieven voorlas?

21°. Waart ge dien dag niet zeer verwonderd, en gebruiktet gij niet later uitdrukkingen als deze: „*Ik wist niet wat er gaande was . . . ik begreep er niets van*” en dergelijke, alle aanduidende dat mijne onderzoekingen en de resultaten daarvan, u onbekend waren gebleven?

¹⁾ Nog nooit heeft enig heer aldus gesproken.

- 22°. JA. 22°. Geloofl ge, na uwe opmerkingen omtrent mijne handelingen aangaande u of anderen, dat ik lust heb in wèl doen?
(geparapheerd.)
- 23°. JA. 23°. Bleek u niet, dat ik verheugd was over de armoede der bevolking te *Lebak*, in dien zin dat ik hèt als eene schoone roeping beschouwde, die te doen wjken?
- 24°. JA. 24°. Heb ik niet zelfs meermalen gezegd, dat: „hoe achterlijk ook mijne geldelijke omstandigheden waren, ik ongaarne zoude verplaatst worden, hetzij met bevordering, hetzij naar eene voordeeligere afdeeling, want dat ik er zulk een genoeg in schiep, die arme verdrukte menschen te releveren?”
- 25°. JA. 25°. Toonde ik niet, in alle mijne handelingen, dat ik zulks uit den grond van mijn hart meende?
- 26°. JA. 26°. Bleek u niet, b. v. uit vele kleine arrangementen, dat ik hoopte en wenschte en trachtte, lang in die arme afdeeling te blijven?
- 27°. JA. 27°. Heb ik niet zelfs gezegd, dat ik hier wel *altijd* zoude willen blijven, zonder ooit bevorderd te worden, mits men mij toestond om wèl te doen?
- 28°. JA. 28°. Geloofl gij — naar ge mij hebt leeren kennen in alle mijne handelingen — dat dit opregt gemeend was?

29°. JA.

(geparapheerd.)

29°. Heb ik niet bij vele gelegenheden gezegd, dat ik zoo vele plannen in het hoofd had, ter verbetering van den toestand der bevolking (denk aan heeredienst, aan tractement van inlandsche hoofden, schrijf behoeften, aan zoutverkoop-pakhuizen, eene machine om water op te voeren etc.) doch: *dat vóór alles knevelarij moest ophouden?*

30°. IK VERZOEK U VRIENDELIJK, MIJ VAN HET ANTWOORD OP DEZE VRAAG TE VERSCHOONEN.

(geparapheerd.)

30°. Hebt gij den moed, indien daartoe naar uwe meening moed noodig is, ronduit te antwoorden op de vraag: of er knevelarij bestaat in *Lebak?*

Nota bij deze vraag. Mij is het vrij onverschillig, of gij die vraag al dan niet beantwoordt, want hoe omzigtig uwe rapporten ook waren ingekleed, hebt gij hier en daar niet kunnen vermijden, daarop te doelen. Het was dan ook moeilijk die waarheid overal te onderdrukken in schriftelijke opgaven, wanneer ze in gesprekken tusschen ons, als uitgemaakt werd aangenomen.

31°. JA.

(geparapheerd.)

31°. Erkent ge, mij gezegd te hebben, sprekende over mijn voorganger: „*dat ook hij tegen misbruiken te-velde trok, en dat ge daarop liet volgen: „Als hij langer hier was gebleven, ware hij stellig ver-geven”?*

32°. JA.

(geparapheerd.)

32°. Erkent ge, dat, toen onlangs werd gesproken over vergiftiging, ik u op eenmaal vraagde: „*Ah, dat is wáár, gij hebt zusters, waarvoor gij zorgt, is dát*

ook de reden van uwe vrees, van wat ik halfheid noem? en dat ge daarop toestemmend antwoorddet?

De bovenstaande antwoorden, die door mij zijn gearapheerd, heb ik gegeven in gemoede, en naar waarheid.

Ten slotte verzoek ik u nogmaals, de antwoorden eenvoudig in JA of NEEN uit te drukken, en daarbij te bedenken, dat hoe weinig ge ook voortaan met mij zult hebben uittestaan, uw geweten niet van verplaatsing of ontslag afhankelijk is.

De contrôleur van
LEBAK,

VERBRUGGE.

De assistent-resident van
LEBAK,

MAX HAVELAAR.

Is 't voldoende, *Kiezers*? ... Zyt gy tevreden? ...

O, ik heb méér! ...

Wilt ge, dat ik u aantoon hoe, op de ontvangst van MULTATULI'S boek over de koffi, de tegenwoordige Gouverneur-Generaal met spoed is gereisd naar *Lebak*: »om daar eenige zaken te onderzoeken» — stond er in de *Javasche Courant* — en hoe dat onderzoek niet geleid heeft tot het zoo gewenschte bewys dat MULTATULI een lasteraar is? ...

Zoo'n bewys toch zou wat waard geweest zyn!

Wilt ge, dat ik u de houding schets van eene andere excellentie, thans een »geacht lid» in de Kamer, die — voor zooveel hoorbaar en verstaanbaar natuurlijk! — gezegd heeft... dat hy over dat boek en den schryver van dat boek iets zou kunnen zeggen?

Wilt ge, dat ik de schoone speech analyseer van een ander »geacht lid» die ook excellent was vroeger, en nu, party trekkende voor de eer van eene gewezen mede-excellentie —

voor zooveel hoorbaar en verstaanbaar alweër — betoogd heeft, »dat er wel eens regt gedaan was in Indië?» ...
Waarachtig!

Wilt ge, dat ik voor u afschryf de zinsnede uit het regeringsverslag over 1856, WAARIN DE GEGRONDHEID MYNER BEWERINGEN WORDT ERKEND? ¹⁾

Wilt ge, dat ik na dit alles ging betoogen, hoe valsch, hoe lafhartig, hoe eerloos men my heeft behandeld? ...

God bewaar me, Kiezers!... 't Zou schynen of ik PUBLIEK erkende als regter! Dat kàn toch niet!... Dit begrypt ge, niet waar?

„Neen... neen... over myzelf spreek ik nu niet!... Men

¹⁾ Zie-hier wat Prof. VETH daarvan zegt in den *Gids* van Augustus 1860:

„Sedert heeft HAVELAAR met de zynen gebrek geleden, hy is het voorwerp geworden van den smaad der Droogstoppels — want de Droogstoppels in Nederland maken altyd gemeene zaak met de Slymeringen in Indië — hy is geworden: **MULTATULLI**, niet alleen in aangenomen naam, maar indedaad.

„En wat bewyst nu het feit, dat, na zyn ontslag werkelyk een onderzoek naar de knevelaryen in het Regentschap **LEBAK** plaats had, dat de Regent eene scherpe vermaning ontving, en eenige mindere hoofden werden afgezet?

„*Primo*: de waarheid van het spreekwoord, dat de kleine dieven gehangen worden, terwijl men de groote laat loopen.

„*Secundo*: dat de zaak te veel ruchtbaarheid had verkregen, om nu nog gesmoord te worden.

„*Tertio*: dat de knevelary in Lebak al zeer erg moet geweest zyn, wanneer zelfs een Resident, die zoo gaarne schipperde, en zoo ongaarne een inlandsch hoofd vervolgde, constateren moest, dat er werkelijk reden tot klagen bestond, en by gevolg,

„*Quarto*: dat Havelaar volkomen gelyk had.”

ga voort my te beschimpen, te beleedigen, te belasteren! . . . Men houde my voor een slecht mensch, voor een ondiër, voor een geestverwant zelfs . . . en geloove niet ooit die zyde van mijn gemoed te leeren kennen, waar ik de pyltjes opvang dië ik — *anders* treffend! — zal weêrgeven als de geschikte tyd gekomen is.

Ook over de ellende van den *Javaan* spreek ik nu niet. Ik weet dat gy van »zaken” houdt, Kiezers! Welnu, ik spreek over: »zaken” . . . over niets dan: »zaken.” Ik spreek over: *duizend miljoen!* . . . Zyn dat *zaken?*

Ik heb U aangetoond — maar ik heb meer! — hoe er *Duizend miljoenen* verloren gaan, onder de regering van één Gouverneur-Generaal die zyn pligt niet doet!

Ik heb méér, zeg ik u! Neemt echter voor lief, wat ik u heden geef, en laat ons nu overgaan tot het laaste gedeelte van myn brief, waarin ik — heel kort, ik beloof het u — zal nagaan, wat er te doen valt, opdat de *Javaan niet langer worde mishandeld*, wanneer althans dat onderzoek niet beneden uwe aandacht is, wat me wel-eens zoo toescheen . . .

DUIZEND MILJOEN!

Ik weet niet of gy 't genoeg vindt, o Kiezers, maar *ik* vind het *veél!* En ik verzeker u, dat de bevolking daarginder 't ook nog-al *veel* vindt. Er zyn volstrekt geen beginselen noodig van staathuishoudkunde — *eerste* beginselen, natuurlijk! 't Blyven altyd *eerste* — om te begrypen, dat het voortdurend afnemen van die duizend miljoenen niet geschikt is, om de bevolking van UW *Neêrlands-Indië* gunstig te stemmen voor uwe lasthebbers, die dat afnemen mogelyk maken, noch voor u, Kiezers, die 't benoemen van zulke lasthebbers toelaat.

Wy zyn alzoo genaderd tot de toepassing onzer preëk.

Maar laat ons nog eenmaal vaststellen, wat we nu als vastgesteld kunnen aannemen:

Nederland heeft *Indië* noodig.

Nederland moet dus trachten *Indië* te behouden.

Daartoe is 't een vereischte, dat de bevolking van *Indië*, *Nederland* een *goed hart* toedrage.

Dit doel wordt *niet* bereikt, zoolang elke nieuwe Gouverneur-Generaal die bevolking te-staan komt op *Duizend miljoen schats* . . . en wat bloed. Maar 't bloed ga ik voorby, omdat ik begryp met u te moeten spreken over: »*zaken*.”

Het is dus uw belang, te zorgen, dat zoo'n Gouverneur-Generaal wat goedkoopere wete huistehouden met de bezittingen dier bevolking. Dit in de vooronderstelling dat ge 't met my ééns zyt, dat duizend miljoen *genoeg* is . . . of *te veel!* . . . Zoo *niet*, dan heb ik u niets meer te zeggen, en gy kunt de toepassing overslaan.

En die toepassing? . . .

Als ge u eens *bemoeidet met uwe zaken*, Kiezers?

Als ge eens personen naar de Kamer zondt, die . . .

Ik heb 't u meer gezegd, maar gy hebt er niet op gelet. Misschien omdat ik 't wat eenvoudig zei, en geene *vertellingen* vastknoopte aan myne eenvoudigheid.

Ziet-hier hoe ik 't u eenmaal gezegd heb :

„Ik geloof dat er een man noodig is van *studie*, maar niet van studie *alleen*, een man van *praktijk*, doch niet *alleen* van praktijk; een man, die het volk in *Indië* kent, die daaronder en daarmede geleefd heeft, die tevens echter genoeg man van wetenschap is, om niet door zijne praktische rigting geleid te worden op bloot empirisch gebied; een man, die *het goede* voorstaat door het streven naar *waarheid*; iemand, die, gebonden *noch* door systeembanden, *noch* door menschenvrees, *noch* door zucht om ministers te believeen, *durft* en *kan* aantoonen, hoe diep de wonde is, die er kankert aan ons Staatsbestuur; iemand eindelijk, die *ondervinding* heeft, *bekwaamheid*, *moed*, en, *dit* vooral, een man, die een *HART* bezit!... ¹⁾

HART! Ja... *les grandes pensées viennent du coeur!*

Kiezers, als ge eens trachtet iemand te vinden, die *hart* had?...

Als ge eens daaraan de voorkeur gaaft, boven die byzondere achtenswaardigheid... die niet spreken kan?...

boven de gave van 't *spreken* dergenen, die niets te zeggen hebben, omdat ze niets weten?...

boven 't *weten* van zoovelen die 't goede niet *willen*, omdat het kwade hun voor 't oogenblik beter te-stade komt?...

boven het *willen* zelfs van de meesten, die niet geboren zyn om hun wil *doortedryven*?...

boven 't avokatengewawel?...

boven de studie van parlementaire vormpjes?...

boven de kunst om stemmen te verzamelen, door een soort

¹⁾ *Brief aan de Kiezers te Amsterdam, by J. H. de Ruyter.*

van ruilhandel... dat is: boven infame verkrachting van eed en pligt, zooals dagelyks in de Kamer gebeurt... ¹⁾

boven de zekerheid dat »*die persoon met de meeste onpartydigheid* — komiek! — *met de meeste onpartydigheid de belangen zal voorstaan van uw distrikt?*» ... ²⁾

boven de gehechtheid aan eene party... dat is: aan een der beide cliques, die by afwisseling den Javaan uitzuigen op liberale of behoudende wyze...

boven de aanbeveling van de redactien der dagbladen, die zouden wèl-doen hunne pretentie op 't leiden der publieke opinie te verruilen tegen wat degelykheid, wat kennis en wat styl?...

boven de problematieke bekwaamheden van lieden die niets of weinig geweest zyn?...

boven de positieve onbekwaamheid derzulken, die wèl wat geweest zyn, maar nooit iets hadden moeten wezen?

¹⁾ „Help ons hierin, dan beloof ik u de stem van „dat of dat geacht lid” voor *die zaak!*” Verbeeld u het lid eener jury, die tot een kollega zeide: „help my dezen man hangen, dan zal ik u helpen aan 't geesselen van dien ander?”

²⁾ Ik citeer! Hoe ik denk over dien *esprit de clocher* moge blyken uit het volgende: In een *Friesche* courant lezende dat men my had voorgesteld tot kandidaat, onder verzekering dat ik een *kordate Fries* was, heb ik geprotesteerd tegen die eer. Kordaat beweer ik te zyn — en ik zal 't toonen — maar een *Fries* ben ik niet. Er is een kreet van verwondering opgegaan, toen ik daarop betuigde: „*Fries of geen Fries, dat is hetzelfde. Ik zou myn votum weigeren aan een wet ter bescherming van de Jenever, al ware ik met algemeene stemmen gekozen te Schiedam.*” Zie *Leeuwarder Courant*, 30 Oktober 1860.

Ziet, Kiezers, hoe zou 't zyn, als ge in plaatse van dat alles, eens iemand afvaardigdet naar den Haag, die in 't bezit was van wat *hart?*...

Iemand, die in dat hart inspraak, taal en toon vond, om te zeggen tot den minister:

»ik gedoog niet langer, dat ge het *Hollandsche volk deelgenoot maakt aan dat geknoei, aan dien perpetuëlen broedermoord?*»

Iemand, die op de klacht over 't voorbyzien van *parlementaire vormen* durfde antwoorden: »dat ook de *Javaan* vormen kent, die verbieden dat hy zich straffeloos laat vilten?... Dat het evenmin past, in welken vorm ook, daarginder gedurig te zaaien om hier te oogsten; dáár te doen arbeiden, om hier te genieten; dáár te laten lyden, om hier te zwelgen; dáár te moorden, om hier te blyven leven?»

Iemand, die zoo-iets zou weten te zeggen op een toon die wat ontzag inboezemde aan die kleine mannen van parlementaire vormpjes?... Zóó, dat het *gehoord* werd, en *verstaan*, en *begrepen*, ook buiten de Kamer?...

Iemand, die de ledige hand kan uitstrekken, met de betuiging: *ziet... aan deze hand kleeft het bloed niet!*...

Iemand, die de ledige zakken zou kunnen omkeeren, en daarbij uitroepen: *ziet... niet hier vindt gy 't gestolen erfdeel onzer verslagen broeders?*...

Iemand, die de vraag durft opperen: **MOET NEDERLAND EEN ROOFSTAAT BLYVEN?**...

Iemand eindelyk, die wat méér was dan *gewezen Gouverneur-Generaal, of minister, of rykgeworden oudgast met ter-juister-tyd geboren principes*; iemand die niet verëerd werd of *verheven*, door 't innemen eener plaats naast al die »geachte sprekers.» Iemand die *de Kamer verëerde* door zyn kortstondig lidmaatschap . . .

Kortstondig . . . ja! want, gelooft my, Kiezers . . . zóó iemand zou niet *heel* lang lid willen blyven van uwe glorie-ryke vertegenwoordiging . . .

Dat moet ge ook van zóó iemand niet vergen.

Want *vervelend* is 't in uwe Kamer . . . dàt zult ge toegeven! Zou 't waar zyn, dat de Keizer van *Rusland* uwe afgevaardigden subsidieert, om Europa te doen walgen van den parlementairen regeringsvorm? Men zegt het. En als 't waar is, moet men erkennen, dat die Keizer behoorlyk bediend wordt voor zyn geld . . . of neen, 't helpt niet . . . Europa komt het niet te weten. Want . . . en dit is van beduiding: men geeft zich in *Europa* de moeite niet, te onderzoeken wat er gesproken wordt door uwe »geachte sprekers» die niet verstaan worden.

Kiezers, ik stel u ernstig voor, U *eens te bemoeien met uwe »zaken.»*

Daar gy in-den-regel nog al let op uw belang, en welligt vooronderstelt, dat ieder aan u gelyk is in dat opzigt, eindig ik met de opmerking: dat *ik geen woord tot u heb gesproken in myn belang.*

Integendeel! . . .

Myn belang is, dat ge u by voortdoring *niet* bemoeit met uwe zaken . . .

Dat ge ministers, dagbladen, residenten, Gouverneurs en *tutti quanti* laat huishouden naar hartelust . . .

Dat ge Gouverneurs-Generaal naar Indië zendt, die niets geweest zyn. om een proef te nemen of ze iets *worden* kunnen, en wel ter vervanging van anderen, by wie gelyke proef totaal mislukt is . . .

Myn belang is, dat gy voortgaat den Javaan te mishandelen tot hy *opstaat* . . .

Myn belang is, dat gy u volzuigt aan welvaart . . . overvol . . . méér dan vol . . . tot gy *berst!*

En hiermede neem ik voorloopig een allerhartelykst afscheid, in de welmeenende hoop dat ik my nooit weer zal laten verleiden tot de wanhopige poging om u iets aan 't verstand te brengen, waartoe noodig wezen zou . . . Ik groet u.

P.S. Wanneer misschien myn schryven niet naar uwen zin is, bedenkt dan dat ik eigenlyk niet aan U schryf. 't Is me volkomen onverschillig, hoe gy myn geschryf beoordeelt. Spaart u gerust de moeite van dat oordeel. Geloof, dat uwe afkeuring my byzonder verëert, en dat ik walg van uwen lof. De opgave voor my is alleen, later te kunnen toonen aan de *Javanen* en aan *Europa*, dat ik u gewaarschuwd heb . . . Waarvan ik acte neem by dezen.

Aan Tine.

Vindt ge niet, dat het op eene preek lykt, lieve? Op een preek met deelen, onderdeelen, halve deelen en bydeelen. 't Zal zeker algemeen bevallen.

Wat me dat schryven aan de Kiezers zwaar viel! Ik voel zooveel vrees, niet begrepen te worden! En toch is 't eenvoudig. Ja, dat is het juist, ik heb niets te vertellen dan eenvoudige dingen. Als ik eens een systeem maakte? Maar later dan... Nu ben ik wat mœe. Ik heb altyd dat zonderling gevoel van leegte... zou 't van de *koffi* komen? Of van de *maan*... die er niet is, want gisteren avond was 't donker, toen ik wandelde met dien artiste en zyne verloofde.

Nog altyd geen antwoord van den minister. Was myn brief misschien niet goed geschreven? 't Is wel mogelyk. Alles gaat my zoo slecht van de hand, tegenwoordig. Daar hebt ge dien brief aan de Kiezers... wat een draderig ding! 't Zal zeker bevallen. Begryp eens: IK... *deelen* en *onderdeelen*! Ik ben niet wèl, dat voel ik aan alles, maar wàt me scheelt, weet ikzelf niet. Ik heb altyd die leegte in 't hart, alsof me een kies waar getrokken op die plaats, en dat kan toch niet waar zyn.

En die stortvloed van allerlei brieven houdt aan. En myn droomen!... Dag, beste Tine!... Kunt gy 't nog wat uithouden? De minister zal wel antwoorden... Schryf me hoe 't is met de kinderen...

Van Tine.

Alles wèl, Max! De kinderen zyn héél wèl... Ook ik ben héél wèl, Max! Geloof me, alles is héél wèl...

Van Tine aan Fancy.

Ik roep u! Ik smeek u! ik bezweer u, FANCY, kom hem en my te hulp... Hy bezwykt, als ge niet spoedig komt, en zelfs IK, die toch moeder ben, en sterker wezen moest dan een man!... FANCY!... FANCY!!...

Aan Tine.

Lieve TINE! Ik ben zeer onwel. Houd u nog wat goed, myn kind... ik zal wel beter worden... Houd maar moed, en zeg aan de kinderen... O God, ik ben moê!

Van Tine.

De kinderen zijn héél wel, Max! En ik ben heel wèl... o héél wel! Wy zyn opgeruimd en vrolyk... ge moest eens zien! O, wy zyn zoo wèl, Max...

Van Tine aan Fancy.

Ik roep u, ik *bid* u, ik *smeek* u, *kom!*

Aan Tine.

TINE, ik ben boos op u! Ik heb u honderdmaal gezegd, dat ik die wanorde niet *wil*. Daar ontvang ik allerlei brieven van menschen, die me om geld vragen. Zy zeggen, *dat ik 't hun schuldig ben!* Ge weet, ik *wil* geen schulden hebben! Betaal liever een rekening vyfmaal, tienmaal — om 't even! — dan dat ge my laat manen door kooplui en allerlei volk...

Foei, foei, foei! 't Is schande, dat ge my aan zoo-iets blootstelt door uwe slordigheid! Hoort ge, *gy, gy, gy* stelt me daaraan bloot! 't Is de schuld van *uwe* slordigheid, dat ik daar brieven kryg, alsof ik een onfatsoenlyk mensch was een kwade betaler, een bankroetier! Betaal die menschen, en zorg in-gods-naam, dat zoo-iets niet weêr gebeurt. Ik verzoek u, winterkleêren te geven aan al de weeskinderen, en zeg dat ze niet hoeven te bidden voor ons, want dat helpt niet, en we hebben geen biddery noodig. Koop wat arme meisjes los, die kroonen dragen van modder, en *hoerah, hoerah* voor hem, haar, *Golgotha*, VAN TWIST, FANCY...

FANCY... kent ge FANCY? Lange haren, neen, de stiefmoeder in een verbeterhuis. Wat is er toch? Ik weet het al. Nu weet ik alles. Ze schilderen en schoonmaken!... En zy metselen!... Bouw maar, bouw maar... hoog en nauw... nauw... nauwer... nauwst... al nauwer, tot het knypt... met vryen arbeid... vry, vry, vry... alles vry! Laat dien VAN TWIST maar los... hy heeft geen lust om te vry-arbeiden met één buffel... neem hem niets af... en de schoolmeesters... *tst! tst! tst!*... Roep allen meê... Laat hem z'n witten das geven, en een blikken ster op de borst... Heet, heet... och, wilt ge 't kind overzetten... op dien anderen schouder... 't drukt zoo... die schouder is rauw... rood is de rug... 't is een pret!... Ben je de

moeder of de vrouw? Waar zyn de kinderen?... Zyn de kleértjes al verkocht?... Hu, huup... waar is je tulband? Zingt, kindren, zingt, uw vader draagt het kruis... Dag, SCHMOEL... dag, NATHAN... dag, JUDAS!... Heb je FANCY gezien? Meê, meê, allen meê... JOCHÉBED, wil je dien Gouverneur-Generaal wat omhoog houden?... zwaar is hy niet... Geef hem een buffel — één — laat hem kruismannetje spelen... 't arme schaaap!... Geef hem *hier*... kun je zien, vlugge EPHRAÏM?... Heb je nog van je zilverlingen?... Bukken, bukken... gauw!... Duizend miljoen... haast je... pak op... Dat's 'n lief kind... vol yver, kunde en goede trouw! Neem MIRJAM terug, JOCHÉBED... en smyt het neêr... klik, klak... een zweeps slag... zie, daar rolt alles weg onder 't volk! Hei, hei, trap er niet op... 't is een vry-arbeider met principes!... Duizend miljoen zilverlingen!... Koop wat vleesch voor de kinderen, en dring zoo niet, JÖCHAZ... Hoerah, hoerah voor *Golgotha*, en de *Holland-sche natie!* Hoerah voor één buffel, Excellentie! Eén... één... één... zeg ik u!... Eén Excellentie en één buffel... Zóó moet het wezen... Hoerah!... Ik ben moê..

Van Tine aan Fancy.

FANCY, HY BEZWYKT!... IK ROEP U... IK BEVEEL U,
KOM HEM TE HULP!

BREEKT GY ALDUS DE BELOFTEN DIE GE ZOO PLEGTIG
MY DEED, TOEN IK MY AAN HEM VERBOND?

ZYT GE ALS EEN GOD, DOOR DE MENSCHEN GEMAAKT, DAT
GE NIET ANTWOORDT AAN WIE U ROEPEN?

FANCY, IN NAAM DER HEILIGHEID VAN DE ROEPING DIE GE OP U NAAMT TE VERVULLEN, BEVEEL IK U: KOM HEM TE HULP!

Van Fancy aan Tine.

Kleinmoedige! Waarover bezwaart gy u? Waarover verwondert gy u? Zaagt ge ooit kiem schieten uit *ongespleten* korrel? Zaagt ge ooit baren, zonder *wee*? . . .

Wees gerust! Ik zal daàr wezen ter-zijner-tyd!

IK ZEG U, DAT HY TAAI IS, DIE DAAR GAAT . . . HY ZAL GEWIS AAN 'T KRUIS NIET ZWYGEND STERVEN . . .

IK ZEG U: WEES GERUST . . . HET EINDE IS NABY!

Aan Tine.

Lieve Tine! Ik ben regt vrolyk! Gy raadt nooit waarom? Ja, lieve, geld kan ik u niet zenden . . . daárover is het niet. Ook heeft de Minister niet geantwoord. Daárover is 't dus ook niet. Neen, maar ik ben den laasten tyd wat onwel geweest, en Tine, ik geloof zelfs héél onwel. Doch ik voel me nu veel beter, en dat maakt my zoo opgeruimd. Ik kan u niet regt beschryven wat er met my gebeurd is, maar ik heb veel gedroomd en geyld. Ge weet wat HAMLET zei:

There are more things in heaven and on earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy...

welnu, HAMLET had gelyk! HAMLET had gelyk!

In myn ziekte — want waarachtig, 't schynt dat ik ziek geweest ben — scheen 't my dat ik verliefd was. Dit nu is zoo vreemd niet, zult ge zeggen. Maar 't was een zonderlinge liefde, hoor maar! Dan eens was ze een meisje, dan een spook! Dan omhelsde ik haar, zoo-als ik U doe, en dan weêr viel er aan geen omhelzen te denken, want ik zag haar niet. Ja-zelfs wist ik niet, waar of wie ze was. Dan zat ze 's avonds by me, en las my wat voor, dan weêr kwam ze voor myn venster spelen op een guitar. Zy sprak Fransch, Hollandsch, Maleisch, Coptisch, Sanskrit, en allerlei talen meer, waarvan ik nu de namen zelfs vergeten heb, maar die ik vlug sprak, en goed verstond. Dan was 't my, of ze magtig was en sterk... dan weêr of ze verdrukt werd, en behoefte had aan myn hulp... En ze vertelde my geschiedenissen... O... ik heb niet alles onthouden — ge weet hoe 't met ylen gaat — maar toch *iets*, en ik geloof het voornaamste.

Eerst moet ik u zeggen, hoe ik met haar in kennis kwam. Ik heb u die geschiedenis meer verteld, maar ik wist niet dat ze zulke gevolgen hebben zou.

Toen ik tien jaren oud was, wandelde ik op de zoogenaamde hooge-sluis te Amsterdam. 't Was een saturday-middag. Nog heb ik dat saturdaygevoel: morgen geen school! Kerk... ja... maar dat 's kort, schoon 't lang leek door de verveling.

't Was saturday. Wat al joden op zoo'n dag! En wat ze vrolyk en kleurig gekleed zyn! Nog nu zie ik dat met zooveel genoeg. De joodsche opschik op den Sabbath heeft my altyd meer aangetrokken, dan die koude, dorre grefor-meerdheid. Als ik God was, zou ik een profeet zenden met

de boodschap dat ik veel hield van lucht, licht, leven, kleuren . . . en dat ik vermaak schiep in vrolykheid. 't Denkbeeld is my niet vreemd, dat de joden uitverkoren zyn, omdat zy hielden van wat opschik. Maar een beetje meer smaak zou niet kwaad wezen. Als ze dat hadden, waren ze misschien uitverkoren gebleven. 't Is ook wel mogelijk, dat ze hun smaak hebben verloren, door 't omzwerven onder de Christenen.

Een joden-jongetje wandelde voor my uit, met zyn zusjes. Hy had een barètje op, met schotsruit rand, en scheen regt grootsch daarop. Het waaide sterk, en 't barètje woei af. Och, wat waren die kinderen bedroefd! *Publiek* riep: een pet in 't water! en vermaakte zich met den angst van 't jongetje. 't Was in dien tyd voor *Publiek* een *bonne fortune* als iemand in nood zat. Hy begreep zeer goed, dat het schotsruit petje een sabbathstooi was, een familiestuk, een hoop van 't huisgezin, een palladium! 't Was niet: 'n pet, het was: *de* pet! Nu is er in 't ongeluk van onze beste vrienden altyd iets dat ons plezier doet. Ga dus eens na, wat een vermaak het was voor *Publiek*, iemand in nood te zien, die geen beste vriend was niet alleen, maar bovendien een jongetje van 'n ander geloof.

Die kinderen wrongen de handen, en *Publiek* stak de zyne in z'n zakken, zoo diep hy kon.

Een oude metselaar of opperman, met kalkbak en verdere attributen van zyn beroep, zag my aan. Ik voelde dat hy iets zeide, en ik verstond hem. Hy antwoordde op de vraag die ik deed aan myzelf: »Zou *ik* het petje niet kunnen weêrgeven aan dat jongetje? . . . 't Kind is zoo bedroefd . . .”

Misschien heb ik 't antwoord van dien ouden man niet goed begrepen. Misschien was 't reeds de groote verwaandheid die in myn binnenste woonde, en riep: »Zeker, zeker, *gy kunt helpen!*” Hoe dit zy, *Publiek* was niet verwaand. Ik bezorgde dat kind zyn baret weêr, en nog ben ik bly dat ik zoo verwaand geweest ben.

Toen ik weêr op dien hooge-sluis stond, zocht ik den mèt-selaar, maar vond hem niet. Eene dame glimlachte, en zeide: ZOEK NIET, IK BEN HET! En zy noemde my haar naam, dien ik later vergat, maar nu onlangs weêrvond: FANCY.

— Ik zeg en U, zeide zy, *Ik geef u thans den wil, later de kracht, en de overwinning in 't eind!*

Dat begreep ik toen niet, omdat ik maar een kind was, beste Tine. Als ik haar iets te verzoeken had gehad, zou ik zeker gevraagd hebben: *Vry van kerk, morgen!* Anders niet.

Ik vergat die historie nooit, maar wèl werd zy op den achtergrond geschoven door allerlei dingen van schynbaar grooter belang. Meermalen heb ik FANCY weêrgezien, maar altyd anders. Wat nooit veranderde, was hare belofte: »*thans de wil, later de kracht, en in 't eind de overwinning!*»

Dat alles weet ge, beste Tine!

Maar zie, onlangs kwam ik in aanraking met een jong meisje, dat zich beklaagde over de bekrompenheid van hare omgeving. Zy scheen te lyden. Gy weet, dat ik alles liefheb wat lydt. Daarom zeker heb ik zoo véél liefgehad, en zoo-véél! . . . Ze verzocht my, haar wat te leeren, en dit stuitte my vreesselyk tegen de borst. Want in den beginne meende ik haar te herkennen, als de dame van de hooge-sluis, en ge begrypt hoe plat ik neêrviel in de dagelyksheid van een huis-houderig meisje dat een examen »leert» voor sekondante. Maar aan den anderen kant werd ik aangetrokken door haar verzoek om hulp. Al weet ikzelf dan niet veel, dacht ik, ik kan haar toch wat op den weg helpen, en ik schreef haar allerlei brieven. Wat en hoe ik schreef, weet ik niet meer. Het zal zeker een pedante winkel geweest zyn. Gaande-weg werd ik verliefd, schoon ik haar nooit zag, want ze scheen 'n stiefmoeder te hebben, die gehoord had dat ik zoo'n slecht mensch was, die alle meisjes verleidde, en die geen goed geloof had. Bovendien zou ik ergens in 't Nut, een

verhandeling gehouden hebben tegen 't kouzestoppen. Dit altans schreef my de kleine, maar ik verdenk haar nu van foppery. 't Was een voorwendsel, om my belang in-te-boezemen, en te beletten dat ik haar opzocht, of by my noodigde. Die kleine, domme, ondeugende meid moet FANCY geweest zyn! Wat zal ze zich vermaakt hebben met de pedanterie, waarmeê ik haar wat leeren wilde, en met de verwaandheid die my drong verlossing te beloven uit haar nauw huis!

Men had den laatsten tyd my 't leven zuur gemaakt. Ik had — ook zonder bestiefmoederde meisjes — veel te denken en te bepeinen, wat me ernstig bezig hield, en zie, daar tref ik juist, dat in 't huis, waar ik een kamer heb, een groote verbouwing geschiedde. Allerlei werkvolk scheen 't er op toe te leggen, myn arm hoofd in de war te brengen. Als razend liep ik gedurig de kamer af. Ik had veel te doen, en kon niets uitvoeren. Onder anderen had ik te schryven aan den Minister, om hem te vragen of de nieuwe Gouverneur-Generaal van my gediend wilde zyn in 't tegengaan van al de schelmery, die daarginds weldra de positie van de Hollanders onhoudbaar maken zal. Ook herinner ik my, dat ik een brief schryven wilde aan de Kiezers, waarin ik hun — vóór ik my regtstreeks wend tot het buitenland — op 't hart drukken woû, dat er een DERDE PARTY te scheppen valt die zich ten-doel stelt, de twee *cliques* op-zy te gooien, die nu by afwisseling den Javaan mishandelen. En ik had nog veel meer te doen, dat weet ge!

Ik zat te schryven, en kon niet voortgaan. Zeker heb ik gevloekt! Radeloos liep ik naar 't venster, en zag een opperman die steenen aandroeg. Zyn houding, zyn gelaaf, zyn blik, alles verplaaste my op dien saturday! Ik ontstelde, en wilde iets zeggen, maar kon niets uitbrengen dan . . . FANCY!

Want zy wàs het!

Wèl was dat haar fors hoofd, langgelokt en fier schud-

dende, met trilling als van de pyl, die zich een weg boort in 't juistgetroffen doel! Wèl was dat de blik van haar gròot oog, waarmeê ze voor lange jaren myn heele kinderziel in zich opzoog! Wèl was dat de korte bovenlip, die zonder geluid één woord herhaalde . . . IK WIL!

— FANCY, riep ik, waarom liet ge my zoo lang alleen? Wie zyt ge? Waar woont ge?

— Ik was *steeds* by u, ondankbare . . . maar . . .

Zy wierp een bedroefden blik op wat schryvery waaraan ik bezig was . . . brieven aan koningen, kiezers en ministers, geloof ik.

— Steeds was ik by u! Is 't *myn* schuld, dat ge blind zyt? . . . *Menschenkind!* . . .

— Ik heb u lief, FANCY! O, al ben ik maar een menschenkind . . . gy weet, dat ik u liefheb! Maar, FANCY, bedenken dat er verschil is, tusschen de mate myner *kracht*, en de maat van myn *wil!*

En op eenmaal zweefde my voor den geest eene aardsche liefde! Ik wilde haar omhelzen maar ze ontweek my . . .

— Ik zal u verlossen, FANCY! Ik zal . . .

— Dwaas! niet IK ben 't arme mishandelde kind, dat verlossing noodig heeft! Niet IK heb behoefte aan *weten* en *kunnen*. 't Heelal ligt voor my open, als een opgeslagen boek. Geen stof sluit me in, geen band houdt my gebonden . . . ik ben, die was, en wezen zal, van eeuwigheid tot eeuwigheid!

Ik wilde spreken, maar een wenk gebood my 't zwygen.

— Luister! Veertig jaren lang — o, oneindig langer! maar men moet spreken van *tyd* met u! — veertig jaren lang, sloeg ik u gade. Steeds hebt gy *gewild*, maar tot nog toe waart ge *zwak*. Gy had allerlei fouten, die me bedroefden . . . Die my bedroefden juist in U, want ge waart bestemd voor iets beters, dan 't *willen* alleen. Gy moet *kunnen*! *Kunnen* . . . dat is: *zoo willen, dat ge kunt!*

En haar gelaat toonde my, *hoe* men moet *willen* om te *kunnen*. Maar weêr kwam 't my vóór, dat ik haar meer had gezien . . . onlangs nog . . . en ik voelde smart, omdat ze my gedurig afweerde.

— Maar FANCY, riep ik, waart *gy* 't niet, die my hulp vraagde en hulpe toezef, ter-zelfder-tyd? . . . Waart *gy* 't niet, die my beloofde . . . Myn God . . . 't is waar . . . die leêgte van myn hart . . . nieuwmaan . . .

En ik greep naar de lokken die 't heerlyk hoofd omgolfden . . . maar te vergeefs alweder!

— Wat gezegd is, is gezegd, hernam zy, wat beloofd is, is beloofd! En *GY*, *doe uw pligt!* . . .

— Ik zàl! Ik zàl! . . . Ik zal haar verlossen . . . Zeg my waar ze is, FANCY, ik zal haar verlossen!

— *Zy is dáár!* sprak ze ernstig, en wees met plegtig uitgestrekte hand naar de kaart van *Insulinde*, die aan den wand hing . . .

Ziedaar het stiefkind dat behoefte voelt aan ruimte, aan vryheid, aan beweging! Ziedáár 't mishandeld schepsel, dat aanspraak heeft op wat opvoeding en geluk! Verlos háár . . . dat is de roeping die ik u opdraag . . .

— Maar FANCY, *genius, engel*, dat heb ik *steeds* gewild . . .

— *Gewild*, ja! . . . *Ik* gaf u dien *wil* . . .

O, lieve TINE, toen verdween zy! Is dat niet jammer? Juist toen ik haar vragen wilde om de *kracht!* . . .

Ik kan u niets zenden, lieve, ik heb niets. De minister antwoordt niet. Kunt ge 't nog wat uithouden? Ga anders naar den *Haag*. *Holland* heeft er aanspraak op, u te zien bezwyken. Ieder het zyne! LAEKEN heeft niet betaald voor zoo'n schouwspel. Ik ben veel beter. Nog altyd voel ik wat pyn in 't hart, maar 't is niet meer zoo hevig.

Van Fancy.

Lieve MAX! Hu! . . . Hoe langer hoe erger! Nu vorderen ze van my eene belydenis, dat ik allerlei dingen geloof, die gebeurd zyn voor achttienhonderd jaar! Ik weet er niets van. En als ik 't *niet* belyd, worden zy boos, en zeggen dat ik een slecht meisje ben, dat toch niet waar is.

Ik heb in lang niet van u gehoord. Zoudt gy ziek wezen? Dat zou me zeer spyten. Ik had juist noodig van u te weten, hoe ik my zal afhelpen van die belydenis. 't Komiekste is, dat ik ook belyden moet, dat men altyd de waarheid moet zeggen. Dat klopt niet! Ik stel my voor, hoe ik 't maken zou, om een' wilde aan 't verstand te brengen — ik leer myn examen voor sekondante — het volgend *theorem*a:

»Om gelukkig te wezen na je dood, moet je gelooven dat er allerlei dingen die niet gebeuren kunnen, gebeurd zyn voor je geboorte.» Ik denk dat zoo'n wilde den zamenhang niet zou begrypen, en ik ben vreeselyk wild op dat punt.

Lieve MAX, tòch kan ik niet alles wegwerpen wat er staat in dien Bybel. Ik vind het Hooglied schoon — ach, ik zou wel willen trouwen! — Sommige *Psalmen* ook. En 't boek van de *Makkabéen* . . . dat 's een waar heldendicht! En ik dweep met JOB! JOB is myn man! Maar niet om zyn geduld, neen . . . om de flinkheid waarmee hy opstond tegen den god die hem overleverde in de handen van SATAN. — Nog-al valsch, vind ik. —

Ik heb veel gelezen in dien Bybel, nadat ge my geschreven hadt, dat er zooveel instond wat een fatsoenlyk meisje niet weten mag. Die geschiedenis van SIMSON heeft me byzonder getroffen, omdat er iets dergelyks heeft plaats-gehad met myzelve. Neen, ik heb geen *Philistynen* doodgeslagen . . . en met een leeuw gevochten ook niet, maar myne *haren*! . . . 't Is een malle geschiedenis. Verbeeld u, dat er op myn zesde jaar voorspeld is dat een lok van myn haar — op nieuw maansdag geknipt — kracht geven zou . . . Ik word geroepen, MAX. Morgen meer. Dan is 't knipdag. Ik zal u dan metéén die historie vertellen. Ik begryp 't nu beter, door SIMSON . . . Ik word geroepen om te rekken . . . Morgen! . . .

Wanneer kryg ik die tiende geschiedenis van gezag? . . .

Aan Fancy.

O gaarne! . . . DAAR LIGT EEN ROOFSTAAT AAN DE ZEE,
TUSSCHEN OOST-VRIESLAND EN DE SCHELDE . . .

Maar eilieve, FANCY, ook gy hebt my iets beloofd . . .
Wanneer ontvang ik . . .

Van Kappelman.

Mynheer! Ik ben KAPPELMAN! Myne zaken gaan zeer goed, en ik leid een rustig, en gemakkelyk leven. Ik zie, dat gy, in weêrwil daarvan, voortgaat, u te bemoeien, met de stief-dochters, myner vrouw. Dat versta ik niet langer. Myne vrouw, mag met die kinderen, doen wat zy wil — daarvoor is ze myne vrouw — en ik zal zorgen, dat uw zedeloos geschryf, niet in derzelve handen kome. Ik bevind my zeer goed, by de tegenwoordige inrigting, van myn huis, en dat is het voornaamste. Ik ben KAPPELMAN. Ik zal 't vertellen aan myn vriend den kruenier dat gy een democraat zyt...

Van een dominé.

God laat niet met zich spotten. Ik verzoek u myn bef terugtezendende, die ik laatst by u heb laten liggen. Uwe verdoemenis is zeker, want er staat geschreven dat men aan de gestelde magten moet onderdanig zyn. Ik verwacht myn bef met den eersten trein. Ik zal de kinderen op de katechisatie voor u waarschuwen, en hun inprenten dat ze u myden als den ANTICHRIST.

Van een oom.

Als gy voortgaat de kinderen van myn broêr zoo wys te maken, dat het ouderlyk gezag ondermynd wordt, zal ik op de beurs publiek maken, dat uwe denkbeelden communisties en onfatsoenlyk zyn...

Van een stiefmoeder.

Ik doe met de kinderen van myn man, wat ik verkies, en als gy niet ophoudt hun dingen te vertellen, die zy niet mogen weten, zal ik hen opsluiten. 't Gaat u niet aan, dat ik uit die kinderen haal, wat er uit te halen is, en dat ik ze voor my laat arbeiden, 't geen ze bovendien geheel vrijwillig doen. Met al uwe geschiedenissen heb ik niets te maken . . . ze brengen wanorde in huis. Als ge niet ophoudt, zal ik de wet tegen u inroepen, en overal kwaad van u vertellen. . .

Van een meisje.

Ik ben een boetvaardige zondares, en mag u niet langer broeder noemen. Want in-stede van te antwoorden op myne genade-deelachtigheid aanbiedende brieven, stoot gy den Heiligen Geest van u af, en roemt op eigen daden. Ik zegge u dat gy behoort te roemen in dien eenigen waren onwrikbaren hoeksteen des Geloofs, JEZUS, dat is: de CHRISTUS, die neergedaald is ter helle; en verheven ter regterhand Gods.

Reinig u met het bloed des kruizes . . . Anders zal ik genoodzaakt zyn een *oefening* tegen u op te zetten, en daarin zal ik verkondigen, dat gy de verzenen tegen de prikkels slaat . . .

Van een behouder.

Ik zal rondstrooien dat gy een radicaal zyt, en een oproermaker, en dat ge uw schulden niet betaalt...

Van een liberaal.

Als ge niet ophoudt, ons huichelaars te noemen, en te zeggen dat onze aangebeden THORBECKE een onbeduidend mannetje is, zal ik my verplicht achten, u overal uittemaken voor een onverlaat, een dief, een echtbreker, een gek en een poëet...

Van een Gouverneur-Generaal in ruste.

Ik zal niet antwoorden op al uw beschuldigingen. Als ik trachtte te betoogen, dat ik geen gewetenlooze schurk was — zoo-als ge van my zegt — zou ik vreezen my schuldig te maken aan partydigheid.

Daarom zal ik liever — zoo-ver myn geringe middelen, en de christelyk-pligtmatige zorg voor myn bezittingen, en 't opzigt over mijn buitenplaats toelaten — u overal discrediteren, opdat het arbeiden u zwaar valle, en gy eindelyk, al te diep neergebogen door zorg, moedeloos mogt worden, en ophouden my aan te vallen in 't dierbaarst wat ik heb, in myn overgegaerd tractement.

Van Fancy.

Myne belofte? ... Ziehier! ...

Maar nu heb ik aanspraak op de TIENDE GESCHIEDENIS
VAN GEZAG!

Doch MAX, ik wensch dat ge daaraan een slot maakt!

GY KUNT HET ... JA ... NU KUNT GY!

Aan Tine.

Ik heb het ... ik weet het ... ik voel het! ... Myn hart
is niet meer leëg! ... Zy zond me ...

O God, ik begryp alles!

EERST DE WIL ... NU DE KRACHT ... EN IN 'T EIND
DE OVERWINNING! ..

TINE ... IK ZAL OVERWINNEN! IK BELOOF U, DAT IK OVER-
WINNEN ZAL! WEES GERUST ...

— Ga van tyd tot tyd eens kyken naar dien meneer op

nummer *zes!* had de doctor in de letteren gezegd tot den bediende.

Deze voldeed daaraan, en vond den »man in de kamer» zeer wèl. Hy scheen opgeruimd en vrolyk.

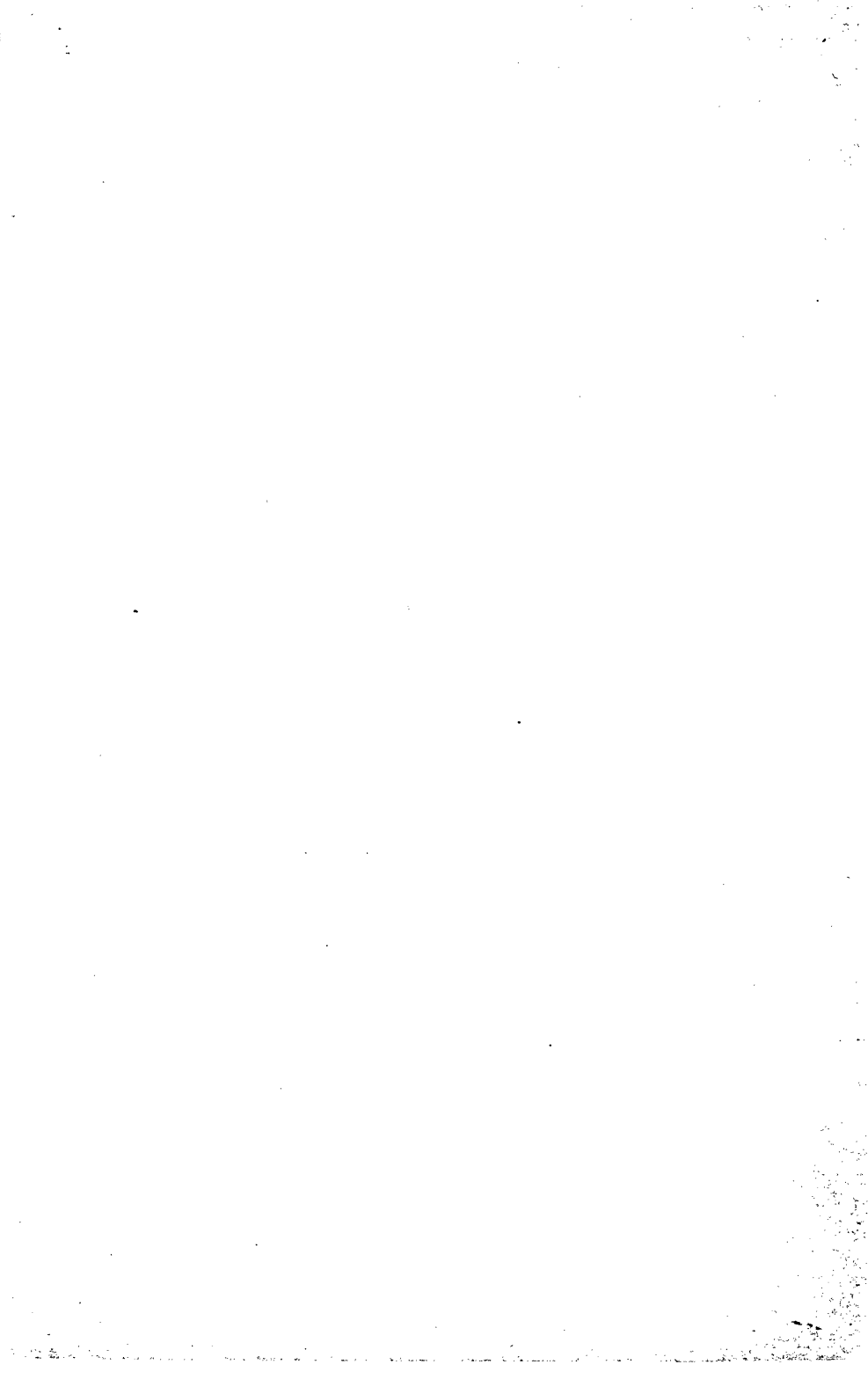
Die bediende begreep dat de letterdokter verkeerd geoordeeld had.

En dat begryp IK ook.

Hoe GY dit begrypt, PUBLIEK, is me om 't even.

Neen, niet *geheel!* Als GY 't ééns waart met dien bediende en my . . . zou ik me haasten te veranderen van opinie . . .

Tot ziens!

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 02993 9462

